

THE DEPARTMENT OF PUBLIC INSTRUCTION BOMBAY.

THE MARGOPADESIKA,

OR

FIRST BOOK OF SANSKRIT.

BY

RÁMAKRISHNA G. BHÁNDÁRKAR

TRANSLATED INTO GUJARATI

BY

NANDASHANKAR TULJÁSHANKAR

SECOND EDITION—3000 COPIES.

---

*Registered for copy-right under Government of India's
Act XXV of 1867.*

BOMBAY.

GOVERNMENT CENTRAL BOOK DEPÔT.

1875.

(ALL RIGHTS RESERVED.)

Price Six annas.

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય
અમદાવાદ
ગુજરાતી કોપીરાઈટ સંગ્રહ
૮૪૭૮

BOMBAY.

PRINTED AT GANPAT KRISHNANI'S PRESS, BY THE
PROPRIETOR ATMARAM KANOBA.

મુંબઈ ઇલાકાનું મરકાડી દેવવણીયાનું

સંસ્કૃત માર્ગોપદેશિકા.

અથવા

સંસ્કૃત પ્રથમ પુસ્તક.

રામકૃષ્ણ ગોપાલ ભાંડારકર,

એએએ રચેલું

તેનું

આ ગૂજરાતી ભાષાંતર

નંદશંકર તુળજશંકર

એએએ કર્યું.

આવૃત્તિ બીજી—૩૦૦૦ પ્રત.

આ પુસ્તકની માલિકી સન ૧૮૬૭ ના ૨૫ માં આક્ટ મુજબ નોંધેલી છે.

મુંબઈ.

ગવર્નમેંત મેંત્રલ બુક ડીપો.

સન ૧૮૭૫.

આ પુસ્તકમુંબઈ સર્વે અધિકાર મરકાડે સ્વાધીન રાખ્યાં છે,

કિંમત છ આના.

મુંબઈ.

ગણપત કૃષ્ણજીના છાપખાનાના માલિક આત્મારામ
કાન્હોળાએ છપાવી.

અનુક્રમણિકા.

૫૧૬ મૃગાક્ષર.

૫૧૭.

૧ ક્રિયાપદ.—

પરસ્મૈપદ,—વર્તમાનકાળ,—

	એકવચન	૫
૨	બહુવચન	૭
૩	દ્વિવચન.	૯
૪	આમાન્યતઃ વર્તમાનકાળ	૧૨
૫	૩૫.	

પુલ્લિંગે તથા નપુંસક લિંગે અ કારાંત તથા ઇ કારાંત નામો,—

	પ્રથમા વિભક્તિ	૧૫
૬	દ્વિતીયાવિભક્તિ	૨૦
૭	તૃતીયા વિભક્તિ	૨૪
૮	ચતુર્થી તથા પેચમી વિભક્તિ	૨૭
૯	ષષ્ઠી તથા સપ્તમી તથા સંજોધન વિભક્તિ	૩૨
૧૦	ક્રિયાપદ.	

આત્મને પદ,—વર્તમાન કાળ,—

	એકવચન	૩૬
૧૧	દ્વિવચન તથા બહુવચન	૩૯
૧૨	કર્મણિવાચ્ય તથા ભાવવાચ્ય રૂપો	૪૨

૧૩ ૩૫.

સ્ત્રીલિંગે આ કારાંત તથા ઈ કારાંત નામો,

પ્રથમા તથા દ્વિતીયા વિભક્તિ ૪૫

૧૪ તૃતીયા, ચતુર્થી તથા પંચમી વિભક્તિ ૪૮

૧૫ ષષ્ઠી, સપ્તમી તથા અંબોધન વિભક્તિ ૫૧

૧૬ ક્રિયાપદ—અપૂર્ણ અથવા પ્રથમ ભૂતકાળ,

પરસ્મૈપદ, એકવચન તથા દ્વિવચન ૫૪

૧૭ પરસ્મૈપદ, બહુવચન તથા આત્મનેપદ

એકવચન ૫૬

૧૮ આત્મનેપદ દ્વિવચન તથા બહુવચન ૫૮

૧૯ પુલ્લિંગે તથા નપુંસકલિંગે ખીજાંસ્વારાંત

નામો,—

પહેલી ચાર વિભક્તિ ૬૦

૨૦ છેલ્લી ચાર વિભક્તિ ૬૫

૨૧ સ્ત્રીલિંગે ઈ, ઉ, ઝ તથા ક કારાંત નામો ૬૯

૨૨ ક્રિયાપદ. — આગાર્ય.

પરસ્મૈપદ ૭૪

૨૩ આત્મનેપદ ૭૬

૨૪ કેટલાંક વધારે અગત્યનાં કૃદંતો ૭૮

૨૫ બ્યંજનાંત નામો.

દ્, ત્, વત્, મત્ ૮૩

૨૬ જન્ તથા ઇન્ ૮૭

૨૭ અસ્, વસ્ તથા યસ્ ૯૨

૨૮ સર્વનામ.

દર્શક, મંબંધી, તથા પ્રશ્નાર્થક.	૫૭
૨૯ પહેલો તથા બીજો પુરુષ	૧૦૨
૩૦ અદસ્ તથા હદસ્	૧૦૫
૩૧ શબ્દો અને કાવ્ય તથા ગદ્યનાં ચૂટી કોદેલાં વાક્યો	૧૧૧

संस्कृत भागीपद्देशिका.

—०—

भूणाक्षर.

स्वर.

अ अ, आ आ, इ ई, ई ई, उ उ, ऊ ऊ, क क, क क, ल
 लृ, ए ऐ, ऐ ऐ, ओ ओ, ओ ओ,

— अनुस्वार : विसर्ग

व्यंजन.

कंठ्य	क क, ख ख, ग ग, घ घ, ङ
तालव्य	च च, छ छ, ज ज, झ झ, ञ
मूर्धन्य	ट ट, ठ ठ, ड ड, ढ ढ, ण ण,
दंत्य	त त, थ थ, द द, ध ध, न न,
ओष्ठ्य	प प, फ फ, ब ब, भ भ, म म,
अर्धस्वर	{ तालव्य च च,
	{ मूर्धन्य ट ट,
	{ दंत्य ल ल,
	{ दंत्योष्ठ्य व व.

ઉચ્ચ	{	તાળવ્ય	શૂ શૂ,
		મૂર્ધન્ય	ષૂ ષૂ,
		દંત્ય	સૂ સૂ,

મહાપ્રાણ હૂ હૂ.

પહેલા પાંચ વર્ગાં માહેલા પ્રત્યેકના છેલ્લા ત્રણ અક્ષરો તથા અર્ધસ્વરો અને મહાપ્રાણને ધોષવ્યંજન કહેછે. બાકીના અક્ષરોને અધોધવ્યંજન કહેછે.

સ્વરોને વ્યંજનો માથે જોડ્યા હોયછે ત્યારે તેઓનાં ૨૫ નીચે પ્રમાણે થાયછે:—

ત્યારે વ્યંજનની નીચેની લીંટી કહાડી નાખેલી હોય ત્યારે તેમાં અ મળેલો છે એમ જાણવું; અને આ, ઇ, ઈ, ઉ, ઝ, ઞ, ઋ, ઋ, ઌ, ઍ, ઓ, ઔ, મળેલા હોય તો આવી નિશાની અનુક્રમે કરવામાં આવેછે. ા, િ, ી, ુ, ૂ, ૃ, ૄ, ૅ, ૆, ે, ૈ, ૉ. નીચેનાં ઉદાહરણોમાં આ સ્વર કુ ની માથે મેળવેલાછે:— ક ક, કા કા, કિ કિ, કી કી, કુ કુ, કૂ કૂ, કે કે, કે કૈ, કા કૌ, કૌ કૌ.

મુખ્ય જોડાક્ષરો નીચે લખ્યાછે.

ક	ક-ક	ઘ	ગૂ-વ	ઢ	હૂ-ય	ત્સ	તૂ-મ
ક	ક-ત	ઘ	ધૂ-ય	ઢ	હૂ-ળ	વ્ય	તૂ-રૂ-ય
કવ્ય	કૂ-તૂ-વ	ઘ	ધૂ-ર	ઢ	હૂ-ય	ત્સ્ય	તૂ-મૂ-ય
કન	કૂ-ન	ઘ	ધૂ-વ	ઢ	હૂ-વ	ત્ક	તૂ-ક
કમ	કૂ-મ	ઘ	ધૂ-ન	ઢ	હૂ-મ	ત્ય	તૂ-થ
ક	કૂ-ર	ઢ	કૂ-કૂ-ત	ઢ	હૂ-ય	ત્સન	તૂ-મૂ-ન

कय	कू-य	कुं	कू-क	ण	कु-ण	त्र	तू-तू-२
कु	कू-ल	क्य	कू-य	णम	कु-म	व्य	तू-य
क	कू-य	च	कू-यू	ण्य	कु-य	द	दू-ग
क्ष	कू-य	च्छ	कू-छ	ण्य	२-कु-य	द्व	दू-य
क्षय	कू-यू-य	च्छ्र	कू-छू-य	ण्व	कु-य	य	दू-य
क्ष्व	कू-यू-य	क्षम	कू-म	त्त	तू-त	द्व	दू-द
क्ष्म	कू-यू-म	च्छ्र	कू-छू-२	त्य	तू-य	द्वय	दू-२-य
क्षण	कू-यू-ण	ज	कू-ज	त्व	तू-य	द्व	दू-य
ख्य	कू-य	ज	कू-२	त्म	तू-म	द्व	दू-यू-२
ग्ध	कू-य	ज्व	कू-य	त्र	तू-२	द्व	दू-यू-य
म	कू-न	ह	दू-२	त्प्र	तू-यू-२	द्व	दू-२
ग्र	कू-२	व्य	दू-य	त्त	तू-त	द्व	दू-म
ग्रय	कू-२-य	व्य	दू-य	त्त	तू-य	द्व	दू-म
गल	कू-ल	ज	कू-ज	ह	कू-ल	द्व	दू-यू-२
ध्व	कू-य	द्व	कू-द्व	व्य	कू-य	प्र	कू-यू-२
ध्म	कू-म	व्र	कू-२	व्र	कू-२	व्य	कू-य
ध्र	कू-न	व्य	कू-य	श्र	कू-२	व्य	कू-य
ध्र	कू-२	भ्य	कू-य	भ	कू-न	स्क	कू-क
ध्व	कू-य	भ्र	कू-२	ल	कू-ल	स्व	कू-य
ध्व	कू-य	भण	कू-ण	श्व	कू-य	स्व	कू-त
ध्व	कू-यू-य	भ्व	कू-य	श्म	कू-म	स्म	कू-म
न	कू-न	भन	कू-न	श्व	कू-य	स्थ	कू-थ
न्य	कू-य	म्र	कू-२	ष्क	कू-क	स्व	कू-२
न्य	कू-य	म्य	कू-य	ष्क	कू-कू-२	स्व	कू-न

न्म	न्-भ	म्ल	मू-ल	शृ	पू-२	स्पृ	मू-प-क
म	पू-१	म्व	मू-व	श्रू	पू-२-२	स्फ	मू-३
म्य	पू-१-५	म्म	मू-भ	श्रू	पू-२-५	स्य	मू-५
म्ल	पू-२	व्य	यू-व	दृच	पू-२-५	ण्ह	लू-६
प्र	पू-१	लक	लू-क	ष्ठ	पू-३	ह्य	लू-भ
व्य	पू-५	लग	लू-ग	ष्ठच	पू-२-५	न्ह	लू-६
म	पू-भ	लय	लू-य	ण	पू-५	ह्य	लू-५
लू	पू-३	ल्य	लू-५	ण	पू-७	ह	लू-२
प्र	पू-२	लम	लू-भ	णम	पू-भ	व्ह	लू-५
व्य	पू-५	लव	लू-व			लू	लू-६
व्य	पू-५						

પાઠ ૧ લો.

ક્રિયાપદ.

પરરમૈપદ*

વર્તમાનકાળ.

એકવચન.

પ્રત્યય, ૧ લો પું સિ, ૨ જ્ઞે પું સિ, ૩ જ્ઞે પું તિ.

પહેલા ગણના ધાતુ.

વદ્ બોલવું.	બુધ્ (બોધ્) જ્ઞ-	ની (નય્) દોરવું.
ગમ્ (ગચ્છ) જવું.	ણવું અથવા મ-	અથવા લમ્જવું.
વમ્ વસવું.	મજવું.	સૃ (સર્) ખસવું.
	પન્ પડવું.	અથવા જવું.
	રક્ષ્ રક્ષણ કરવું.	મૂ (મૂ) થવું
		અથવા હોવું.

ખીજ ગણના ધાતુઓ; — અસૂ હોવું, અદૂ ખાવું.

* મંસ્કૃતમાં ક્રિયાપદના રૂપાખ્યાપનના પ્રત્યયો બે પ્રકારના છે, એક પરરમૈપદના ને ખીજ આત્મનેપદના. કેટલાએક ધાતુઓને માત્ર પરરમૈપદનાજ પ્રત્યયો લાગે છે, અને કેટલાકને એકલા આત્મનેપદના લાગેછે; વળી કેટલાક ધાતુને બંનેના પ્રત્યયો લાગેછે.

† પહેલા ગણના ધાતુઓની પાછળ અ મૂકતાં તે ધાતુઓના અંત્ય તથા ઉપાંત્ય -હસ્વ સ્વરોનો ગુણ થાય છે. ઇ અથવા ઈ નો ગુણ એ, ઊ અથવા ઊ નો ઓ, ક અથવા ક નો અરિ અને લ નો અલ થાયછે.

પહેલા ગણના ધાતુઓ તથા તેઓના પ્રત્યયોની વચ્ચે અ આવેછે. બીજા ગણના ધાતુઓ તથા તેઓના પ્રત્યયોની વચ્ચે અ આવતો નથી.

પ્રથમ પુરૂષના મૂ તથા વૃ થી આરંભ થતા પ્રત્યયો પહેલાંનો અ દીર્ઘ થાયછે.

વદામિ	સરસિ	ગચ્છતિ	ઘોષામિ
રક્ષસિ	નયામિ	અદિ	ભવતિ
પતતિ	વસસિ	નયતિ	અત્તિ *

અગ્નિ.

પહેલો ગણ.

જીઘ્ જીવવું ત્યજ્ તજવું, છોડીદેવું દહ્ બાળવું
નમ્ નમવું પચ્ રાંધવું ચર્ જવું, ચાલવું

૭૦ ની નો ને થાયછે, તેની જોડે અ મેળવાયછે, પછી તેને તિ પ્રત્યય લાગેછે. સંસ્કૃતમાં બે સ્વરો પામે આવેછે ત્યારે તેનો મંધિ થાયછે. આ ટીકાણે એટલો નિયમ યાદ રાખવો કે પાછલા એ, ઑ, ઐ, ઔ, અનુક્રમે અય્, અવ્, આય્, આવ્, થાયછે; પછી તેની સાથે આગલો સ્વર જોડવામાં આવેછે. ને + અ = નય્ + અ = નય. એમાં તિ ઉમેરીએ એટલે નવતિ થાયછે. તેજ પ્રમાણે મ્ + અ = મો + અ = મવ્ + અ = મવ; તેમાં તિ ઉમેર્યાથી મવતિ થાયછે.

* જો કોઈ ધ્રોપવ્યંજનની પછી અધ્રોપ વ્યંજન આવે તો ધ્રોપવ્યંજન ઊડી જઈને તેને ટીકાણે તેનો મૂળ.

(તું) બોલેછે	(તે) જાણેછે	(તે) તનેછે
(તે) બોલેછે	(તું) લઈજાયછે	(તું) નમેછે
(તું) જાયછે	(તે) ખમેછે	(હું) રાંધુંછું
(હું) જાઉંછું	(હું) થાઉંછું	(તું) ખાગેછે
(તે) રહેછે	(તું) ખાયછે	(હું) રક્ષણ કરુંછું
(હું) રહુંછું	(હું) છું	(તે) ચાલેછે
(તું) પડેછે	(તું) છે	(હું) જીવુંછું

પાઠ ૨ બે.

બહુવચનના મત્યયો

૧ લો પુ० મસૂ, ૨ જો પુ० થ, ૩ જો પુ० ન્તિ અથવા અન્તિ
ઓથોગણ. છઠ્ઠોગણ.

પુષ્ પોપણ કરવું	ઇષ્ (ઈચ્છ) ઈચ્છવું
નશ્ નાશ થવો	સ્પૃશ્ અડકવું
નૃત્ નાચવું	સૃજ્ છોડીદેવું, સરજવું
મુદ્ અક્ષલખોવી, મૂર્છા થવી	મુચ્ (મુચ્ચ) મૂકવું, છૂટકો કરવો
લુમ્ લોભ કરવો	પ્રચ્છ્ (પૃચ્છ) પૂછવું
	વિશ્ પેસવું

ત્રિય પહેલો (અંટલે અલ્પ પ્રાણ) અધોપ વ્યંજન આવે-
છે. ઉ० કકુમ્ + પ્રાન્ત = કકુપ્રાન્ત અને દશદ્ + પત-
તિ = દશત્પતતિ.

પ્રત્યય લગાડતાં પહેલાં ધાતુઓની ઝાથે ઝોધા ગણ-
માં ય ંને છઠ્ઠા ગણમાં ં મૂકવામાં આવેછે.

બહુવચન તથા દ્વિવચનના પ્રત્યયો લગાડતાં અસૂ ધા-
તુનો અ જતો રહેછે.

• ૧ વદામ:	અદન્તિ	નૃત્યથ
ગચ્છન્તિ	દહામ:	મુહ્યામ:
બોધથ	સન્તિ	લુઘ્યન્તિ
નયામ:	જીવથ	સ્પૃશામ:
મવથ	નમન્તિ	સૃજથ
વસન્તિ	પુષ્યામ:	ઇચ્છન્તિ
સ્વ	નશ્યન્તિ	પૃચ્છથ

મુઞ્જામ:

વિશન્તિ

૧ લો ગણ	ઝોથો ગણ	છઠ્ઠો ગણ
જિ (જય્) જીતવું અસૂ પ્રેકવું		તુદ્ દુઃખ દેવું
દ્દ (દ્ર) લઈલેવું કુસ મિટવું		ક્ષિપ્ પ્રેકવું, નાખવું
દ્શ (ધ્ર) જોવું તુષ્ ધરાવું, રાજીથવું		સિચ્ (સિઞ્) છાંટવું
પા (પિચ્) પીવું ગુષ્ સૂકાવું		દિશ્ દેખાડવું
યજૂ પૂજવું લુટ્ આળોટવું		
વદ્ લઈજવું, વાવું, વહેવું		
સ્મૃ (સ્મર્) યાદરાખવું, ઝંભારવું		
ધાવ્ દોડવું		

* આ ગણમાં પહેલા ગણની પેઠે સ્વરોનો ગુણ થતો નથી.

† આ શબ્દના છેડાના સ્ નો વિશર્ગ થાયછે.

(તમે) બોલોછો	(તમે) જીવોછો	(અમે) પીએ
(અમે) જઈએ	(તેઓ) પોષણકરેછે	છીએ
છીએ	(અમે) નાશ પા-	(તમે) પૂજોછો
(તેઓ) જાણેછે	મીએછીએ	(તેઓ) લઈજા-
(તમે) લઈજા-	(તેઓ) નાચેછે	યછે.
ઓછો	(તમે) અક્ષલ	(અમે) સંભા-
(તેઓ) થાયછે	જુઓછો	રીએછીએ
(અમે) રહીએ	(અમે) લોભ કરી-	(તમે) ફેંકોછો
છીએ	એછીએ	(તેઓ) ભેંજેછે
(તમે) ખાઓછે	(તેઓ) અડેછે	(અમે) ધરાઈએ
(અમે) છીએ	(અમે) જીતીએ	છીએ
(તેઓ) ખાજેછે	છીએ	(તેઓ) સૂકાયછે
(અમે) જીવી-	(તમે) લઈજાઓછો	(તમે) આપો-
એ છીએ	(તેઓ) જીવેછે	ટોછો
(તેઓ) દુઃખ દેછે	(અમે) ફેંકીએછીએ	(તમે) છાંટોછો

પાઠ ૩ બે.

દ્વિવચનના પ્રત્યયો.

૧ લો પુરુષ વસ, ૨ જો પું વસ, ૩ જો પું તસ.

દશમા ગણના ધાતુઓ.

ચુર્ (ચોર) ચોરવું ગળ્ ગણવું. સ્વહ્ ઈચ્છા રાખવી.

* અચ લગાડતાં છેલ્લા સ્વરો તથા ઉપાંત્ય અ ની રહિ

પીઙ્ પીઙ કરવી	પ્રથ્ પ્રસિદ્ધ કરવું	ધુષ્ (ધોષ્) બૂમ
કથ્ કહેવું	રચ્ રચવું	પાડવી, જાહેર
		કરવું
		ચિન્ત્ વિચાર કરવો

પ્રી (પ્રીણ્) ખુશ કરવું

દશમા ગણના ધાતુઓને પ્રત્યય લગાડતાં તેઓને

અય લાગેછે.

ચોરયાવઃ	ધોષયથઃ	નમથઃ
પીઙ્થયઃ	સ્પૃહયાવઃ	સ્તઃ
કથચતઃ	ચિન્તયતઃ	સ્મરાવઃ
ગણયાવઃ	પ્રીણયથઃ	જયથઃ
પ્રથયાવઃ	ગચ્છતઃ	નશ્યતઃ
રચયતઃ	નયાવઃ	નૃત્યાવઃ
અદ્ઃ	વિસતઃ	ઇચ્છથઃ

થાયછે. (દેટલાક ધાતુઓ લેવાકે કથ, ગણ ઈત્યાદિમાં એપ્રમાણે થતું નથી; અ ની વૃદ્ધિ આ, ઇ અથવા ઈ ની એ, ડ અથવા ઝ ની ઔ, ક અથવા ક ની આરૂ, અને લ્હ અથવા લ્હ ની આલ્ થાયછે. ઉપાંત્ય ન્હર્ય સ્વરનો ગુણ થાયછે. ૭૦ ચિ નો ચૈ થાયછે, તેની માથે અય આવેછે ત્યારે તેનો ચાવય થાયછે, તેને તિ લગાડ્યાથી ચાવયતિ થાયછે. તઙ્ + અય = તાઙ્ + અય = તાઙ્ય તેમાં તિ ઉમેર્યાથી તાઙ્યતિ થાયછે. ધુષ્ + અય = ધોષ્ + અય = ધોષય, તેમાં તિ ઉમેર્યાથી ધોષયતિ થાયછે.

પહેલો ગણ
નિન્દા નિંદા કરવી
ચલ્ જવું
અદ્ ભમવું, ભ-
ટકવું
જલ્પ બબડવું
શંસ વખાણવું, ક-
હેવું

ચોથો ગણ
કુષ્ ગુસ્સે થવું
ક્ષુમ્ ગડબડાટ થ-
વો, ગૂંચવાવું
શ્લિષ્ ભેટવું

છઠ્ઠો ગણ
રુષ્ ખેડવું
ઉચ્છ્ વીણવું
સ્ફુર્ ધડકવું

દશમો ગણ.

પૂજૂ પૂજવું, વર્ણ રતુતિકરવી અથવા વર્ણવવું, સાન્ત્વશાંતકરવું.

(તમે) ચોરોછો
(તમે) પીડાક-
રેછે.
(તમે) કહીએ-
છીએ.
(તમે) ગણોછો
(તમે) પ્રસિદ્ધ
કરોછો
તમે) ખુશ ક-
રેછે
(તમે) નિંદા ક-
રીએછીએ
(તમે) ગુસ્સે થા-
ઓછો

(તમે) જુએછે
(તમે) રચાએ
છીએ
(તમે) ઈચ્છોછો
(તમે) વીણીએ
છીએ.
(તમે) રતુતિ
કરેછે
(તમે) ભેટીએ
છીએ
(તમે) બબડોછો
શાંત ક-
રેછે
(તમે) રતુતિ ક-

(તમે) બૂમ પા-
ડેછે, જાહેરકરેછે
(તમે) વિચાર
કરીએછીએ
(તમે) મમજી-
એ છીએ
(તમે) ખાયછે
(તમે) ધરાઈ-
એછીએ
(તમે) લોભ ક-
રોછો
(તમે) આગો-
ટેછે
(તમે) અડકી-

(તેઓ) ખેડેછે	રીએછીએ	એછીએ
(તમે) પૂજીએ	(તમે) બોલોછો	(તમે) પૂછોછો
છીએ		
(તમે) ભટકોછો		(તેઓ) થાય છે
(તેઓ) ગૂંચવાયછે		(તમે) રાંધોછો.

પાઠ ૪ થો.

પાઠોગણ	ખીન્નિગણ	ચોયોગણ
સ્થા (તિષ્ઠ) ઊભા	સ્ના નહાવું	મદ્ (માદ્) ગાંડા
રહેવું	યા જવું	થવું, ભૂલવું
ઘે બોલાવવું		શમ્ (શામ્) શાંતથવું
રુદ્ધ ઊગવું, વધવું		શ્રમ્ (શ્રામ્) થાકીજવું
ક્ષિ (ક્ષય) ધ્રુવાપાકરવું		
દ્રુ (દ્રવ) ઝરવું, ભીનાવું		

દશમો ગણ

તડ્ (તાડ્) મારવું	તુલ્ (તોલ્) તોળવું		
ક્ષલ્ (ક્ષાલ્) ધોવું	મૂષ્ શણગારવું.		
વદસિ	નશ્યસિ	સ્મરથ	તાડયસિ
વસથ	નૃત્યતિ	વહતઃ	રોહન્તિ
વોધામઃ	વિશામઃ	સિશ્ચસિ	પૂજયન્તિ
રક્ષતિ	પૃચ્છથઃ	લુઠયન્તિ	સ્નાયઃ
પતામિ	મુહ્યતિ	તુષ્યામિ	તિષ્ઠામિ
નયન્તિ	ઇચ્છામિ	અસ્યથઃ	સ્પૃહ્યથ

અત્યઃ	મુઞ્ચથ	કથયામિ	ક્ષાલયતિ
સન્તિ	સ્પૃશતિ	શંસથ	ક્ષયતઃ
અન્નિ	હરતઃ	પીડયન્તિ	ગણયતિ
જીવામઃ	જયસિઃ	યજામઃ	રુષામઃ
ત્યજથ	પિચન્તિ	શ્રામ્યામિ	દ્રવન્તિ
પચન્તિ	પચ્યાવઃ	ઘોષયથ	ચિન્તયતિ
પુષ્યામિ	વહ્યતિ	યાન્તિ	

(તે) પોષેછે	(તમે) જાઓ છો	(તેઓએ) વસેછે
(હું) નાચું છું	(તમે) થાકો છો	(તમને) લઈ લઈ-
(તમે) લોભકરો છો	(હું) ઈચ્છું છું	એ છીએ
(તે) પેસેછે	(તમે) પીજો છો	(તમે) કહો છો
(તું) ઈચ્છેછે	એ છીએ	(તું) અડેછે
(હું) પૂજું છું	(તમે) જાળો છો	(તેઓ) ઈચ્છેછે
(તું) પીડાકરેછે	(તેઓ) ધુએછે	(તમે) જો) જા-
(તે) ઊગેછે	(તે) ધમાઈ જા-	ઓછો
(તમે) જોલાવી-	યછે	(તે) ચોરેછે
એછીએ	(તું) કહેછે	(તમે) છીએ
(તે) અક્ષલ પુ-	(તે) તોગેછે	(તું) પુચ કરેછે
એછે	તેઓ) ચોરેછે	(હું) પેસું છું
(તેઓ) ધરાયછે	(તમે) રચો છો	(તેઓ) મારેછે
(તે) નહાયછે	(તે) જૂમવાડેછે	(તમે) શંધી-
(હું) જીવું છું		એ છીએ

(હું) સંભારું.

(તમે) પૂજો છો.

ધાતુઓના અમુલ અર્થમાં કાંઈ ફેરફાર કરવાને ક્રિ-

યાપદ આગળ (ઉપસર્ગ) મૂકવામાં આવેછે. મુખ્ય ઉપસર્ગોનીચે લખ્યાછે:—

અતિ	{ પેલીમેર; અતિક્રામ્યતિ, પેલીમેર જાયછે, ઉલ્લંઘન કરેછે.
અધિ	{ ઉપર; અધિગચ્છતિ, ઉપર થઈને જાયછે, અથવા આગળ જાયછે, એટલે જાણેછે અથવા મેળવેછે.
અનુ	{ પાછળ, મરણું; અનુસરતિ, અનુગચ્છતિ, પાછળ જાયછે.
અભિ	{ પામે, તરફ; અભિગચ્છતિ, તરફ જાયછે અથવા પામે જાયછે.
અવ	{ નીચેથી, ઉપરથી; અવતરતિ, નીચે જાયછે, ઊતરેછે.
આ	{ હૃદયસ્થી, ઊલટાવતું, સૂધી; આગચ્છતિ, આવેછે, આરાંહતિ ઉપર ઊગેછે, ચડેછે.
ઉત્	{ ઉપર; ઉત્પતતિ, ઉપર જાયછે, ફૂટેછે; ઉદ્ગચ્છતિ ઉપર જાયછે, ચડેછે.
ઉપ	પામે, ઓળું, ઊતરતું; ઉપગચ્છતિ, પામે જાયછે.
નિ	અંદર, નીચે; નિષીદતિ નીચે ખેંચેછે.
પરા	મામું, ઊલટું; પરાજયતે, હારેછે.
પ્રતિ	પાછું, ફરીને; પ્રતિભાષતે, મામુંખોલેછે, જવાબદેછે.
પ્ર	આગળ, પ્રયાતિ, આગળ જાયછે.
વિ	નહિ, જુદું, આધું; વિશ્લિષ્યતિ, જુદા પડેછે.
સમ	સાથે,* સંગચ્છતે, એકઠું થાયછે.

* કોઈપણ શબ્દ, પ્રત્યય ઈત્યાદિનેછડે મૂલોય અને તેની પછી ધાતુંકરીને કોઈ વ્યંજન આવે તો મરજી પ્રમાણે મૂનો

પાઠ ૫ મો.

ત્રયમાવિભક્તિ.

૧ અકારાંત નામો.

મત્યય.

	એકવચન	દ્વિવચન	બહુવચન
પુલ્લિંગ.	મ્	ઓ	અસૂ
નાપુંઝકલિંગ.	મ્	ઈ	આમિ
	તૃપઃ	તૃપો	તૃપાઃ+
	ફલમ્	ફલે‡	ફલાનિ

અનુસ્વાર થાયછે; પણ જ્યારે તેની પછી શ, ષ, સ્ અને હ આવે તો અવશ્ય કરીને મ્ નો અનુસ્વાર થાયછે.

* જો અ અથવા આ ની પાછળ એ અથવા એ આવે તો તેઓની સંધિ થઈને એક એ થાયછે, અને જો અ અથવા આ ની પાછળ ઓ અથવા ઓ આવે તો તેઓની સંધિ થઈને એક ઓ થાયછે.

+ છેલ્લા ચાર સ્વરો મિવાય કોઈપણ-હસ્વ અથવા દીર્ઘ સ્વરની પાછળ તેજ-હસ્વ અથવા દીર્ઘ સ્વર આવે તો તેઓની સંધિ થઈને તેજ દીર્ઘ સ્વર થાયછે. જેમ દૈત્ય + અરિ = દૈત્યારિ; કવિ + ईश = કવીશ હતાદિ.

‡ જો અ અથવા આ ની પાછળ-હસ્વ અથવા દીર્ઘ ઇ, ઉ, ક અથવા લ્ આવે તો તેઓની સંધિ થઈને તેઓને ડુકા-ણે તેઓના ગુણના અક્ષરો અટલે એ, ઓ, અર્, અલ્ અનુક્રમે થાયછે.

નામો (પુલ્લિંગ.)

નૃપ રાજ	પુત્ર છોકરો	બુધ ડાહ્યો માણસ
સમુદ્ર મુદ્ર	અશ્વ ઘોડો	નર માણસ
ઈશ્વર ઈશ્વર	મૂર્ત મૂર્ત	જન લોકો, મા-
રામ માણસનું	પવન પવન	ણસ.
નામ	મેઘ વાદળું	સૂદ રસોઈઓ
બાલ છોકરું	કર્મ કાચબો	વૃક્ષ ઝાડ
હસ્ત હાથ		જીવ જીવ

શબ્દો (નપુંસકલિંગ).

ગૃહ ઘર	સુખ સુખ	ફલ ફળ	મુખ મોઢું
જલ પાણી	દુઃખ દુઃખ	મિત્ર મિત્ર	ત્વદય અંત:-
ધન દોલત	નેત્ર આંખ	કમલ કમળ	કરણ
			પર્ણ પાંદડું

વાક્યો.

નૃપા* જયતિ	ગૃહાણિ રક્ષન્તિ	સુખં§ પ્રીણયતિ
અશ્વાન્વૃત્પતતઃ	નેત્રે પથ્યતઃ	જીવો મુહ્યતિ
જનાન્વદન્તિ	મેધઃ સિઞ્ચતિ	હસ્તો હરતઃ
બાલઃ સ્પૃહયતિ	બુધો મુઞ્ચતઃ	મુશ્તાનિ ઢવંતિ

* ત્યારે કોઈ વિશ્વર્ગની પહેલાં અ હોય અને તેની પછી અ અથવા ઘોષ વ્યંજન હોય ત્યારે તે વિશ્વર્ગનો ણ થાયછે, અને તેની સાથે પાછલો અ મળેછે તેથી તે ણ થાયછે; (૧૫ મા પાનાની ૩ જી ટીપ જુઓ.)

÷ (૫ મા પાનાની ટીપ ૨ જી જુઓ)

§ (૧૪ મા પાનાની ટીપ જુઓ)

+ ત્યારે વિશ્વર્ગની પહેલાં આ આવેછે અને તેની પછી

દુઃસં પીડયતિ	જલં શુષ્યતિ	ધનં નશ્યતિ
રામઃ પૂજયતિ	કૂર્મઃ સરતિ	નરા ગચ્છન્તિ
પુત્રો તુષ્યતઃ	ફલે પતતઃ	કમલં નૃત્યતઃ

* મિત્રાણિ કથયન્તિ

રાજાઓ રક્ષણ કરેછે	(બે) સમુદ્ર ગડબડાટ પા-
(બે) છોકરાં આગોટિછે	મેછે
છોકરો ખુશ કરેછે	ડાહ્યો માણસ શાંત છે
ઘોડાઓ દોડેછે	મૂરખો બબડેછે
માણસ નહાયછે	મિત્ર પૂછેછે
પવન લઈજાયછે	પાત્રાં પડેછે
ઈશ્વર મર્જેછે	અંતઃકરાણુ ધરાયછે
ઝાડો ઊગેછે	રમોઈઆ રાંધેછે

ધોપવ્યંજન આવેછે ત્યારે તે વિમર્ગ ઊડી જાયછે. વળી ન્યારે વિમર્ગની પહેલાં અ અથવા આ આવેછે અને તેની પછી કોઈપણ સ્વર આવેછે ત્યારે એપ્રમાણે પામે આવેલા સ્વરોની સંધિ થતી નથી. જેમ નરાસૂ + હમે ને બદલે નરાહમે, એટલાણે પણ વિમર્ગ ઊડી જાયછે.

* ન્યારે રૂ અથવા ણ ની પાછળ ન આવેછે ત્યારે તેનો ણ થાયછે. જે નૂ અને રૂ અથવા ણ ની વચ્ચે કોઈ સ્વર, અર્ધસ્વર, અથવા કંઠ્ય અથવા ઓષ્ઠ્ય રથાની વર્ગનો કોઈપણ અક્ષર આવે તોપણ નૂ નો ણ થાયછે; પણ ન્યારે કોઈશબ્દને છેડે નૂ હોય ત્યારે ઊપલો ફેરફાર થતો નથી. ઉ૦ નરાનુ.

૨. ઇકારાંત નામો.

પ્રત્યય.

	એકવચન	દ્વિવચન	બહુવચન
પુલ્લિંગ	સૂ	—	અસૂ

દ્વિવચનમાં ૩ સ્વર દીર્ઘ થાયછે, અને બહુવચનનો અસૂ પ્રત્યય મુકતી વખતે ૩ નો ગુણ થાયછે.

હરિઃ	હરી	(હરે + અસૂ) = હરયઃ
નપુંસકલિંગ	—	ઈ

નપુંસક લિંગનાં ઇકારાંત નામો જ્યેને આરંભે સ્વર હોય તેઓને એવા પ્રત્યય લગાડતાં નૂ ઉભરવામાં આવેછે. પ્રથમા તથા દ્વિતીયાના બહુવચનના પ્રત્યય લગાડતાં ૩ દીર્ઘ થાયછે.

વારિ

વારિણી

વારીણિ

નામો

પુલ્લિંગ

કપિ પાંદરો	વ્યાધિ મંદવાડ અ-	યતિ જતી, મન્યાસી
ઋષિ ઋષિ	થવા રોગ	અસિ તલવાર
ઉદધિ સુમુદ્ર	પાણિ હાથ	ધૂર્જટિ શિવ
કવિ કવિ	ગિરિ પર્વત	હરિ કોઈ માણુમનું
અમ્નિ દેવતા	પવિ વન	નામ અથવા ઈ-
નૃપતિ રાજા		થરનું નામ અ-
અરિ શત્રુ		થવા હાંદ્રનું નામ

ન નહિ (અચ્ચ અથવા અપ્રતિપાદિક*). વારિ
નપુંસક. પાણી.

વાક્યો

ઉદધિઃ કુમ્ભ્યતિ	નૃપતિઃ યજતિ	વારિ નાસ્તિ
કપયઃ ક્ષિપન્તિ	વારીણિ શુષ્યન્તિ	ગિરિ વંહતિ
ઋષી ચિન્તયતઃ	અગ્નિ દેહતિ	વ્યાધયો નશ્યન્તિ
અરિઃ પીડયતિ	કવચઃ શંસન્તિ	પાવઃ પતતિ
પાણી હરતઃ		

‡ શિવ રક્ષણુ કરેછે
§ ઋષિઓ શાંત છે
વાંદરાઓ દોડેછે
કવિ વર્ણવેછે
રાજા લઈજાયછે

નૃતિઓ ઈચ્છતાનથી
તલવાર પડેછે
(એ) શત્રુઓ જીતેછે
હરિ ગુરમે થાયછે
હાય છાંટેછે

* જે શબ્દોને વિભક્તિના પ્રત્યય લાગતા નથી એટલે
જેઓનાં વિભક્તિનાં રૂપો થતાં નથી તેઓને અપ્રતિપા-
દિક કહેછે.

+ સ્ અથવા વિસર્ગની પહેલાં અ અથવા આ મિવાય કો-
ઈપણ સ્વર આવે અને પાછળ કોઈપણ સ્વર અથવા ઘોષ-
વ્યંજન આવે તો તે સ્ અથવા વિસર્ગનો રૂ થાયછે.

‡ રૂ ની પાછળ જે રૂ આવે તો તે ઊડીજાયછે, અને તેની
પાછળનો સ્વર જે -હરવ હોય તો તે દીર્ઘ થાયછે.

§ જે કોઈ વિસર્ગની પાછળ શ, ષ, અથવા સ્ આવે તો
તે વિસર્ગ કાયમ રહેછે, અથવા તેને ડોકાણે અનુક્રમે શ, ષ,
અથવા સ્ થાયછે.

પાઠ ૬ ઠો.

દ્વિતીયા વિભક્તિ.

અકારાંત નામો.

પ્રત્યય.

	એકવચન	દ્વિવચન	બહુવચન
પુલ્લિંગ	મ	ઓ	આન્
	બુધમ્	બુધૌ	બુધાન્

એ વિભક્તિનાં નપુંસક લિંગનાં ૩૫ પ્રથમાનાં લેવાં થાયછે. સ્વધર્મે ઉકાણે નપુંસક લિંગનાં નામોનાં દ્વિતીયા વિભક્તિનાં રૂપો પ્રથમાનાં ૩૫નાં લેવાંજ હોયછે.

નામો

પુલ્લિંગ.

સિંહ મિંહ	ચિઢાલ બિલાડી	ગજ હાથી
પ્રજ્ઞ ડાહ્યોમાણુમ્	વ્યાઘ્ર વાઘ	સ્વર્ગ સ્વર્ગ
દેહ શરીર	જનક બાપ	પાદ પગ
માર ભાર, બોળો	શઠ લુચ્ચો	શર તીર
મોક્ષ મોક્ષ	ગ્રામ ગામ	કિઙ્કર ચાકર
સ્તન ચોર	પુરુષ માણુમ્	સૂર્ય સૂરજ
વેદ વેદ	યોધ જોધો, લડ-	
ઓદન રાંધેલા	વૈયો	
ચોખ્ખા	કોશ ખજાનો	

નપુંસકલિંગ.

ધાન્ય અનાજ	નગર શહેર	પાપ પાપ
તૃણ ધાત્ર	સુવર્ણ ઓનું	પુસ્તક ઓપડી
વસ્ત્ર લૂગડું	માંસ માંસ	અગ્ન્ય જંગલ
તત્ત્વ તત્ત્વ, મત્ત્ય	વિપ વીપ, ઝેર	

ધાતુઓ:— દશભોગ્ય

માર્ગ શોધવું, દણ્ડ શિક્ષાકરવી, મક્ષુ ખાવું.

વાક્યો.

ઈશ્વરં જનઃ પૂજયતિ.
નૃપઃ શઠાન્ દણ્ડયતિ.
રામા* ડ્યમારોહતિ.
વ્યાધો માંસમત્તિ.
હરિર્હસ્તો ક્ષાલયતિ.
યોધઃ શરાન્ ક્ષિપતિ.
ધનં લુપ્થયતિ.
સ્ત્રેનો ધાન્યં ચોરયતિ.
નગરં ગચ્છામિ.
પાપં વદસિ.

કવિર્ચુધ્રો શંસતિ.
પુત્રો જનકં સાન્ત્વયતિ.
પુસ્તકં માર્ગયામિ.
સુવર્ણં તોડયામઃ.
ગ્રામાનટાવઃ
ફલે મક્ષયામિ.
કમલ્લાનિ પથ્યતિ.
મારં વહતિ કિકૂરઃ.
પ્રજ્ઞાન્ વર્ણયન્નિ જનાઃ.
વસ્ત્રં ત્યજતિ મૂર્ખઃ.

* જ્યારે એ અથવા ઓ ની પછી અ આવેછે ત્યારે અ,
એ અથવા ઓ ની માથે મળી જાયછે, એટલે તે અ નો ઉ-
ચ્ચાર થતો નથી અથવા તે લખવામાં પણ આવતો નથી;
તેની જગ્યાએ (ડ) નિશાની મૂકવામાં આવેછે.

સ્મરસિ મિત્રાણિ ?.
 બુધો મોક્ષમિચ્છતિ.
 વ્યાધયો નરાન્ પીડયન્તિ.
 જલં પિવથ.

તૃણા* ન્યત્યથ્વઃ.
 યતિર્દિહં મુઞ્જતિ.
 વિઢાલાન્ તાડયતિ પુરુષઃ.
 ગૃહં પ્રવિશામઃ.

રામ વાધોને જીએછે.
 ધોડાઓ ખાનગો લઈજાયછે.
 ડાહ્યો માણસ સ્વર્ગ (ને) ચ-
 કેછે.
 મિલો હાથીઓને ખાયછે.
 ઈશ્વર માણસો (ને) રક્ષણ
 કરેછે.
 (અમે) (બે) ગામો (ને) પે-
 શીએછીએ.
 છોકરો (પોતાના) બાપને
 ખુશ કરેછે.
 તેઓ (તેઓના) પગધુએછે.
 (બે) મૂખો એર પીએછે.
 રાજાઓ ચોરોને શિક્ષા ક-
 રેછે.

(તે) કુળોને ગણેછે.
 જતી વન (ને) જાયછે.
 યોધો (બે) તારો કેંકેછે.
 (તમે) રાંધેલા ચોખ્ખા ખા-
 ઓહો.
 (તેના) મિત્રો રામને મંભા-
 રેછે.
 લોકો (પોતાના) રાજની
 સ્તુતિ કરેછે.
 ડાહ્યા માણસો લોકોને દો-
 રેછે.
 (હું) મત્ત્ય (ને) સમઠું-
 છું.
 પેદો સૂરજની સ્તુતિ કરેછે.
 (તેઓ) ચોપડીઓ ગોઠવેછે.

* જ્યારે હ, ડ, ક, અને લ -હરવ અથવા ઘીર્ધ હોય તેની પાછળ બે કોઈ સ્વર આવે તો તેઓને ઠંકાણે અનુ-ક્રમે ચૂ, વૂ, રૂ, લૂ મૂકવામાં આવેછે.

૨. ઇકારાંત નામો.

પ્રત્યયો.

એકવચન   દ્વિવચન   બહુવચન
પુલ્લિંગ   ન   —   ન
દ્વિવચનમાં અને બહુવચનમાં ન લગાડતાં છેલ્લી ૬
દીર્ઘ થાયછે.

હરિમ્

હરી

હરીન્

શબ્દો

વિધિ નમ્રીબ
રાશિ ઢગલો
અભિ મધમાખી
મણિ મણી

બલિ બળીદાન
રવિ સૂરજ
મિશ્રુક મિશ્રુક,
ભીખારી
વાયસ કાગડો

કિરિ ભુંડણી
સારથિ હાંકનાર,
મારથી
ગ્રીહિ જુદી જુદી
જાતના ચોખા,
(નો દાણો)

નો ની માથે ઉપસર્ગ આ, ૧ લો ગણુ, લાવવું.

વાક્યો.

વાયસો બલિં મક્ષયતિ,
નૃપતિરરીન્ જયતિ.
હરિં પીડયતિ વ્યાધિઃ.
પાણી પ્રક્ષાલયામઃ,
ઉદાર્ધિં ગચ્છાવઃ.
ઋષી નમામઃ.
વ્યાગ્રઃ કિરીનત્તિ.

મેઘો વારિસિચ્છતિ.
કમલમલીન્ પ્રીણયતિ.
રામો રવિં નમતિ.
સારથીનાઘ્યામઃ.
ઈશ્વરો વિધિં જયતિ.
રાશિં નયથ !.
ગ્રીહીનુચ્છતિ મિશ્રુકઃ.

ગિરી* આરોહન્તિ.

કવિઓ કવિઓની (ને)	યોધો તલવાર ફેંકેછે.
સ્તુતિ કરેછે.	(હું) મણીઓ (ને) ઈચ્છુંછું.
રામ કવિઓને નમેછે.	(તે) દરિયાઓ (ને) ભટકેછે.
જાતિ પર્યંત (ને) જાયછે.	માણુમ ચિતા (ને) પેસેછે.
(હું) (મે) વાંદરાને મારું છું.	(તે) (મે) મારથીઓને
હરિ ઢગલાઓને લાવેછે.	પૂછેછે.

પાઠ ૭ મો.

તૃતીયા વિભક્તિ.

અકારાંત તથા હકારાંત નામો.

પ્રત્યયો.

	એકવચન	દ્વિવચન	બહુવચન
પુલ્લિંગ {	અ—	ઇન	શ્વામ્ એમ્
	ઇ—	ના	— મિમ્
	દણ્ડેન	દણ્ડાશ્વામ્	દણ્ડૈઃ
	મણિના	મણિશ્વામ્	મણિભિઃ

શ્વામ્ લગાડતાં છેલ્લો અ દીર્ઘ થાયછે.

* થોડાએક શબ્દોમાં જે સ્વરો પામે આવતાં છતાં એકલા થતા નથી. ઉપલા શબ્દને વાસ્તે જે નિયમ લાગુ પડેછે તે એ છે કે જ્યારે કોઈ નામના દ્વિવચનને છેડે ઈ, ઙ અથવા એ આવે તો આ સ્વરો તેઓની પાછળના સ્વર સાથે મળી જતા નથી.

નપુંમક લિંગ { પહેલી બે વિભક્તિઓ મિવાય પીછા મધ્યની વિભક્તિમાં અકારાંત નપુંમકલિંગનાં નામોનાં રૂપો પુલ્લિંગ પ્રમાણે થાયછે.

૩ — આ મ્યામ મિમ્
વારિણા વારિમ્યામ વાર્ગિમઃ

નામો.

પુલ્લિંગ.

દળડ લાકડી	ઉપહાર ભેટ	પત્તિ પાયદળ
ચત્ત ચત્ત, મોદેનત	રથ રથ	૧૬૨ હાથ
ઇન્દ્ર ઇન્દ્ર	મંત્ર મંત્ર, પેદનો	વિધિ વિધિ
ચાળ આણ, તીર	શ્લોક	
અલકુર ધોરણું	નાવિક ખડામી	મેત્રાવરુણ મોમય-
યજમાન યજમાન	શ્લોક શ્લોક	તમાં એક કિ-
બાહ્યણ આહ્યણ	સ્વસ્ત્ર લંગડો	પાંચો.
નદ નદી	કૌશિક કુશનું	ગવણ લંકાનો રા-
	કુળ.	વન, રામનો શત્રુ.

નપુંમકલિંગ.

અર્થ અર્થ, પૂનનો મામાન સ્વનિત્ર પાવડો.
પુણ્ય પુન. પુસ્તક પુસ્તક, ચોપડી.
ચન્ત્ર માંચો. ચક્ર અક્ષર, પેટું.
શાસ્ત્ર શાસ્ત્ર. શીર્ષ માથું.

* પાના ૧૭ નો નિયમ જુઓ.

નલ નાળ
અન્ન અન્ન.
રત્ન રત્ન.

શરીર શરીર.
ગોત્ર ગોત્ર, કુળ.
સૂક્ત વેદનો સૂક્ત

૧ લોગણ.

ધાતુઓ	{	ચલ્ આલયું.	ત્વ માથે ઉપમર્ગ પ્રમારયું
		ગમ્ ની માથે ઉપમ-	સહ માથે (અપ્યય).
		ર્ગ અવ, બાણયું.	દૃ (દારૂ) દશમોગણ
		સ્વન ઓદયું.	ક્રીડયું.

પુરુષઃ સ્તેનં દણ્ડેન તાડયતિ.
શરીરમલકુરારૈર્ભૂષયતિ.
નાવિકા નદેન સમુદ્રં પ્રવિશન્તિ.
યોધો બાણેર્ગરિં જયતિ.
પાદેન સ્વઞ્નઃ
પુત્રેઃ સહ ગ્રામં ગચ્છતિ હરિઃ
ચક્રાભ્યાં ચલતિ રથઃ
સનિત્રેણ સ્વનતિ.
રામો ડ્યુર્ધ્વેણ કૃપિં પૂજયતિ.
કવચઃ શ્લોકૈર્નૃપં વર્ણયન્તિ.
બુધાઃ સુખેન જીવન્તિ.

નેત્રાભ્યાં પશ્યતિ જનઃ.
વારિણા હસ્તૌ ક્ષાલયતિ.
પાણિભ્યાં સ્પૃશતિ શીર્ષમ્.
સિંહો નસ્યૈર્ગજાન્ દારયતિ.
અમિતા ગૃહં દહતિ.
મેત્રાવરુણો મન્ત્રૈર્ગિન્દ્રમાબ્હયતિ.
બુધઃ શાસ્ત્રે * સ્તત્ત્વમવગચ્છતિ.
પત્તિભિર્ગચ્છતિ યોધઃ
પાદાભ્યાં ધાવન્તિ ચાન્દ્રાઃ
પુણ્યેન હરિં પશ્યતિ.
રામઃ કપિભિર્જયતિ રાક્ષણમ્.
ગોત્રેણ કૌશિકોડસ્મિ.

* સૂ નો વિમર્ગ થઈ જાયછે, પણ તેની પાછળ જો તા-
ણુ, મૂર્ધ્ધ, તથા દંતસ્થાની પહેલાં જો અક્ષરો આવે તો તે
વિમર્ગનો પાછો સૂ થાયછે. પણ જો વિમર્ગની પાછળ

રામ (પોતાનું) શરીર મણીઆથી શણગારેછે.
 માણસ (પોતાનાં) મુખવડે બોલેછે.
 માણસો (પોતાનાં) શરીરો અન્નવડે પોષેછે.
 (તેઓ) (પોતાના) માથાં વડે બોળઓ (ને) લ-
 ઈ જાયછે.
 હરિ કપિઓને મહેનતોથી ખુશ કરેછે.
 રાજાઓ ભેટોથી ખુશ થાયછે.
 રથો ઝંચાઓવડે ચાલેછે.
 બ્રાહ્મણો એ મંત્રોથી દેવને બોલાવેછે.
 (તે) વિધિથી ઈશ્વરને પૂજેછે.
 (તે) (એ) ધ્વજોકોથી રામની સ્તુતિ કરેછે.
 માણસ (પોતાના) શત્રુને તલવારથી મારેછે.
 રામ મારથીની માથે જાયછે.

પાઠ ૮ મો.

ચતુર્થી તથા પંચમી વિભક્તિઓ.

પ્રત્યય.

	એકવચન	દ્વિવચન	બહુવચન
અકારાંત	અં	વ	મ્યામ્
નામો	પં	આન્	—

તાગુરથાની પહેલા એ અક્ષરો આવે તો સૂ નો શૂ તથા મૂર્ધ-
 સ્થાની આવે તો ણ થાયછે. ઉ૦ હરિ + ચરતિ = હરિશ્ચર-
 નિ; રામણીકતે ઈત્યાદિ.

અકારાંત નપુંસકલિંગનાં નામોનાં રૂપામાં પુલ્લિંગની પેઠે ય તથા મ્હ્યામ્ લગાડતાં પાછલો અ દીર્ઘ થાયછે, અને મ્હ્યમ્ લગાડતાં તેનો એ થાયછે.

રામાય	રામામ્હ્યામ્	રામમ્હ્યઃ
રામાન્	-----	-----
इ कारांत) पुल्लिङ्ग तथा } २० ए म्ह्याम् म्ह्यम्	अ०	ए म्ह्याम् म्ह्यम्
नामो } नपुंसकलिंग { ५० अम् — —	प०	अम् — —
हरे* + ए = हरये	हर्मिभ्याम्	हर्मिभ्यः
हरे + अम् = हरेः†	-----	-----
वारिणे	वारिभ्याम्	वारिभ्यः
वारिणः	---	---

નામો.

પુલ્લિંગ.

કર્મિ લડાઈ, કછ-	વધ મારવું	તિલ તલ
ઓ	સૈનિક સિપાઈ	શિશુ શિશુર, યોગ્ય
પ્રાસાદ મહેલ	અતિથિ પરોણો	કાંઈ કોય, ૨ મા-
સંનાપતિ મેનાપતિ	મૃત્યુ ચાકર	ઈલ
નિષ્ક મોનાનીમો-	રુઢાણ માણસનું	માથ અડદ
હોર	નામ	દ્વીપ બેટ, ખંડ

* નામોના છેડાની હ અથવા ડ નો અનુર્થા, પંચમી, તથા પહીના એકવચનના પ્રત્યયો લગાડતા પહેલાં યુલ્ થાયછે.

† અમ્ નો અ, હરે ની પાછળ જોડી જાયછે.

લોક લોક, દુનિઆં	વિનય વિનય, નમ્રતા	શિષ્ય શિષ્ય
વરાહ બુંડ	કાંધ ગુરુઓ	આચાર્ય ગુરુ, આ-
સાર્ય સંધ, ટોળું	પાપ પાપી, પાપવાળું	આર્ય
પર્વત પર્વત	માંદફ લાડુ	માંસ મોક્ષ અથ-
યાચક ભીખારી,	અશ્વપતિ માણસ-	વા કૂટકારો
માગનારો	નું નામ.	

નપુંસકલિંગ.

યોજન ૮ માર્દલ,	પલ્લ નાનુંતળાવ	માંજન બોજન
યોજન	સ્વરુત્ય પોતાનોધર્મ	કુસુમ પૂલ
કન્યાણ કલ્યાણ	આકાશ આકાશ	તારક તારો
આસન બેઠક, આ-	વન વન, જંગલ	શન મો.
મન		
ઝડાન વાડી		

ધાતુઓ.

૧ લો ગણ	૬ ઠો ગણ
દા (ચચ્છ) આપવું	દિશૂ ની માથે ઉપમર્ગ ઉગ,
ચચ્છૂ ની માથે ઉપમર્ગ પ્રતિ,	શીખવવું, ઉપદેશ આપવો
અદલોબદલો કરવો	અવ્યય.
ગમ્ ની માથે ઉપમર્ગ અધિ,	નમઃ નમવું
મેળવવું	સ્વસ્તિ કલ્યાણ
મજ ભજવું	વિના વગર, વિના

મ્યા અથવા તિષ્ઠતી યાથે

ઉપસર્ગ ઉત્ ગિહ્યું

મૂળી યાથે ઉપસર્ગ ઉત્, ઉ-

ત્પત્ત થયું, નીકળ્યું

વાક્યો

હરિર્બ્રાહ્મણંભ્યાં નિષ્કાન્ ચચ્છતિ

મનુષ્યો યામાય ગચ્છતિ

કલ્યાણાય હરિં ભજતિ

ફલેભ્યો ગચ્છામિ

મોદકંભ્યો ચાલઃ સ્પૃહ્યતિ

હરયે નૃપતિઃ કુપ્યતિ

નગરાદા* ગચ્છતિ

અશ્વાત્ પતતિ

અતિથિભ્યો ડાન્નં ચચ્છતિ

તિલેભ્યઃ પ્રતિચચ્છતિ માષાન્

આસનેભ્ય ઉત્તિષ્ઠન્ત્યાચાર્યાઃ

વથાદ્વિનારિન્ શામ્યતિ

સ્વેલોકઃ મુક્તમધિગચ્છતિ

પ્રાસાદાન્જનં પશ્યતિ નૃપઃ

શિષ્યાય શાસ્ત્રમુપદિશતિ

કલિંભ્યાં દુઃસાન્યુદ્ધવન્તિ

શિલગાત્પતન્તિ ગજાઃ

દ્વીપાદ્ દ્વીપમટતિ સાર્થઃ

મૃત્યું ક્રોધાદ્દામસ્તાડયતિ

નગરં વનાયોજનમ્

નમો દેવેભ્યઃ

સ્વસ્તિ હરયે

પલ્લવેભ્યો વરાહા ઉત્તિષ્ઠન્તિ

વિનયઃ મુખાય ભવતિ

* પહેલાના અધોગ વ્યંજનની યાથે સ્વર અથવા ધ્રોણ વ્યંજન આવેછે ત્યારે અધોપ વ્યંજનને ઠામે તેના વર્ગનો ત્રીજો વ્યંજન યાયછે.

* જ્યારે મ્ અથવા દંત્ય વર્ગના કોઈપણ વ્યંજનની યાથે શ્ અથવા તાણુસ્થાની વર્ગનો કોઈપણ વ્યંજન આ-

રામ ભોજનને વારતે ઘેર જાયછે.
 કૃત્તો ગ્રાડો ઉપરથી પડેછે.
 હું ભીખારીઓને મોહોર આપુંછું.
 ડાહ્યા માણસ મોક્ષને વારતે ઈશ્વરને પૂજેછે.
 સેનાપતિ ગામે ગામ (પોતાના) સીપાઈઓને લઈ જાયછે.
 શ્રાત્તણ્ણો રાજાઓ પાસેથી દોલત મેળવેછે.
 પર્વત અમુદ્રથી બે કોશ છે.
 હરિ યૂલોને વારતે વાડી (ને) જાયછે.
 પાપથી દુઃખ નીકળેછે.
 દેવતાઓ પાપીઓને સ્વર્ગમાંથી ફેંકી દેછે.
 રામ પોતાના ધર્મથી ચૂંકેછે.
 (તે) (બે) ઢગલામાંથી ઓખા લાવેછે.
 આકાશમાંથી તારાઓ પડેછે.
 કવિઓને કલ્યાણ !

વેછે ત્યારે દંત્ય વર્ગના વ્યંજનને ડોકાણે તાળુ વર્ગનો વ્યંજ-
 ન થાયછે. તેમ યવાનો અનુક્રમ એ છે કે સૂને ડોકાણે શ,
 તૂ ને ડોકાણે ચ, દૂ ને ડોકાણે જૂ થાયછે, ઈત્યાદિ. જ્યારે
 દંત્ય વ્યંજનની ગ્રાથે મૂર્ધન્ય વ્યંજન મળેછે ત્યારે પણ
 એમજ થાયછે, એટલે સૂ ને ડોકાણે શૂ થાયછે, તૂ ને ડોકાણે
 દૂ, ચૂ ને ડોકાણે ટૂ થાયછે, ઈત્યાદિ.

પાઠ ૯ મો.

પદ્મી, સપ્તમી તથા સંજોધન વિભક્તિઓ

પ્રત્યયો.

	એકવચન	દ્વિવચન	બહુવચન
અકારાંત	સ્ય	ઓમ્	નામ્
નામ	ઈ	—	ણ
		ઓ	અમ્

નપુંસક લિંગનાં નામોનાં રૂપો પુલ્લિંગ જેવાં છે.
નામ્ લગાડતાં તેની પહેલાંનો નહસ્વરવર દીર્ઘ થાયછે.
ઓમ્ તથા ણ લગાડતાં તેની પહેલાંનો અ, ઇ થાયછે.

રામસ્ય	રામયોઃ	રામાણામ	
રામે	—	રામેણુ	
રામ	રામો	રામાઃ	
ઈકારાંત { ॐ }	અમ્	આમ્	નામ્
નામો { ॐ }	ઓ	—	ણુ

ઓ લગાડતાં તેની પહેલાંની ઈ ઊડી જાયછે. સંજોધનનું એક વચન હરે છે; અને તે વિભક્તિમાં તેના દ્વિવચન તથા બહુવચનનાં રૂપો સપ્તમે ડુકાણે પ્રથમા વિભક્તિનાં તેજ વચનોનાં રૂપો જેવાં થાયછે.

હરેઃ	હર્યોઃ	હરીણામ્
હરો	—	હરિણુ

हंकारांत	} नपुंसकलिङ्ग	अम्	आम्	नाम्
नाभो		इ	—	षु

नाभोधननं अक वयन वरि अथवा वारि छि.

वारिणः	वारिणाः	वारीणाम्
वारिण	—	वारिषु

नाभो.

पुलिङ्ग.

कासार शरीवर	मीष्म जिनायो.	पालक पागनार.
पराक्रम पराक्रम.	सुमन्त्र रामनो	निधि भंडार.
दीप दीपो.	सारथी.	प्रसाद भंडेरजानी
प्रकाश अलवायुं	वीर लडवैयो.	खड्ग तलवार.
यक्ष कुभिरनोयाकर	आन्हादक पुश-	अगद ओशुड
चन्द्र चंद्रभा	कारक.	अधिपति डिपरी.
धनपति धननो देव,	धनिक पैशावायो	आचार व्यास.
कुभिर.	भालुश.	वर्ण जति, रंग.
	वृष जणद.	
	धर्म धर्म, मद्गुल.	

श्वापद शीकारी पशु.

नपुंसक लिङ्ग.

धृत धी.	हिम भरद्.	युद्ध लडाई.
यथ शोयुं.	लाङ्गूल पूंछडी.	हर्म्य हवेली.

પ્રમાણ પ્રાપ્તી,
પ્રમાણ.
ચિત્ત મન.

તત્ત્વ તત્વ.
સૌન્દર્ય પૂજસુરતી.

ચરિત્ર સંસારમાં
વર્તવાની રીત.
વચન વચન.

વિશેષણો.

પ્રશસ્ય વખાણવા
લાયક.
ચણ્ડ ગરમ, ગુ-
સ્માવાળું.
પ્રથમ પહેલું.

ગદ્ય નિદવાલાયક લવણ ખાંદ.
શ્રેષ્ઠ શ્રેષ્ઠ, સર્વોપરી દીર્ઘ લાંબું.

વિગ્ર ની પ્રાથે ઉપમર્ગ ઉપ, બેસવું. ક અ. ક્યાં ?
ઢીપ. વિશેષણોનાં વચન, જાતિ, વિભક્તિ વિશેષ્યનાં
તેવાંજ હોય છે.

વાક્યો

નગાનાં પાલકો તૃપ્તઃ
સમુદ્રસ્ય જલં લવણમ્
દેવસ્ય પ્રસાદેન જીવામિ
શાસ્ત્રાણામ્ તત્ત્વં પ્રજ્ઞો બોધતિ
વીરયોર્યુદ્ધં ભવતિ
વારીણાં નિવિરુદ્ધિઃ
આસનેષૂપ્વિશન્તિ
ગિરેઃ શિખરાદ્વૃષઃ પતતિ.
કાસારે કમલાન્યુદ્ભવન્તિ.
ગજાનાં વૃથં ચરતિ.

હરેઃ પુસ્તકં ક્વાસ્તિ ?
નગરે જના વસન્તિ.
રામસ્ય પુત્રા ગ્રામં ગચ્છન્તિ.
વનૈષુ શ્વાપદાઃ સન્તિ
આચાર્યાઃ શિષ્યાણામ્ ધર્મમ્
કથયન્તિ.
મનુષ્યાણામગદેન વ્યાધયો
નશ્યન્તિ.
રામસ્ય સારથિઃ સુમન્ત્રો વનં
રથં નયતિ.

ગ્રીષ્મે સૂર્યસ્ય પ્રકાશશ્ચ-
 ણ્ટો ભવતિ.
 વર્ણાનામ્ બ્રાહ્મણઃ શ્રેષ્ઠઃ.
 ઋષીણાં વચનં પ્રમાણમ્.
 શઠાનાં ચરિતં ગર્હ્યમ્
 કવયો લોકેષુ વીરાણાં
 પરાકમાન્ પ્રથયન્તિ.

ચન્દ્રસ્ય પ્રકાશો જનૂનામા-
 ન્હાદકો ભવતિ.
 ગિરિષુ વસન્તિ સિંહાઃ
 અરીણાં નગરાણિ નૃપતિર્જયન્તિ.
 યોધસ્ય પાણૌ સ્વદુર્ગો ડસ્તિ-
 ધૂર્જટો યત્નીનાં ચિત્તમસ્તિ.

હરિના (ખે) છોકરાની ચાલ વખાણવા લાયક છે.
 ધરીમાં દીવાઓ હોયછે.
 યક્ષો ધનના દેવ (કુબેર) ના ચાકરો છે.
 વાંદરાઓની પૂંછડીઓ લાંબી હોયછે
 કવિઓમાં કાળિદાસ પ્રથમ છે.
 માણસનો ચાકર ગામ (ગે) જાયછે.
 રાજાઓ મહેલોમાં રહેછે.
 પેસાવાળા માણસો હવેલીઓમાં રહેછે.
 રામ માણસોમાં શ્રેષ્ઠ છે.
 સરોવરોનું પાણી ખાંડ છે.
 પર્વતોનાં શિખરો ઉપર ખરક છે.
 ચોર બ્રાહ્મણની દોલત ચોરછે.
 વાડીઓની પૂખ્તસુરતીથી હું ખુશ થાઉંછું.
 (તે) ગ્રાડનું પાંદડું લાવેછે.
 (હું) દેવતામાં ધી નાખુંછું.

કેટલાએક ઉપયોગી અપ્રતિરાદિકો.

અવ્યય.

અત્ર ઈહાં	યત્ર ત્યાં (મંબંધી	સર્વત્ર સુધર્મેષુકાણે.
અતઃ ઈહાંથી	સર્વનામ)	સદા હમેશાં
અધુના હમણા.	યતઃ ત્યાંથી (મંબં-	અથ આજ
इत्थम् આ રીતે	ધી સર્વનામ)	શ્વસ આવતી કાલે
તત્ર ત્યાં	યદા ત્યારે (મંબં-	હમ્ ગઈ કાલે
તતઃ ત્યાંથી	ધી સર્વનામ)	પુરા પહેલાં
તદા ત્યારે	યથા જોવો, (મંબં-	ચિરં લાંબો (વખત)
તથા તેવો, તેવી	ધી સર્વનામ)	પુનર ફરીથી
રીતે, તેમ	इति એમ, એ પ્ર-	किन्तु પણ.
कुत्र,ક ક્યાં ?	માણે	वृथा ફોકટ.
कुतઃ ક્યાંથી ?	इव જેવું, જેમ	न નહિ
कदा ક્યારે ?	एव માત્ર, જ	सुष्ठु સારી રીતે.
कथम् કેમ, શી રીતે ?	एवम् એ પ્રમાણે.	हे આરે !

પાઠ ૧૦ મો.

આત્મનેષદના પ્રત્યયો.

૧. એકવચન.

૧ લો. પુ.

૨ જો. પુ.

૩ જો. પુ.

इ

से

ते

वन्दे

वन्दमे

वन्दते

ધાતુઓ.

૧ હો ગણ.

વન્દ પગે લાગવું.	શુભ (શોભ) શોભવું	(આ)રમ આરંભવું.
વેપ્ ધુજવું.	પ્લાઘ વપ્માણવું.	રમ્ રમવું, ખુશથવું.
ચત્ર મહેનત કરવી.	મુદ્ (મોદ) ખુશ	કીડ્ રમવું.
શઙ્ક શક લાવવો.	યવું.	કમ્પ્ ધુજવું.
વૃધ્ (વર્ધ) વધવું.	રુચ્ (રોચ) ગમવું,	ઈચ્ જોવું (તેની
લભ્ મેળવવું.	ભાવવું.	જોડે અપ ઉપસ-
ભાષ્ બોલવું.	શિષ્ શીખવું.	ર્ગ હોય તો આ-
(આ) શંસ આશા	સહ મહેવું.	શા રાખવી; પ્ર
રાખવી.		ઉપસર્ગ હોય તો
સેવ્ આકરી કરવી,		જોવું; જો પરિ
મેવવું.		ઉપસર્ગ હોય તો
(પ્ર) કામ્ પ્રકાશવું.		તપાસવું.)

૪ થો ગણ.

૬ થો ગણ.

૧૦ મો ગણ.

જન્ (જા) ઉત્પન્ન	મૃ (મ્રિય) મરવું.	+મૃગ્ શોષવું.
થવું, પેદા થવું.	વિદ્ (વિન્દ) મે-	(અથ) ધીરય્ તુચ્છ
યુધ્ લડવું.	ળવવું.	ગણવું.
		વૃદ્ (ઉપસર્ગ નિ)
		નાશ કરવો.

* આ ધાતુઓનું રૂપાખ્યાપન કરતી વખતે રૂપાખ્યાપનની પાછળ કહેલી વાત યાદ રાખવી.

+ આ ધાતુમાં સ્વરનો ગુણ થતો નથી.

नामो.

कृष्ण पु. भाण्डुमुनुनाम.
 भय. न. पीड.
 उद्यम. पु. भलेनत, विद्यम.
 अश्व. न. अभत्कारी हथी-
 आर.
 स्नेह. पु. स्नेह, दोस्ती.
 सदाचार. पु. आरी आल.
 स्वास्थ्य. न. स्थिरता, अलाह.
 दुराचार. पु. नहारी आल.

विश्वामित्र पु. इपिनुं नाम.
 असत्य. न. झूठ.
 न्याय. पु. न्याय, एक शास्त्र-
 नुं नाम.
 क्लेश. पु. दुःख.
 पारितोषिक. न. छनाम, जदलो.
 शासन. न. हूकम.
 अध्ययन. न. अभ्यास.

वाक्यो.

देवं वन्दे.
 भयं शङ्कुसं ?
 भयाद्वेपते तृदयम्.
 सूर्यः प्रकाशते.
 व्याघ्रो म्रियते.
 असत्यं भाषसे.
 हरेरुच्यमं श्लाघे.
 पुस्तकानि मृगयसे ?
 वीरो ऽरिं निषूदयति.
 मोदको बालकाय रोचते.

हे राम सुष्ठु शोभसे विनयेन.
 ज्ञानात्सुखं जायते.
 नारायणे रामस्य स्नेहो वर्धते.
 जनानां कल्याणाय नृपो यतते.
 आचार्ये रिष्यः सेवते.
 विश्वामित्रादस्त्राणि शिक्षते
 रामः
 सदाचारेण मनुष्यः स्वास्थ्यं
 लभते.
 पुत्रस्य दुराचारात्सुखं नाशंसे.

(હું) વ્યાયનો અભ્યામ આરંભુંછું.	યોધો શત્રુઓની મારે લ- ઉછે.
(તું) દુઃખ મહેછે.	(તું) ઈનામની આશા રાખેછે.
કૃષ્ણ છોકરાઓની મારે ર- મેછે.	(હું) મિત્રોના કલ્યાણથી ખુશ થાઉંછું.
ઝાડ ધૂલેછે.	હુઓ રાજાઓના હુકમો પુરુષ ગણેછે.
(તું) રાજાની આકરી ક- રેંછે.	
હું દોષત મેળવુંછું.	
(તે) ઋષિઓને પગે લા- ગેંછે.	

હું વાંદરાને જોઉંછું.

પાઠ ૧૧ મો.

દ્વિવચન તથા બહુવચન

૧ લો. પુ.	૨ જો. પુ.	૩ જો. પુ.
દ્વિ. વ. વહે.	હયે.	હતે.
બ. વ. મહે.	ધ્વે.	ન્તે.

પરસ્પૃશ્યના પેઠે આત્મનેપદના વ તથા મ પ્રત્યય લ-
ગાડતાં પહેલાનો જ દીર્ઘ થાયછે.

વન્દાવહે.

વન્દંધ.

વન્દેત.

વન્દામહે.

વન્દંધ્વ.

વન્દન્તે.

ધાતુઓ

૧ લોગણ.

સ્વાદ આપવું.
યાચ માગવું.
કત્ય વખાણવું,
પ્રશાસન કરવી.
ક્ષમ માફ કરવું.
હી (હય) ઊડવું.
સ્પન્દ ધડકવું.
મિશ્ર ભીષ મા-
ગવી.

ગન્મ (ઉપસર્ગ પ્ર)
બડાઈ મારવી.
સ્મિ (સ્મય) હસવું.
(ઉપસર્ગ વિ હો-
ય તો આશ્ચર્ય
પામવું, ખીવું).
વૃત્ત (વર્ત) હોવું.

સ્મૃ (અનુ ઉપસર્ગ
હોય તો) તાપ્ત
થવું.
૧૦ મો ગણ.
વાદ (અભિ ઉપ-
સર્ગ સાથે) ન-
મવું, માન આ-
પવું.

નામો.

મટ્ટ પુ.ભટ્ટ, વિહાન.
દ્રવ્ય ન. પેસો.
ગુણ પુ. ગુણ.
મક્કા ભાગવું, તોડવું.
અપરાધ પુ. અપ-
રાધ.

મયૂર પુ. મોર.
નૃત્ય ન. નાચ.
ઉદ્યોગ પુ. ઉદ્યોગ,
મહેનત.
ગાયક પુ. ગવે-
ઓ.

સદ્ગીત ન. રાગ,
ગાવું.
અમ્યુદય પુ. અઠ-
તી, આખાદી.
વૈયાત્ય ન. બેઅ-
દખી.

शुक पु. पोपट.	कपट न. कपट, दण्डो	अपूप पु. अक्षय- तनी पूरी.
वसन्त पु. वसंत	विहग पु. पक्षी	वातायन जाशी.
ऋतु.	नयन न. आंख	आम्र न. डेरी.
निर्देश पु. लक्ष्म.	चातुर्य न. चतुराद्य.	नारायण पु. भा-
तण्डुल पु. आंख.	स्वीय विश्व. पोतानुं.	एभ्यं नाम.

वाक्यो.

मोदकान् स्वादन्ते ब्राह्मणाः
धनिकं द्रव्यं याचेते भिक्षुकौ.
स्वीयान् गुणान् कल्पये ?
उद्योगाद्धनं लभध्वे.
वृथा प्रगल्भध्वे.
बुधा मोक्षं विन्दन्ते.
कपटं शङ्कये ?
मित्राणामभ्युदये नरा मोदन्ते.
मुनीनभिवादयावहे.
मूर्खाणां वैयात्यं न सहामहे.

वृक्षेषु कुसुमानि वर्तन्ते.
आचार्यस्य निर्देशमनुसृत्यध्वे.
भृत्यानामपराधान् क्षमामहे.
रामस्य नयने स्पन्दते.
आकाशे विहगा उड्यन्ते
रुष्णस्य चातुर्येण विस्मयन्ते
जनाः
शासनस्य भङ्गं न क्षमन्ते
नृपतयः

गायकात्सङ्गीतं शिक्षावहे.

(आपण्डे) वसंतऋतुमां
क्षुण्णो मेघवीर्ये छीर्ये.
(तमे) ग्लूङ्गं ओलोछो.
पर्वतो धुल्लेछे.
ताराओ प्रकाशेछे.

(तमे मे) डेरी आंने आंओछो.
(अमे) भलेलनी टोयडिपर
भोरने मेछेछे छीर्ये.
(मे) छोकरां वाडीमां रमेछे.
(अमेमे) हरिथी कल्याणनी

(તમે) નામ (ને) શીખો છો.	આશા રાખીએ છીએ.
નારાયણના (ખે) મિત્રો તેના	(તમે) તમારા મિત્રોના
કલ્યાણને વારતે મહેનત કરો છો	અપરાધ ક્ષમા કરો છો.
(અમે) રાજને એવીએ	તેઓ ડાહ્યા માણુઓના શુ-
છીએ.	ણોનાં વખાણુ કરો છો.
ભીખારીઓ ઓખા માગે છે.	દુઃખો પાપથી પેદા થાય છે.
પોપટો બારીએથી ઊડે છે.	માણુઓ મરે છે.

પાઠ ૧૨ મો.

કર્મણિવાચ્ય તથા ભાવવાચ્ય રૂપો.

ધાતુને ચ લગાડ્યાથી અને તેઉપર આત્મનેપદના પ્રત્યય ઉમેરવાથી આ રૂપ થાય છે*

ત્યજ્+વ+ત=ત્યજ્યન્, ત્યજ્યસં, ત્યજ્યે. ઈત્યાદિ.

જો કોઈ ધાતુને છેડે ક્ હોય અને તેની પહેલાં જોડાક્ષર ન હોય તો કર્મણિવાચ્યનો ચ જોડતાં પહેલાં ક્ નો રિ થાય છે; જો ક નો ક્રિ થાય છે.

* કર્મણિવાચ્ય રૂપો કરવામાં રૂપાખ્યાપનમાં કાંઈ ભેદ નથી, એટલે તેઓ મધ્યમાં ધાતુઓ ઉપરથી અરખીજ રીતે થાય છે; તોપણ ધાતુઓનાં કેટલાંક રૂપ પ્રમાણે તેમાં ફેરફાર થાય છે. જે રૂપાખ્યાપનો ગૃયવણવાળાં હોવાને લીધે આ પુરતકમાં લખ્યાં નથી તેઓના કેટલાએક ધાતુઓ આ ટીકાણે આવેલા છે, પણ શીખનારથી તેઓનાં મુકર્મક રૂપો કહી શકાશે નહિ.

કોમ ધાતુની છેલ્લી ઇ અથવા ડ, ય લગાડતાં દીર્ઘ થાયછે; જેમ જિ, જી થાયછે.

ધાતુઓ.

શ્રુ માંભળવું.	જ્ઞા જાણવું.	હનૂ મારીનાખવું.
ક કરવું.	પા (પી) પીવું.	(આ) દિશ લૂકમ
દા (દી) આપવું	અર્થ (ઉપમર્ગ પ્ર)	કરવો.
રુદ્ રડવું.	વિનતિ કરવી.	સ્થા (સ્થી) ડિભારણું.

નામો.

આદેશ પુ. લૂકમ.	પૌર પુ. શહેરનો રહેનારો.
ચાપ ધનુષ્ય.	ધ્વનિ અવાજ
કાષ્ટ ન. લોકડું.	

વાક્યો.

નિષ્કા બ્રાહ્મણેભ્યો દીયન્તે.	પુત્રેઃ પૂજ્યંયે
નૃપતેરાદેશઃ ક્રિયતે.	ધાન્યસ્ય રાશયો નીયન્તે.
અમિના કાષ્ઠં દક્ષતે.	તત્ત્વં બુદ્ધ્યતે પ્રાજ્ઞૈઃ.
શઠૌ પુરુષેસ્તાડયન્તે.	નૃપંણારયો જીયન્તે.
આચાર્યૈર્ધર્મ ઉપદિશ્યતે.	બાલકૈ* રુદ્યતે.
મૃત્યૈઃ સેવ્યસે.	સારથી હન્યન્તે
મિત્રૈસ્ત્યજ્યે	ઋષયો જનેન વન્દ્યન્તે.
જનૈર્દુશ્યામહં.	સૂર્યેણ પ્રકાશ્યતે.
વ્યાધિભિઃ પીડ્યધ્વે.	ઈશ્વરેણ ભૂયતે.
પ્રેક્ષ્યસે જનેન.	લોકૈઃ પ્રશસ્યધ્વે.+

* ૧૯ પાને ડીપ ૨ તથા ૩ જુઓ.

+ જો ધાતુઓનો ઉપાન્ત્ય વર્ણ ન અથવા અનુસ્વાર હોય તો તે કેટલાંએક ડેકાણાં મિત્રાય સ્થળે ય ની પહેલાં જડું રહેછે.

શિષ્યૈર્નમ્યાવેહ.

શત્રુ તીરથી મરાયછે.	(તમે) માણુઓથી શોધા-
છોકરાંના હાથ પાણીથી	ઓછો.
ધોવાયછે. *	(હું) સાકરોથી મેવાઉંછું.
(તું) કવિઓથી બપ્પણાયછે.	(આપણે) ઈશ્વરથી રક્ષણ
હાથીઓ (ઉપર) મહેલે.	પામીએ છીએ.
(આપણુભેની) લોકોથી	(તમેએ) લોકોથી ઓળખા-
વિનતિ થાયછે.	ઓછો.
ફળનું શરીર ધરણીથી	ઓરો રાજ્યઓથી શિક્ષા
શણગારાયછે.	પામેછે.
ડાહ્યા માણુઓના મદગુણો	(એ) ફળો હરિથી ખવાયછે.
કવિઓથી પ્રસિદ્ધ થાયછે.	(એ) તીરો ફેંકાયછે.
	(તમને)રાજ્યથી હૂકમ થાયછે.
	અવાજ સંભળાયછે.

* દશમા ગણના જે ધાતુઓના સ્વરનો પરસ્પદ-
માં ગુણ અથવા વૃદ્ધિ થાયછે તે ધાતુઓમાં કર્મણિવાચ્ય-
નો ય લગાડતાં પણ તેવોજ ફેરફાર થાયછે; ઉદાહરણ,
ચુર, ચોરયતિ પરસ્મે. ચોર્યતે કર્મણિ, ચુર્યતે નહિ.

પાઠ ૧૩ મો.

આકારાંત તથા ઈકારાંત સ્ત્રીલિંગ નામો.
પ્રથમા અને દ્વિતીયા વિભક્તિઓ.

મત્યય.

	એકવચન	દ્વિવચન	બહુવચન.
આકારાંત- ત નામો-)	આમ્	ઈ	અમ્
પ્ર.	રમા	રમે	રમાઃ
દ્વિ.	રમામ્	—	—
ઈકારાંત) નામો.)	મ્	ઓ	અમ્
પ્ર.	નદી	નદ્યો*	નદઃ
દ્વિ.	નદીમ્	—	નદોઃ

નામો.

સ્ત્રીલિંગ.

માયા વહુ.	નદી નદી.	પૃથ્વી પૃથ્વી.
કલ્પા હુનર.	અમ્વા મા	પત્ની વહુ.
નારી બઠરી.	મહી પૃથ્વી.	અરુન્ધતી વસિષ્ઠ-
માઝા માયા, હાર.	કથા કથા,વાત.	ત્રી વહુનું નામ.
લજ્જા શરમ.	લલના બઠરી.	કુમારી કુમારી.

* ૨૩ મા પાનાની ૨૭ સંધિની ઠીપ જુઓ.

કન્યા દીકરી, છો-	આજ્ઞા હુકમ.	સર્વો મુખી.
કરી.	લતા વેલો.	સદ્ચરિ મહીએર.
લક્ષ્મી ક્ષમા, માત્રી.	શોભા શોભા.	

પ્રજા રેયત, વંશ.	પ્રમદા શુવાન બઈરી.
વાર્ષી વાવ.	જનની મા.
ગङ્ગા ગંગા.	નદી નાટક કરનારી.
હરિણ પુ. હરણ.	સૂત્રધાર પુ. નાટકનો મુખ્ય
કણ્ઠ પુ. કંઠ, ડોક.	માણુમ.
ઉપવન ન. વાડી.	પ્રાસાદ મહેલ અને તલ ન.
ગમન ન. જવું.	પૃષ્ઠ.
નારદ પુ. રૂપિનું નામ.	પ્રાસાદ તલ ન. મહેલનું ડા-
	પલું પૃષ્ઠ અથવા અગાસી.

ધાતુઓ.

પહેલોગણ.

તૂ (તર) પરરમ્. ઉપમર્ગ અવ સૂ ઉપમર્ગ અતુ, પાછળ જવું.
 માથે ડાતરવું. નો ઉપમર્ગ પરિ માથે પરણવું.
 ગમ્ આત્મને. ઉપમર્ગ સમ્, શુચ પરરમ્, શોક કરવો.
 એકઠા મળીને વહેવું.

ધૃ (ધાર) ૧૦ મો ગણ. પરરમ્. તથા આત્મને. પહેરવું,
 પકડી રાખવું.

વાક્યો.

વસિષ્ઠસ્ય પત્ન્યરુન્ધતી.
નાર્યો હૃસ્ત્યાનાં વાતાયનેભ્યઃ
પશ્યન્તિ.
રુષ્ણઃ કલાઃ શિક્ષતે.
રામો જનકસ્ય કન્યાં પરિ-
ણયતિ.
ચન્દ્રેણ રજની શેભતે.
નયો સંગચ્છેતે.
કુમારી સરુયો ભાષતે.
વરાહાઃ સહચરીઃ શોચન્તિ.
લજ્જાં ત્યજતિ મૂર્ધઃ

ગङ્ગા સમુદ્રં ગચ્છતિ.
ક્ષમા વીરસ્ય ભૂષણમ્.
નારાયણો જનનીમાહ્વતિ.
ઉપવને નૃપસ્ય કન્યે રમેતે.
લતે સ્પૃશતિ.
પ્રજા નૃપતિના રક્ષ્યન્તે.
ઉદ્યાનસ્ય શેભાં પશ્યતિ.
લલનાઃ પ્રાસાદતલમારોહન્તિ.
નૃપસ્યાજ્ઞે * અનુરુધ્યેતે.
નટિ સૂત્રધારસ્ય ભાર્યા.
બ્રાહ્મણા મહીમટન્તિ.

નારદ ચતુર્ગથી પૃથ્વી ઉપર ઊતરેછે.

કૃષ્ણ રાજાઓની કથા કહેછે.

જીવાન બેરીઓ વાડીમાં રમેછે.

તે (પોતાની) ડોકમાં કુળોના (બે) હાર પહેરેછે.

રામેની વહુ અરુન્ધતીને પગે લાગેછે.

(અમે બે) કુમારીઓને બેઠાંએ છીએ.

હરણની બોળતણી (હરણની) પાછળ જાયછે. .

ગામમાં (બે) વાવ છે.

સૂત્રધાર નાટક કરનારીને બોલાવેછે,

હરિ નદી (ને) જાયછે.

રામેની (બે) મા (તેના) વનમાં જવાનો શોક કરેછે.

* ૨૪ મે પાને ઠીપ જીવો.

પાઠ ૧૪ મો.

તૃતીયા, ચતુર્થી અને પંચમી વિભક્તિઓ.

પ્રત્યયો.

	એકવચન	દ્વિવચન	બહુવચન
આકારાંત	તૃ. આ	ભ્યામ્	ભિમ્
તથા ઈકારાંત નામો	ચ. એ	—	ભ્યમ્
	પં. અસ્	—	—

તૃતીયા વિભક્તિનો એક વચનનો પ્રત્યય લગાડતાં છે-
લો આ, એ યઈ બધાં છે.

આકારાંત નામોમાં ચતુર્થી, પંચમી, પછી તથા મુખ-
મીના એક વચનના પ્રત્યયોની પહેલાં યા આર્પેછે, અને
ઈકારાંત નામોમાં આ આર્પેછે; માલા + યા + એ = માલાયૈ;
નદી + આ + એ = નદૈ.

અથવા એકવચનના પ્રત્યયો નીચે લખ્યા પ્રમાણે છે:-

ચ	પં	મ	સ
આકારાંતનામો યૈ	યામ્	યામ્	યામ્
ઈકારાંતનામો ઈ	આમ્	આમ્	આમ્
તૃ. માલા	માલાભ્યામ્		માલાભિઃ
ચ. માલાયૈ	માલાભ્યામ્		માલાભ્યઃ
પં. માલાયાઃ	—		—
તૃ. નદા	નદીભ્યામ્		નદીભિઃ
ચ. નદૈ	—		નદીભ્યઃ
પં. નદાઃ	—		—

नामो.

स्त्रीलिङ्ग.

देवता देवता.	अवन्ती ऐक श-	कीडा रमत.
कान्ता वहु, प्यारी.	हेरनुं नाम.	पञ्चवटी ऐक ४-
व्यथा दुःख.	जरा धउपणु.	गानुं नाम.
महिषी भृगटवाणी	प्रभा अजवाणुं.	पुरी शहेर.
राष्ट्री.	पूजा पूज.	पाठशाला निशाण.
दासी दासी.	कौशाम्बी ऐक श-	बाघा वाणी.
सीता सीता, राम-	हेरनुं नाम.	चिन्ता इकर.
नी वहु.		

हित न. धरतो, मायाणु; क्ष-	दुत् (द्योत्) १ लोगणु. आ-
पद्मो.	त्मने० प्रकाशयुं.
जरठ पु ओओ.	गम् (उपमर्ग निरू) ४युं.
सन्देश पु. संदेशो.	वृत् (उपमर्ग नि) पाछा आवयुं.
दून पु. जमूद.	वृ, उपमर्ग परि, }
नाग पु. हाथी.	धेरयुं. }
गीत न. गीत, गायन.	हि, उपमर्ग प्र, }
	मोडलयुं. }

ओनां कर्मणि इपण वपरायछे.

वाक्यो

देवताभ्यो बलिं यच्छति.	कौशाम्ब्या निवर्तते दूनः
चित्तस्थ व्यथया रामो मुह्यति.	कीडाये प्रविशत्युद्यानम्-

કાન્તાયૈ સન્દેશઃ પ્રહીયતે,
 અવન્ત્યા આગચ્છતિ.
 ઠુણસ્ય પત્ન્યૈ ફલાનિ રોચન્તે,
 દાસ્યા સેવ્યતે મહિષી.
 જરયા ક્ષીયતે શરીરમ્.
 મળીનાં પ્રમાભિર્યોતિતે પ્રાસાદઃ
 લજ્જયા પ્રવિશતિ ગૃહમ્.
 દેવસ્ય પૂજાયાઃ મુખં લભતે,
 પ્રજાભ્યો હિતમિચ્છન્તિ નૃપતયઃ

સર્વભિઃ પરિવ્રિયતે સીતા,
 સહચરીભ્યામનુગમ્યતે નાગઃ,
 પશ્ચવદ્યા નિર્ગચ્છતિ રામઃ.
 લતામ્યાં શોભતે વૃક્ષઃ.
 ગઙ્ગાયાઃ પુરી ક્રોશૌ.
 વાપીભ્યાં જલં વહતિ.
 ચાલકાઃ પાઠશાલાભ્ય આગ-
 ચ્છન્તિ.

હરિ (પોતાના) મિત્રોને
 (પોતાની) વાણીથી શાંત
 કરેછે.
 શહેર નદીઓથી ઘેરાયલુંછે.
 ક્ષમાથી માણસ મનની સ્થિ-
 રતા મેળવેછે.
 ડાહ્યા માણસો પૃથ્વીથી સ્વ-
 ઝેં જાયછે.
 વસિષ્ઠ અરુન્ધતીની શાયેઆ-
 વેછે.
 રાજનતા હૂકમથી (હું) અ-
 વન્તી જાઉંછું.

રામ (પોતાની) દીકરીઓને
 ધરેણાં આપેછે.
 (તે) પોતાનું શરીર હારોથી
 શણગારેછે.
 રાણી (પોતાની) દાસીઉપર
 ગુસ્સે થાયછે.
 (તે) ડોસાની કથાઓથી
 ખુશ થાયછે.
 નારાયણની વહુથી ઓખા
 રંધાયછે.
 બે કુમારીથી બળીદાન
 અપાયછે.

દિકરી કુખ પેદા થાયછે.

પાઠ૧૫ મો.

પઠી, મુમમી, અને મુંબોધન વિભક્તિઓ.

આકારાંત.	}	એકવચન	દ્વિવચન	બહુવચન
તથા ર્કારાં-		વ.૦ અસ્	ઓસ્	નામ્
ત નામો.		સ ૦ આમ્	—	સુ.

ઈ પઠી સુ નો શુ થાયછે. ઓસ્ લગાડનાં છેલ્લા આ નો
 એ થાયછે. આકારાંત નામોનું મુંબોધનનું એકવચન
 છેલ્લા સ્વરનો એ કીધાથી થાયછે; ઉ. હે રમે; અને ર્કારાં-
 ત નામોનું મુંબોધનનું એકવચન છેલ્લા સ્વરને હરવ
 કીધાથી થાયછે. ઉ. હે નદિ. મુંબોધનના દ્વિવચન તથા
 બહુવચનનાં રૂપો પ્રથમાનાં લેવાંજ થાયછે.

પ૦	માલાયા:	માલયો:	માલાનામ્
મ૦	માલાયામ્	—	માલાસુ
મં૦	માલે	માલે	માલા:

પ૦	નદ્યા:	નદ્યો:	નદીનામ્
મ૦	નદ્યામ્	—	નદીષુ
મં૦	નદિ	નદ્યો	નદ્ય:

शब्दो.

गोदावरी स्त्री. न- दीनुं नाम.	रथ्या स्त्री. २२तो.	निशाचर पु. भूत,
छाया स्त्री. छाया.	वाणी स्त्री. वाणी.	नहारीं माण्डु.
शिला स्त्री. ५२थर.	शृङ्गक पु. ऐक रा-	उदक न. पाणी.
निशा स्त्री. रात.	ननुं नाम.	विवाह पु. लग्न.
इन्द्राणी स्त्री. इं- द्रणी वहु.	प्रवर्तन न. रथा-	तीर न. कांडो.
कौमुदी स्त्री. आं- दरयुं.	पयुं, छिन्नयुं.	जयन्त पु. छंदना
अयोध्या स्त्री. श- हेरनुं नाम.	प्रावीण्य होशि	छोकरानुं नाम.
शकुन्तलास्त्री. ऐक	यारी.	चकोर पु. ऐक
जर्जरानुं नाम.	मण्डप पु. मांडवो.	नतनुं पक्षी.
दण्डका स्त्री. ऐ-	वल्गु पु. वडालो,	मत्स्य पु. माछलां.
क वननुं नाम.	५२.	माधुर्य न. मिठाश.
	सम्भार पु. तैयारी.	प्रिय विशे. प्याइं.
		परम विशे. ध-
		युं वधारे.
		प्रभूत विशे. पुष्क-
		ण, धयुं.

हृ (उपमर्ग वि) गमत करयी, २मयुं, पुथ थयुं, मजा
करयी. अहं १ लो गण. ५२२मै. योग्य थयुं. क्रीडू १ लो गण.
५२२मै. २मयुं.

वाक्यो.

अवन्त्यां शृङ्गकोवसति.
गङ्गायां प्रभूतं जलं वर्तते.
प्रजामाम् धर्मे प्रवर्तनं नृपैः
क्रियते.

लतानां मण्डपं प्रविशन्ति
ललनाः.
वाप्यां कमलानि प्ररोहन्ति.
वृक्षाणां छायासु शिलाया—

ઝજ્ઞિન્યાં શિવસ્ય પૂજામ્
નૃત્યન્તિ નાર્યઃ.
સસ્તિ ગચ્છામિ નદ્યાસ્તીરમ્.
ગોદાવર્યા જલે ગર્જો વિહ્રતઃ.
ગ્રીષ્મે નદીનામુદકેષુ નૃપાઃ પ્રમ-
દાભિઃ ક્રીડન્તિ.
જનન્યો રાજામનુરુધ્યતે રામઃ
પ્રિયે પુત્રો ગ્રામં ગચ્છતિ.

ગંગા કાંઠાઓ ઉપર જા-
ડો છે.
જયંતધાંદ્રાણીનો છોકરો છે.
રામના મિત્રો શહેરમાં ર-
હે છે.
અકોર આંદરણામાં ખુશ
થાય છે.
(તે) વેલાનું ટૂલ લાવે છે.
પૃથ્વી ઉપર દ્વીપો છે.

મુપવિશતિ.
કૃષ્ણો માર્યાયા વિનયં શંસતિ.
ચન્દ્રો નિશાયા વહ્નમઃ.
કન્યયોર્વિવાહસ્ય સમ્મારાઃ
ક્રિયન્તે.
સરુયોઃ પરમઃ સ્નેહઃ શકુ-
ન્તલાયાઃ.

હરિ (પોતાની) દીકરી--
ઓના ગુણ વખાણે છે.
નદીઓમાં માછલાં છે.
અયોધ્યાના રસ્તામાં (હું)
રથો જોઉં છું.
શકુન્તલા (તેના) મિત્રોના
પ્યારને યોગ્ય છે.
રામની વાણીમાં મિઠાશ છે.
સીતાના છોકરાઓ ક્યાં છે?
ઝાડની છાયા નીચે માણસો
(હું) જોઉં છું.

દંડકામાં ભૂતો છે.

પાઠ ૧૬ મો.

અપૂર્ણ અથવા પ્રથમ ભૂતકાળ.

૫૨૨નૈ૫૬.

૧ લો પુ.

૨ જો પુ.

૩ જો પુ.

એક. વ. મ્ અથવા અમ્

સ્

ત્

દ્વિ. વ. વ

તમ્

તામ્

આ કાળમાં ધાતુઓની પાંચેલાં અ ભૂતકાળમાં આવેછે.

એકવચન અબોધમ્ અબોધઃ અબોધત્.

દ્વિવચન અબોધાવ અબોધતમ્ અબોધતામ્.

અસ્ હોવું એ ધાતુમાં ત્ તથા સ્ પ્રત્યયો લાગતાં ઈ
અને અદ્ આવું એ ધાતુમાં અ ઉમેરાયછે; ઉ. આસીત્, આદત્.

શબ્દો.

સક્રુદ ન. મુશ્કેલી,

ગૂંચવણ.

અજ પુ. બકરો.

સમરાક્રુણ ન.

લડાઈની જગા.

મહિષ પુ. પાડો.

ગોષ્ઠ પુ. ગાયનો

વાડો, કોઠ.

તનય પુ. દીકરો.

ગ્રન્થ પુ. ગ્રંથ,

પુસ્તક

સેના સ્ત્રી. લશ્કર.

દશરથ પુ. રાજાનું

નામ, રામનો બાપ.

વાક્યો.

રામો રાવણમજયત્.

સીતા ગોદાવર્યાસ્તીરમગચ્છત્.

ગક્રુાયા જલમપિચમ્.

યોધોડરૌ શરાનસ્તિપત્.

દેવાનયજાવ.

અરણ્યે મહિષાનપશ્યમ્.

સ્તંત્રૌ ધનિકસ્ય ધનમચોર-

યતામ્.

લલને છાયાયામુપાવિશતામ્.
પુત્રાણાં ધર્મમકથયઃ.
સીતાં વને ઉત્વજાવ.
સદ્ગુટેભ્યો જનમરક્ષઃ.
ગિરેઃ શિખરાદજાવપતતામ્.
રથં સમરાક્ષ્ણમનયમ્.
હરિરશ્વમાગેહત્.
મિત્રુકેભ્યો નિષ્કાનયચ્છમ્.

દશરથસ્તનયમાવ્હયત્.
ईश्वरस्य प्रसादेन हरेः क्लेशो
उन्शयत्.
પુરા માર્યયા સહોજ્જયિન્યામવ-
સમ્.
શિષ્યાવાચાર્યમનમતામ્.
અવન્ત્યામભવઃ.
અયોધ્યાયામાસીઃ
અમિર્વનમદહત્.

મરોવરનું પાણી સૂકાયુંછે.
મેનાપતિ (પોતાનું) લશ્કર
લડાઈની જગાઉપર લઈ
જતો હતો.
(તેના બે) મિત્રો રામને
મંભારતા હતા.
(તમે બે) વનમાં વસતા હતા.
મંથ શહેરે શહેર ભટકતો
હતો.
(હું) મંથ પ્રસિદ્ધ કરતો
હતો.

(તું) રામની આલથી પુશ
થતો હતો.
અમે (બે) કપિઓને શાંત
કરતા હતા.
ઈશ્વર પૃથ્વીને મરજતો હતો.
(બે) માણસ વાડીમાં પેસતા
હતા.
(તમે બે) હરિની વાડીમાંથી
ફળો લઈ જતા હતા.
(તમે) રામને વાત કહેતા હતા.
(બે વાઘ) ગાયની કોદમાં
દોડતા હતા.

ફળુ (પોતાના) પગ ધોતો હતો.

પાઠ ૧૭મો.

અપૂર્ણ ભૂતકાળ (સાંધણ)

પરસ્મેપદ બહુવચન તથા આત્મનેપદ એકવચન.

મત્યયો.

૧ લો.પુ.	૨ જો.પુ.	૩ જો.પુ.
પરસ્મે બહુવ૦ મ	ત	ત્ અથવા અન્

અગચ્છામ અગચ્છત અગચ્છન્

૧ લો.પુ.	૨ જો.પુ.	૩ જો.પુ.
આત્મને. એ. ૫. ૬	થાસ્	ત

અલમે અલમથાઃ અલમત

જે ધાતુઓને આરંભે સ્વર હોયછે તેની પછેલાં અ ને બદલે આ મુકવામાં આવેછે, તે આ નો તેની પાછળની હ અથવા ર્ની સાથે સંધિ થઈને એ થાયછે, અને જ અ-થવા ડ ની સાથે સંધિ થઈ તે ઔ થાયછે; જેમ આ + ર્ક્ષ + ત = ર્ક્ષત.

શબ્દો.

પાણ્ડવ પુ. એક રા-	ચિત્રકૂટ પુ. એક ૫-	કુશનાભ પુ. એક
જના કુળનું	ર્વતનું નામ.	રાજાનું નામ.
નામ.	શૃગાલ પુ. શિયાળ.	સમા સ્ત્રી. સભા,
કૌરવ પુ. એજન.	મારુત પુ. પવન અ-	દરબાર.
પણિહત પુ. પંડિત.	થવા પવનનો દેવ.	નૃશંસ વિશે. દુષ્ટ.

शब न. मउदु.	देवी स्त्री. कुलीन	लव पु. रामनाम्ने
माणवक पु. अम्ने	जैरी, देवी.	छोकरानुं नाम.
माधुमनुं नाम.	वसुधा स्त्री. पृथ्वी.	बलि पु. अम्ने रा-
मार्ग पु. रस्तो.	धातराष्ट्र धृतराष्ट्र-	जनुं नाम.
राक्षस पु. राक्षस.	नो छोकरो, पांडु-	विराव पु. सीमा,
	नो पित्रार्ध.	जूम.
		गोप पु. गोवाणी-
		अम्ने.

वाक्यो.

पाण्डवानां धार्तराष्ट्रेः सह युद्धा-	शृगालोऽस्त्रियत.
न्यभवन्.	नृपस्य सभां पण्डिताः प्राविशन्.
आचार्या धर्ममुपादिशन्.	शबमस्पृशत.
रामः सीतया सह गोदावर्या-	प्राप्तादे नार्योऽनृत्यन्.
स्तीरेऽरमत.	माणवकं मार्गमपृच्छाम.
उद्यमेन धनमलभथाः.	कुंशो रामेणासह्यत.
व्याघ्रस्य विरावेण नार्यात्तुदय-	देवीमभाषे.
मषेपत.	नृशंसो राक्षसोऽहन्यत.
मित्रस्य कल्याणायायते.	नृपतेः शासनमवाधीरयथाः.
गोपा अजान् ग्राममनयन्.	लवस्य विनयेनर्षयोऽतुष्यन्.
पुरुषमताडयत.	हरिणा जनकोऽसेव्यत.

चित्रकूटस्य शिखरे उवसाम.

(अम्ने) आऽनी छायाभां	ब्राह्मणो गंगाना पाणीभां
प्रेमता हवा.	नहता हवा.

(તે) (પોતાના) આક્રોના	ધોડાઓ લડાઈની જગા
અપરાધો ક્ષમા કરતો હવો.	ઉપર દોડતા હવા.
રામ (પોતાના) બાપના	(તમે) ત્યારે કૌશાંબીમાં
હૂકમોને તાબે થતો હવો.	રહેતા હવા.
હરિ નારાયણથી રાગ શી-	(તે) રામના પરાક્રમથી
ખતો હવો.	વિસ્મય થતો હવો.
(હું) આંબાનાં ફળો આ-	(તું) શત્રુની સાથે લડતો
ખતો હવો.	હવો.
જનમૂલો અયોધ્યા જતાહવા.	હુઓ રાજના હૂકમથી મ-
(તું) જૂઠું બોલતો હવો.	સાતો હવો.
ફળશુ (પોતાના) મિત્રની	(તમે) મોહોરો (નિબંધ)
આબાદીથી ખુશ થતો	ગણતા હવા.
હવો.	

પાઠ ૧૮ મો.

અપૂર્ણ ભૂતકાળ.

આત્મનેપદના પ્રત્યયો (સાંધણુ.)

૧ લો પુ.	૨ જો પુ.	૩ જો પુ.
દ્વયચન. વહિ	ઇયામ્	ઇતામ્
બહુવચન. મહિ	ધ્વમ્	ન્ત.
અલભાવહિ	અલભેયામ્	અલભેતામ્
અલભામહિ	અલભધ્વમ્	અલભન્ત.

धातुम्भो

ध्वस् १ लो गणु. आत्मने.	स्सस् १ लो गणु. आत्मने.
नाश थवो.	पडी नवुं.
स्पर्धू १ लो गणु. आत्मने.	
जरोजरी करवी.	

मन्त्र उपसर्ग नि. १० भो गणु. परस्मै. तथा आत्मने.
नीतर्हं करवुं. हस्, उपसर्ग वि. १ लो गणु. परस्मै. प्रिस्कारथी
हस्वुं. लज्ज १ लो गणु आत्मने० शरम लागवी.

शब्दो.

असुर पु. राक्षस, देवताना	रमण पु. आशक, पर.
शत्रु.	उपालम्भ पु. महेष्टुं.
कवरी स्त्री. मोटलानी कट.	प्राची स्त्री. पूर्व.
ज्योत्स्ना स्त्री. आंहरुं.	सचिव पु. प्रधान.
त्याग पु. त्याग.	राज्य न. राज्य.
भूप पु. राज.	व्याध पु. पारधी.

वाक्यो.

पाण्डवा राज्यमविन्दन्त.	मित्राणां त्यागे नालज्जं भाम् ?
आचार्यान् शिष्या अभ्यवाद-	वृक्षभ्यः शुका उदडयन्त.
यन्त.	मृगाबह्वन्धेतां व्याधैः
सचिवा भूपमभाषन्त.	जनानां सुखायायतामहि.
नार्याः कवर्वाः पुष्पे अस्त्रं संताम्.	देवैः सहासुरा अस्पर्धन्त.
जनेन व्यहस्यध्वम्.	रमणैः सह ज्योत्स्नायामरमन्त
रथ्यायां जनानां समूहमैक्षा-	नार्यः.

મહિ.	उज्जयिन्याः कदान्यवर्तध्वमि-
રામસ્ય દુઃસ્વાન્યધ્વંસન્ત.	ति जनैरपृच्छयामहि.
વાંદરા રાક્ષસોઝાથે લડતા હવા.	(તમે) માણુમોથી વખ- ણામ્મોછો.
(અમેએ) કાશીમાં પંડિ- તોઝાથે બોલતા હવા.	(તમેએ) ને રામથી હૂકમ થતો હવો.
(તેઓ) સ્થિરતાથી મહે- ણું ખમતા હવા.	(અમને) બોજનને ઝાડ નોતરં થતું હતું.
(એ) તારા પૂર્વમાં પ્રકાશ- તા હવા.	जसूसो अयोध्यायी क्यारि પાછા આવતા હવા ?
(અમે એ) હરિથી મહેર- બાનીની આશા ન રા- ખતા હવા.	
(અમે) નિશાળેથી પુસ્તકો મેળવતા હવા.	

પાઠ ૧૯ મો.

બીજાં સમજાં સ્વરાંત નામો.

પુલ્લિંગ તથા નપુંસક લિંગ.

ઉકારાંત પુલ્લિંગનામોનાં રૂપો ઇ કારાંત પુલ્લિંગ નામો-
નાં રૂપો જ્યાંજ થાયછે. તદ્વાવત એટલોજ કે ઇ કારાંત
નામોમાં જ્યાં જ્યાં ઇ, ઈ, એ, અથવા ય આવેછે, ત્યાં ઉકારાંત
નામોમાં અનુક્રમે ઝ, જ, ઝો અથવા ષ મૂકવા.

ઉકારાંત અથવા ક્રકારાંત નપુંસકલિંગનાં રૂપો વારિના
ત્વેવાંજ થાયછે. તેમાં જ ને ઉકાણે ઉ અથવા ક મૂકવો,
અને જ ને ઉકાણે ક અથવા ક્ર મૂકવો.

પુલ્લિંગ.

	એકવચન	દ્વિવચન	બહુવચન
પ્ર૦	ગુરુઃ	ગુરુઃ	ગુરવઃ
દ્વિ૦	ગુરુમ્	—	ગુરુન્
તૃ૦	ગુરુણા	ગુરુભ્યામ્	ગુરુભિઃ
ચ૦	ગુરવે	—	ગુરુભ્યઃ

નપુંસકલિંગ

મધુ. ન.

પ્ર૦ તથાદ્વિ૦	મધુ	મધુની	મધૂતિ
તૃ૦	મધુના	મધુભ્યામ્	મધુભિઃ
ચ૦	મધુને	—	મધુભ્યઃ

કર્તૃ. કરનાર, ન૦

પ્ર૦ તથાદ્વિ૦	કર્તૃ	કર્તૃણી	કર્તૃણિ.
તૃ૦	કર્તૃણા	કર્તૃભ્યામ્	કર્તૃભિઃ
ચ૦	કર્તૃણે	—	કર્તૃભ્યઃ

ક્રકારાંત પુલ્લિંગ નામોને પ્રથમાના તથા દ્વિતીયાના એક-
વચન તથા દ્વિવચનના પ્રત્યયો લગાડતાં ક્રનો આર થઈ
જાયછે. પિતૃ, જામાતૃ, ધ્રાતૃ, દેવૃ, નૃ અને સવ્યેષ્ઠ ત્વેવાં થો-
ડાંએક નામોમાં છેલ્લો ક્ર બદલાઈને અર્ થાયછે. પ્રથમા-
ના એકવચનમાં છેલ્લે આ આવેછે; ર્ અને સ્ પ્રત્યય
બીડી જાયછે.

પહેલી ચાર વિભક્તિઓના પ્રત્યયો.

	એકવચન	દ્વિવચન	બહુવચન
પ્ર૦	સૂ	ઓ	અસ્
દ્વિ૦	અસ્	—	ન્
તૃ૦	આ	મ્યામ્	મિસ્
ચ૦	૯	—	મ્યમ્

ન્ આપેછે ત્યારે પાછલો ઋ દીર્ઘ થાયછે.

નેતૃ પુ૦ સરદાર.

	એકવચન	દ્વિવચન	બહુવચન
પ્ર૦	નેતા	નેતારૌ	નેતારઃ
દ્વિ૦	નેતારમ્	—	નેતૃન્
તૃ૦	નેત્રા	નેતૃમ્યામ્	નેતૃભિઃ
ચ૦	નેત્રે	—	નેતૃમ્યઃ

નામો.

પુલ્લિંગ

પુલ્લિંગ અને નપુંસકલિંગ

શમ્ભુ શિવ.	પ્રમુ ધણી.	કર્તૃ કરનાર, બ-
વાયુ પવન.	શિશુ બાળક, છો-	નાવનાર.
તરુ ઝાડ.	કરં.	રક્તિતૃ રક્ષણ કર-
શત્રુ શત્રુ.	પાંચુ ધૂળ.	નાર.
ઇષુ તીર.	પરચુ ફરશી.	દ્વેષ્ટૃ દ્વેષ કરનાર.
ચિદુ ટીપું.	મર્તૃ વર, ધણી.	ગન્તૃ જનાર.
વિષ્ણુ વિષ્ણુ.	ત્વષ્ટૃ દેવતાઓનો	દાતૃ આપનાર.
મનુ હિંદુનો કાય-	શિલી.	ઘણુ જોનાર.

દા આંધનાર.	પિતૃ બાપ.	નપુંસકલિંગ.
તઢાગ તળાવ.	જામાતૃ જમાઈ.	મધુ મધ.
વાહુ હાથ.	ધાતૃ પેદાકરનાર.	વસુ પૈસો.
નૃ માણસ.	કપોલ ગાલ.	અશ્વ આંસુ.
સવ્યેષ્ઠ રથહાંકનાર.	દેવૃ પુ. વરનોભાઈ	તાલુ તાળવું.
પરશુરામ ક્ષત્રીઓ-	લક્ષ્મણ પુ. રામનો	વિશ્વ વિશ્વ.*
ના વંશનો નાશ	ભાઈ.	
કરનાર 'બ્રાહ્મણ	ઋતુર્ણ પુ. એક રા-	
યોદ્ધો.	જનનું નામ.	

સ્ત્રીલિંગ.

જિહ્વા જીભ.

અમરાવતી હંદ્રની રાજધાની.

ધાતુઓ.

વાઙ્ ૧ લોગણ.	ગલ્ ૧ લોગણ. ૫-	વ્યંજન હોયછે તે-
૫૨૨મે. ઇચ્છવું.	૨૨મે. ૫ડવું.	ને લાગેછે; અને
મૃ ૧ લોગણ. ૫૨-	અપિ અવ્ય. ૫ણ.	અન્ નેને આરંભે
૨મે. આત્મને.	મા (ઉપસર્ગ નિર્)	સ્વર હોય તેને
ભરવું ધ્રિયતે ક-	ઉત્પન્ન કરવું, સર-	લગાડવામાં આ-
ર્મણિ.	જાવવું. નિર્મીય-	વેછે. એ બંનેનો
ની (ઉપસર્ગ પ્ર)	તે કર્મણિ.	અર્થ નકાર છે.
બનાવવું, લખવું,	ગમ્ (ઉપસર્ગ અન્)	
રચવું.	પાછળ જવું.	
	અ ઉપસર્ગ ને શ-	
	બદને આરંભે	

* આ શબ્દનાં રૂપો સર્વનામનાં જેવાં થાયછે.

વાક્યો.

શમ્ભુ જંયતિ.

વાહુ સ્ફુરતઃ

વાયુના તરવઃ કમ્પન્તે.

ધ્રમરા મધુ પિબન્તિ.

નરાવસૂનિ વાઙ્મન્તિ.

કન્યાયા ભર્તારં જામાતરં વદન્તિ.

ભર્ત્રે સન્દેશઃ પ્રહીયતે.

નાર્યાઃ કપોલયોર્નયનાભ્યામ-

શ્રૂણિ ગલન્તિ.

ત્વષ્ટ્રામરાવતી નિરમીયત.

ઇન્દ્રઃ શત્રૂનજયત્.

યોધોઽરાવિષૂ ક્ષિપતિ.

ચાતકો જલસ્ય ધિંદુમપિ ન

લભતે.

વિષ્ણવે પૂજા રોચતે.

રામ છોકરાંને લાડુ આપેછે.

આકાશ ધૂળથી ભરાયછે.

પરશુરામ પોતાના શત્રુઓ-

ને ફરશી મારતો હતો.

પાણીનાં ટીપાં વાદળાંમાંથી-

પડેછે.

રાજા શહેરના રક્ષણ કરના-

રને બોલાવતો હતો.

પ્રભુમિ ધૃત્યાઆદિશ્યન્ત.

વિશ્વસ્ય કર્તારં નમામિ.

ગુરુભ્યઃ શિષ્યસ્યાવિનયં કથ-

યામિ.

સીતા લક્ષ્મણં દેવરમન્વગચ્છત.

પિતરો વન્યન્તે પુત્રૈઃ.

રામો જનકસ્ય જામાતા.

પાણ્ડવાદ્દેષ્ટૂન્ યુદ્ધે ડજયન્.

ભર્તારમનુસરતિ કિકૂરઃ.

મમુના ધર્મઃ પ્રાણીયત.

ધાત્રા પ્રજાઃ સૃજ્યન્તે.

તડાગસ્ય જલં માર્ગે ગન્તૃમિ-

રપીયત.

યાચકા દાતારં નાલભન્ત.

છોકરૂં પોતાના આપને તા-

બે રહેછે.

અવંતાનો ધણી તેના પ્ર-

ધાનોને બોલાવતો હતો.

હરિ (પોતાની) છબથી

પોતાના તાળવાને અડક-

તો હતો.

બેરીઓ (પોતાના) ધણીની

માથે વાડીમાં જતી હવી.
કષિઓ મંત્રોના જોનાર
હતા.
લોક વિષ્ણુને પૂજેછે.

રતુપર્ણ (પોતાના) માર-
થીઓને બોલતો હવો.
રામ (પોતાના) ભાઈ
લક્ષ્મણ માથે વનને
જતો હવો.

પાઠ ૨૦ મો.

ઉકારાંત તથા કકારાંત નામો, પુલિંગ તથા નપુંમકલિંગ.

છેલ્લી ચાર વિભક્તિઓ.

કકારાંત નામો	એકવચન	દ્વિવચન	બહુવચન
	પં० —	મ્યામ્	મ્યમ્
	પં० —	ઓમ્	નામ્
	સં० ૬	—	બુ

પંચમી તથા ષષ્ઠીનું એકવચન કરતી વેળા ક ને બદલે
અર્ મૂકવામાં આવેછે; સપ્તમીના એકવચનમાં ૬ લગાડતાં
ક ને બદલે અર્ થાયછે; અને નામ્ લગાડતાં ક દીર્ઘ થાય-
છે. સંબોધનનું એકવચન ક ને બદલે અર્ મૂકવાથી થાય-
છે, અને તે વિભક્તિના દ્વિવચન તથા બહુવચનનાં રૂપો પ્ર-
થમાનાં જોવાંજ થાયછે.

पुल्लिङ्ग.

एकवचन.	द्विवचन	अहुवचन
पं० नेतुः	नेतृभ्याम्	नेतृभ्यः
प० ———	नेत्रोः	नेतृणाम्
अ० नेतरि	————	नेतृषु
अं० नेतर	नेतारो	नेतारः

नपुंसकलिङ्ग.

एकवचन	द्विवचन	अहुवचन
पं० कर्तृणः	कर्तृभ्याम्	कर्तृभ्यः
प० ———	कर्तृणोः	कर्तृणाम्
अ० कर्तृणि	————	कर्तृषु
अं० कर्तर अथवा कर्तृ	कर्तृणी	कर्तृणि

पुल्लिङ्ग.

एकवचन	द्विवचन	अहुवचन
पं० गुरोः	गुरुभ्याम्	गुरुभ्यः
प० ———	गुरोः	गुरुणाम्
अ० गुरौ	————	गुरुषु
अं० गुरो	गुरू	गुरवः

नपुंसकलिङ्ग.

एकवचन	द्विवचन	अहुवचन
पं० मधुनः	मधुभ्याम्	मधुभ्यः
प० ———	मधुनोः	मधूनाम्
अ० मधुनि	————	मधुषु
अं० मधो अथवा मधु	मधुनी	मधूनि

શબ્દો.

સાધુ પુ. સાધુ, ભ-
ક્તિવાળો માણસ
મૃત્યુ પુ. મોત.
ઇન્દુ પુ. ચંદ્રમા.
બન્ધુ પુ. સગો.
નૃ પુ. માણસ.
કુરુ પુ. એક જગા
નું નામ.
ચાકુ પુ. હાથ,
ભુજ.
ધાતૃ પુ. ભાઈ.
પથુ પુ. પથ.
રથુ પુ. (બહુવ-
ચનમાં) એક
રથુ રાખના
વંશજો.
ઉત્સાહ પુ. સુખ,
ઉત્સાહ.
પિતૃવ્ય. પુ. કાકો.
શ્રોતૃ પુ. માંભળ-
નાર.
નનૃ પુ. છોકરાનો
છોકરો.

આદર પુ. માન.
રુપા સ્ત્રી. મહેર-
બાની.
કર્ણ પુ. એક શૂર
વીરનું નામ.
કલકુ પુ. બદો,
ડાઘ.
આરોપ પુ. લગાડ-
વું.
ઇચ્છા સ્ત્રી. ઇચ્છા.
વસ્તુ ન. વસ્તુ.
લક્ષ્મી સ્ત્રી. વિપ્રસુ-
ની વહુ; દોલત-
ની દેવી.
રમા સ્ત્રી. એક
સ્ત્રીનું નામ.
અજ્ઞાન ન. અમાન.
ચલ ન. જોર.
અવસ્તુ ન. કાંઈ વ-
સ્તુ નહિ તે.
અલક્ષ્ણીયવિ. જો-
નું ઉલ્લંઘન ન થા-
ય તેવું.

અવસ્ત્વારોપ પુ. અ-
વસ્તુનો આરોપ.
લક્ષ્ ૧ લોગણ
ઉપર થઈ જવું.
સષ્ટ પુ. ન. પેદા
કરનાર.
મદ પુ. છાક, મદ.
મીમ પુ. } પાંડુ-
ના પિ
અર્જુન પુ. } છોકરા-
નાં ના-
મ.
આર્ય પુ કોઈ આ-
બરદાર પુરુષ,
હિંદુઓના પ્રા-
ચીન વંશજોનું
નામ.

વાક્યો.

તરોઃ પુષ્પાણ્યપતન.
 શમ્ભોઃ રૂપયા કલ્યાણં ભવતિ.
 ગુરૂણામાદેશાનનુરુધ્યામહે.
 સાધવાંમૃત્યાંભયં ન ગણયન્તિ.
 પિતરિ રામસ્ય પરમ આદરઃ-
 વિશ્વસ્ય સ્ત્રિપુરિચ્છાડલક્ષ્મીયા.*
 દ્વેષ્ટુણામુક્તાહં ન સહતે.
 ઇન્દ્રો કલક્રો દૃશ્યતે.
 રામો ચન્ધુષુ સ્નેહેન વર્તતે.

રામ રધુઓનો મુખ્ય હતો.
 હું બનાવનાર (અંતરકર્તા)
 પામેથી પુસ્તક મેળવતો
 હવો.
 આર્ય લોકો કુરમાં રહેતા
 હવા.
 જનક (પોતાના) છોકરાના
 છોકરાના ધોડા જોતો હવો.

મધુનિ માધુર્યમસ્તિ.
 નૃષુ દ્વિજઃ શ્રેષ્ઠઃ
 દાતૃભ્યો ધનં લભન્તે.
 કુરુભ્યો દૂત આગચ્છત્.
 વસૂનાં મદેન પુરુષાલક્ષ્યન્તે.
 પિતૃભ્યઃ પિતુર્ધાતા.
 વસ્તુન્યવસ્ત્વારોપોડજ્ઞાનં.
 ચાઘ્નોર્બલેન પૃથ્વીમજયત્.
 મીમસ્ય ધાતર્યર્જુને કર્ણો ચા-
 ણાનમુચ્ચત્.

લક્ષ્મી + વિષયુગીવહુ હતી.
 તે (પોતાના) સાંભળનાર
 પામેથી માફ માગેછે.
 પોપટ ગ્રાડઉપર બેસતો હવો.
 હરિના છોકરાના છોકરાનો
 આકર ગામ જતો હવો.
 કર્ણ દાતાઓમાં પ્રથમ હતો.

મિહ પશુઓનો પ્રભુ છે.

હરિના જમાઈઓના ધોડા નારાયણ જોતો હવો.

હરિ રામના ધણીનો મિત્ર છે.

* મંસ્કૃતમાં આ અંને ર્ઙ્ અંને સ્ત્રીલિંગના પ્રત્યય છે. અ-
 કારાંત વિશેષણોને ધણુંકર્ત્રીને આ લાગેછે.

+ પ્રથમાના એકવચનનો સૂ ઊડી જતો નથી.

પાઠ ૨૧મો.

इ, उ, ऊ तथा ऋ कारांत स्त्रीलिंग नामो.

ऊकारांत स्त्रीલિંગનામોનાં રૂપો ईकारांत स्त्रीलिंग नामो જેવાં છે. ईकारांत नामોમાં ई અથવા य ને બદલે ऊ कारांत नामોમાં ऊ અથવા व આવેછે; પ્રથમાના એકવચનનો મૂ પ્રત્યય બિડી જતો નથી.

इ अथवा उ कारांत स्त्रीलिंगनामोनो तृतीयाविभक्तिनो ऐकवचननो प्रत्यय आ छि, अने द्वितीयाना બહુવચનનો પ્રત્યય સૂ છે; એ સૂ પ્રત્યય લગાડતાં છેલ્લા સ્વરો દીર્ઘ થાયછે. બીજી સ્થળની વાતોમાં આ નામોનાં રૂપો તેવાંજ પુલ્લિંગ નામોનાં જેવાંજ થાયછે. ચતુર્થી, પંચમી, પછી, અને સત્તમીનાં એકવચનનાં રૂપો અનુક્રમે ई અથવા ऊ कारांत नामોનાં જેવાંજ મરજી પ્રમાણે થાયછે.

श्वश्रु.

	એકવચન	દ્વિવચન	બહુવચન
પ્ર૦	શ્વશ્રુઃ	શ્વશ્રુભૌ	શ્વશ્રુઃ
દ્વિ૦	શ્વશ્રુમ્	—	શ્વશ્રુઃ
તૃ૦	શ્વશ્રુવા	શ્વશ્રુભ્યામ્	શ્વશ્રુભિઃ
ચ૦	શ્વશ્રુવૈ	ઈત્યાદિ	ઈત્યાદિ
	ઈત્યાદિ	ઈત્યાદિ	

मति.

એકવચન	દ્વિવચન	બહુવચન
-------	---------	--------

પ્ર૦	મતિ:	મતી	મતય:
દ્વિ૦	મતિમ્	—	મતી:
તૃ૦	મત્યા	મતિભ્યામ્	મતિભિ:
ચ૦	મતયે, મત્યૈ	ઈત્યાદિ	ઈત્યાદિ
પં ૫૦	મતેઃ, મત્યા:		
ઞ૦	મતૌ, મત્યામ્		
મં૦	મતે		
	ઈત્યાદિ	ઈત્યાદિ.	

ધેનુ.

પ્ર૦	ધેનુ:	ધેનૃ	ધેનવ:
દ્વિ૦	ધેનુમ્	—	ધેનૃ:
તૃ૦	ધેન્વા	ધેનુભ્યામ્	ધેનુભિ:
ચ૦	ધેનવે, ધેન્વૈ	ઈત્યાદિ	ઈત્યાદિ
પં ૫૦	ધેનોઃ, ધેન્વા:		
ઞ૦	ધેનો.		
મં૦	ધેનો, ધેન્વામ્.		
	ઈત્યાદિ	ઈત્યાદિ,	

માતૃ.

પ્ર૦	માતા	માતરો	માતર:
દ્વિ૦	માતરમ્	—	માતૃ:
તૃ૦	માત્રા	ઈત્યાદિ	ઈત્યાદિ

નામો.

સ્ત્રીલિંગ.

સ્વસ્ત્ય ખેન.	વિષ્ણુ પુ. મુખેલાને	વધૂ જીવાન ખેરી,
દુહિત દીકરી.	આપેલો રંધેલા	છોકરાની વહુ.
નૈનાન્દ વરનીખેન.	ઓખાનો ગોળો,	સુકૃતિસદ્ગુણી અ-
માતૃ મા.	પિંડ.	થવા આરં કામ.
યાતૃ વરનાભાઈની	મૂર્તિ પ્રતિમા, મૂર્તિ.	મૂર્તિ આખાદી.
વહુ.	સૃષ્ટિ મૃષ્ટિ	વૃત્તિ બંધો.
બુદ્ધિ બુદ્ધિ.	કીર્તિ કીર્તિ.	નીતિ રાજનીતિ.
કૃતિ કામ.	કાન્તિ શોભા, અ-	જાતિ વ્યાત.
સ્મૃતિયાદદાસ્ત, હિં-	જવાળું.	સન્નિધિ પડોશ.
દુઝોનાં કાયદા-	વસતિ રહેવાની જ-	પ્રતિકૃતિ પ્રતિમા,
નાં પુસ્તક, સ્મૃતિ	ગા.	નકલ.
શ્રુતિ સાંભળવું, હિં-	પ્રકૃતિ ગોઠવણ, પ્ર-	રાત્રિ રાત્ર.
દુનાં ધર્મ પુસ્તક,	ધાનવટું.	અક્ષ-લમ્મિ. ઈંગ્લાંડ.
વેદ.	મુક્તિ છૂટકારો.	ધૃતિ હિંમત.
દુષ્કૃતિ દુષ્ટ કામ.	રતિ ખુશી, કામદે-	સ્નિહ ઈયોગણ. પ-
પ્રીતિ પ્યાર.	બની વહુ.	રસમૈ. પ્યાર આ-
ગતિ આલવાની	ધેનુ ગાય.	વવો.
રીત-જવું	શ્વશ્રૂ સાસૂ.	વિલપ્ ઉપસર્ગ આ,
સ્તુતિ વખાણ.	આધ્યાન ન. ધ્યાન	ઈયોગણ. ભેટવું.
મૂમિ પૃથ્વી, જમીન,	પશ્ચાત્. અ. પછા-	સૃ ઉપસર્ગ પ્ર૦ પ્રસ-
શાંતા રામની ખેન.	ડી.	રવું.
ઋષ્યશૃંગ પુ. દશરથ-	શૂદ્ર હિંદુની કનિષ્ઠ	પચ્છૂ(પૂચ્છૂ)ઉપસર્ગ !

નો જમાઈ અને રામનો બનેલી.	જાતનો એક મા- ણુમ.	આ, આત્મને- રજા લેવી.
લોભ પુ. લોભ.	આશ્રમ પુ. મહ.	રૂ ઉપસર્ગ અધિ,
બહુ વિશે. ધણા,	મદન કામદેવનું	અધિકાર આપ-
બહુ.	નામ.	વો. (કર્મણિ વા-
રૂપીવલ પુ. એડૂત.	નિન્દા સ્ત્રી. નિંદા.	અ, અધિકાર
શમ્બૂક પુ. એક મા-	પ્રકર્ષ પુ. મોટાઈ,	મળવો.)
ણુમનું નામ.	વધારેપણું.	પદ ઉપસર્ગ ઉત્,
નિપુણ વિશે-હોશિ-	ધીર વિશે. બહાદુર	ઠયોગણુ. પેદા
યાર.	(માણુમ.)	થવું, નિકળવું.
વિવર ન. ગુફા.	નિસદ્ (નિષીદ્) પ-	વા અ. અથવા.
આકુલમૌમ પુ. અં-	રસમે. ૧ લોગણુ.	* ચ અ. અને.
ગ્રેજ.	એમવું.	

વાક્યો

સુજનસ્ય કીર્તિલોકે પસરતિ.	શ્રુત્યાં શૂદ્ધો નાધિક્રિયતે.
સફુટે ધીરાં ધૃતિં ન મુશ્ચતિ.	મૂર્ખાણાં સ્તુતીર્નિન્દા વા મગળ.
રામઃ પ્રીત્યા પુત્રમાશ્રિલ્પ્યતિ.	યસ્મિં બુધાઃ.
મુકયે દેવં મજતિ.	પ્રકૃતિર્મિર્નૃપઃ સેવ્યતે.
યક્ષાણાં વસત્યા આગચ્છત્.	ગોપો ધનૂ રક્ષતિ.
દુઃસ્વં દુષ્કૃતેરુત્પયતે.	વધ્વો નયા જલમાનયન્તિ.
મદનો રતેર્બલમઃ.	શ્વશ્રૂર્જામાતરિ સ્મિહ્યતિ.

* ચ અથવા વા જોડાયલા શબ્દના વર્ગના દરેકની પછી કે એકવાર એટલે સર્વેની પાછળ વપરાય છે. જેમ કે હરિશ્ચગોવિંદશ્ચ અથવા હરિર્ગોવિંદશ્ચ.

સૃષ્ટ્યાઃ પાલકૃર્દેશ્વરઃ.
 બુદ્ધેઃ પ્રકર્ષઃ કીર્તયે ભવતિ.
 ભૂમૌ નિષીદતિ.
 જામાતુર્કણ્યશૃઙ્ગસ્યાશ્રમં રામ-
 સ્ય માતરો ડગચ્છન્.
 યાતૃર્નનન્દરં ચાપૃચ્છતૂસીતા,
 પશ્ચાદગચ્છત્પિતુર્ગૃહમ્.

ચન્દ્રસ્ય કામિંત પશ્યતિ.
 સુરુતીનાં ફલમનુભવતિ.
 લોભેન ઘૃદ્વિશ્વલતિ.
 રઘોઃ પિતા વસિષ્ઠસ્ય ધેનુમર-
 ક્ષત્
 નારાયણસ્ય રુતયોદ્ધરેઃ પ્રીત્યૈ
 નભવન્તિ.
 હરિઃ પ્રકૃત્યા સાધુર્વતંતે.
 રામઃ પિત્રે માત્રેચ પિંડાનય-
 ચ્છત્.

સ્મૃત્યાં ધર્મઃ કથ્યતે.

શંખુકનો ધંધો ખેડૂતનો છે.
 સીના હમેશાં (પોતાની)
 સાસૂને ખુશ કરતી હવી.
 રાજનો પ્રધાન નીતિમાં હુ-
 શિયાર છે.
 સ્મૃતિઓમાં મનુની ઐશ છે.
 સીતા (પોતાના) વરની ખે-
 નના વર કશ્યપશૃંગને નમ-
 તી હવી.
 રામ માણસને (તેની) વ્યા-
 ત પૂછતો હવો.

માણુમ્ આબાદી ઈચ્છેછે.
 અંગ્રેજો અહીં ઇંગ્લાંડથી
 આવેછે.
 વેશ્વની પડોશની ગુફામાં
 દેવતાઓની ઘણી મૂર્તિ-
 ઓ છે.
 વિદ્યામિત્ર જાતે કરીને ક્ષત્રી
 હતો; પછીથી તે બ્રાહ્મણ
 થતો હવો.
 રામ (પોતાની) ખેન શાંતા-
 ને જોતો હતો અને (પોતા-
 ની) માને નમતો હવો.

મહારાષ્ટ્રમાં જીવાન ખેરી- ઓનો વિનય વખાણવા લાયક છે.	હરિ (તેની) શતો ધ્યાનમાં કાઠતો હતો* + કૃષ્ણને ઘણી દીકરી- ઓ હતી.
--	---

પાઠ ૨૨ મો.

આગાર્થ વિષે.

પરસ્મેપદ પ્રત્યય.

૧ લો પુ.	આનિ	આવ	આમ
૨ જો પુ.	....	તમ્	ત
૩ જો પુ.	તુ	તામ્	અન્તુ અથવા ન્તુ
	વદાનિ	વદાવ	વદામ
	વદ	વદતમ્	વદત
	વદતુ	વદતામ્	વદન્તુ.

* આ ઉકાણે ની ધાતુ વાપરવો.

+ કૃષ્ણને ષષ્ઠી અને દીકરીઓને પ્રથમા વિભક્તિ લગાડવી. તે કારણે વિશેષણોના સ્ત્રીલિંગનાં રૂપો મરજી પ્રમાણે પુલ્લિંગના જેવાંજ થાયછે. વળી ખીજું રૂપ ર્દ લગાડ્યાથી થાયછે.

शब्दो

मा अव्यय. नहि.	डिम्भ पु. छोकरे.	अभिधान न.नाम.
अनृत न. गृहाणुं,	सर्वदा अव्यय. ह-	रस पु. रस.
अमृत्य.	मेशां.	सौम पु. अक छो-
वयस्य पु. शोभती,	पाठ पु. पाठ.	उयो ने यगमां
मित्र.	राज्ञी स्त्री. राणी.	वापरेछे ते.
भद्र न. कल्याण,	उपदेश पु. भलाह.	रेरे अ. अरे!
नक्षो.	दुर्ग न. मुश्केली.	भू उपसर्ग अनु
वत्स पु. छोकरे.	शङ्का स्त्री. वहेम.	अनुभव थपो,
		लागवुं.

वाक्यो.

सत्त्वं जयतु.	लोको दुर्गाणि तरतु; भद्राणि
वत्स पितरं प्रणम.	पश्यतु.
अथोष्या दूता गच्छन्तु.	नराणां व्याधयो नश्यन्तु.
पुत्रावश्वमारोहताम्.	मयूरो प्रासादस्य शिखरे नृत्य-
रेरे ! मा विनयं त्यजत.	ताम्.
सख्यौ पुष्पाण्यानयतम्.	बालका अनृतं मा वदत.
वयस्योपवनं प्रविशाय.	आसनयांनिषीदतम्.
जलं त्यज घृतं पिब.	डिम्भ जननीमाव्हय.
कथं व्याघ्राणां सन्निधौ नि-	भूपतयः सर्वदा प्रजा धर्मेण र-
वसानि.	क्षन्तु.

जनः सदानन्दमनुभवतु.

(તમારા) ભાઈનું નામ કહો.	રામના જયવિષે *વહેમ છો.
છોકરાં, નિશાળે જાઓ ને	ડી દો.
(તમારો) પાઠ શીખો.	આરીત માણસોના શત્રુ-
ઈશ્વર રાણીનું રક્ષણ કરો.	ઓ નાશ પામો.
ડાહ્યા માણસોની શીખામણ	ગરીબોને પૈસા આપો.
(આપણે) પાળો.	ચાંડાળ, બ્રાહ્મણને અડક-
દેવતાઓ ધરાઓ.	તોમા.
હરી તથા માધવ જડબડોમા.	(તેના) કુળનાં સારાં કામો
(આપણે) સોમનો રસ પીઓ.	(તે) યાદ રાખો.

માણસોનાં વખાણ (આપણને) ઘટાર્થ થાઓ.

પાઠ ૨૩ મો.

આત્મ (માધણ)

આત્મને પદના પ્રત્યય.

૧ લો પુ.	એ	આવહે	આમહે
૨ જો પુ.	અ	ઈયામ	ધ્વમ્
૩ જો પુ.	તામ્	ઈતામ્	અન્તામ્ અથવા ન્તામ્
	મોદૈ	મોદાવહે	મોદામહે
	મોદસ્વ	મોદેયામ્	મોદધ્વમ્
	મોદતામ્	મોદેતામ્	મોદન્તામ્

* આ ૬ કાણે મમમી વિભક્તિનો ઉપયોગ કરવો.

मन् ४ थो गल्ल, आत्मने,
विचारवुं, मानवुं, गल्लवुं.
वृत् उपमर्ग म, कामे लागवुं
जि उपमर्ग वि, आत्मने.

७तवुं.

पद् उपमर्ग प्रति तरङ्गवुं,
करवुं.

शत्रुभिः सह युध्यस्व.
चित्तं स्वास्थ्यं लभताम्.
शिष्या गुरुन् वन्दध्वम्.
प्रजाया हिताय पार्थिवाः
प्रवर्तन्ताम्.
कन्ये गीतं शिक्षेताम्.
भर्तारं सेवेयाम्.
कथं दुःखं सहे.
कीर्तय यतामहे.

राणीना शत्रुओ धुलो.
(तुं) केरी व्याप्प.
(तमे) संस्कृतनो अभ्या-
म आरंभो.
ईश्वरना हूकभो (ने) (आ
पले) ताभे थाओ.
संद्रमा प्रकाशो.

आचार पु. योग्यत्वाल.
अभिलाष पु आशा, ईच्छा.
सल पु. लुब्धो.
वार्ता स्त्री. वात, प्यप्प, २,
प्यान.

पार्थिव पु. राज्ञ.
देवदत्त पु. ऐक पुरषणुं नाम.
भूपते विजयस्व.
भ्रातृगुणान् मा श्लाघध्वम्.
नरा धान्यस्य समृद्ध्या मो-
दन्ताम्.
आचारं प्रतिपद्येयाम्.
जनानां धर्मोभिलाषो वर्ध-
ताम्.
शृगालो म्रियेताम्.
वार्ताः श्रूयन्ताम्.

(भे ओपडीओ अही ल-
वाओ.
(तमे पने) मने शत्रु न
गल्लो.
मायुनोनी आग्रादीथी प्प-
श थाओ.
लुब्धो, मर.
मायुओ (पोतानां) नदारां
कामोने वास्ते शरमाओ.

પાઠ ૨૪ મો.

દેહલાંએક ઉપયોગી કૃદંતો.

ધાતુને ત લગાડવાથી ભૂત કર્મણિવાચ્ય કૃદંતો થાયછે;
જેમ, શ્રુ માંભળવું, શ્રુત માંભળવું.

ધાતુને તુમ્* લગાડવાથી અતૂર્થી નામ કૃદંત થાયછે;
જેમ, શ્રુ માંભળવું, શ્રોતુમ્ માંભળવાને.

ધાતુને ત્વા લગાડવાથી અવ્યય ભૂત કૃદંત થાયછે;
જેમ, શ્રુ માંભળવું, શ્રુત્વા માંભળીને. ધાતુની પહેલાં ઉપ-
સર્ગ હોયછે ત્યારે ત્વા ને ઉકાણે ચ થાયછે; અનુભૂય અનુ-
ભવ કરીને. ધાતુને છેડે -હસ્વ સ્વર હોયછે ત્યારે આ-
ચની પહેલાં ન્ આપેછે; અનુકૃત્ય નકલ કરીને. ચ મિ-
વાય ખીજ સ્વરના આ પ્રત્યયો લગાડતાં દેહલાંએક ધા-
તુમાં હ નો ઉમેરો થાયછે. તોપણ સાધારણ નિયમ એવો
છે કે -હસ્વ સ્વરો જે ધાતુઓને અંતે છે તે ધાતુઓમાં એ
ઉમેરો થતો નથી. ધાતુઓમાં ખીજ દેહલાક ફેરફાર થાય-
છે, તેઓ એટલા બધા છે કે આ ઉકાણે લખી શકાતા
નથી.

વર્તમાન કૃદંત કરવો હોય તો પહેલાં ધાતુની પાછળ

* છેલ્લા અથવા ઉપાન્ત્ય સ્વરનો આ પ્રત્યય લગાડતાં
ગુણ થાયછે.

રૂપાખ્યાપનના પ્રત્યય મૂકવા, + અને પછી જે ધાતુને પરસ્મે-
પદના પ્રત્યય લાગતા હોય તો તેની પછી અન્ મૂકવો (અ-
થવા જે પાછલા શબ્દને છેડે અ હોય તો ત્ મૂકવો). ત્યારે
ધાતુને આત્મેનેપદના પ્રત્યય લાગેછે ત્યારે માત્ર મૂકવો.
(અને જે ધાતુને છેડે અ ન હોય તો આત્ર મૂકવો.)

કેટલાએક ધાતુનાં ભૂત કર્મણિવાચ્ય કૃદંતોની ટીપ.

અસ્ રેકવું,	અસ્ત.	દુષ્ નહારાયવું,	દુષ્ટ.
આપૂ મેળવવું,	આપ્ત.	દૃશ્ જોવું,	દૃષ્ટ.
કમ્ ઈચ્છવું, આહાવું,	કાન્ત.	ધા મૂકવું, પામે રાખવું,	હિત.
રૂપ્ લીંછી દોરવી, ખેડવું,	રુષ્ટ.	ધૃષ્ મગર થવું,	હિમત
કમ્ જવું,	કાન્ત.	રાખવી,	ધૃષ્ટ.
કુધ્ ગુસ્સે થવું,	કુદ્.	નમ્ નમવું,	નત.
ક્લમ્ થાકીજવું,	ક્લાન્ત.	નશ્ નાશ પામવો,	નષ્ટ.
સન્ ખોદવું,	સ્વાત.	પચ્ રાંધવું,	પક્.
ક્ષમ્ માફ કરવું,	ક્ષાન્ત.	પદ્ જવું,	પન્ન.
સ્તુમ્ ગડગડાટ થવો,	સ્તુદ્ધ.	પુષ્ પોપવું,	પુષ્ટ.
ગમ્ જવું,	ગત.	પ્રચ્છૂ પૂછવું,	પૃષ્ટ.
ગૂદ્ સંતાડવું,	ગૂદ.	બન્ધૂ બાંધવું,	બદ્ધ.
તુષ્ ધરાવું,	તુષ્ટ.	મજૂ ભજવું,	મક્ત.
		મન ધ્યાન રાખવું,	મત.

+ અથવા વધારે સામાન્ય રીતે બોલીએ તો રૂપા-
ખ્યાપનના કાગોના દ્વિવચન તથા બહુવચનના પ્રત્યયો
લાગતા પહેલાં ધાતુનું જે રૂપ થાયછે તે રાખવું અને તે
ઉપર પછી કૃદંતનો પ્રત્યય લગાડવો.

ત્યજૂ તજવું,	ત્યક્ત.	મસ્જૂ ખૂબાવવું,	મમ્.
દહૂ બાગવું,	દગ્ધ.	મુચ્છોડવવું,	મુક્ત.
દિશૂ દેખાડવું,	દિષ્ટ.	મુહૂ ખેવકુદ્ધવું,	મૂઢ.
યજૂ પૂજવું,	ઇષ્ટ.	અથવા,	મુગ્ધ.
યુજૂ મગવું,	યુક્ત.	વિશૂ પેમવું,	વિષ્ટ.
રમ્ કામે લાગવું,	રચ્ધ.	વૃત્ હોવું,	વૃત્ત.
રમ્ રમવું,	રત.	શમ્ ચૂપ થવું,	શાન્ત.
રૂઢૂ ગિગવું,	રૂઢ.	શંસ્ વખાણવું,	શસ્ત.
લમ્ મેગવવું,	લઘ્ધ.	શિલષૂ ભેટવું,	શિલષ્ટ.
લુમ્ લોભ કરવો,	લુઘ્ધ.	સહૂ મહેવું,	સાઢ.
વચૂ ખોલવું,	ઉક્ત.	સૃજૂ સરખાવવું, છોડીદેવું, સ્પષ્ટ.	
વટૂ ખોલવું,	ઉદિત.	સ્પૃશૂ અડકવું,	સ્પૃષ્ટ.
વહૂ વહેવું,	જઢ.	હનૂ મારીનાખવું,	હત.

શબ્દો.

ઉઠજ પુ. ઝૂપડું.

કુમ્ભકાર પુ. કુંભાર. પીઢા મ્ત્રી. દુઃખ. યજ્ઞિય વિશે. યગનું.

ઘટ પુ. ઘડો. ઉવાય પુ. ઉપાય. પઢૂ પુ. કાદવ.

સર્પ પુ. માપ. મતિ મ્ત્રી. બ્રહ્મિ. કૂપ પુ. કૂવો.

સમર્થ વિ. શક્તિમાન.

ધૃ ૧ લોગણ. પરસ્મે અને આત્મને. ઉપશર્ગ ઉત્ત, બચાવવું,
છોડવવું, ગિચકવું.

वाक्यो.

जलं पातुं नदीमगच्छत्.
कुम्भकारेण घटः कृतः.*
हरिणा सर्पो दृष्टः.
ग्रामं गन्तुमिच्छामि.
जनानां पीडाः परिहर्तुमीश्वरः
समर्थोऽस्ति.
भार्या त्यक्त्वा वनं गतः.
रामस्य पीडा नष्टा.
उपायश्चिन्तितः.
गृहं प्रविष्टः किङ्करः.
अश्वमारोढुं मतिर्जाता.
शम्भुकेन कथितां वार्तां श्रुत्वा रा-
मो उमुह्यत्.
नद्यास्तीरे चिरं विवृत्योदजं
निवृत्ता सीता.
शत्रून् जित्वा नगरीं प्राविशत्.

सखीभिः पृष्टा ललना उलज्जत.
क्लेशः सोढः सीतया.
पृथिव्यां चरितुं यज्ञियो ऽ
श्वो मुक्तः.
वनात्प्रतिनिवृत्य रामो राज्यं
कर्तुमारभत.
पङ्के पतितां धेनुमुद्वरति.
राक्षसोऽस्मि देवेन.
ग्रहं प्रविश्य क्व मातेत्य पृच्छत्.
लक्ष्म्या मदेन स्पृष्टो ऽ सि.
रामेण बहवः कुरास्तडागाश्चो-
त्खाताः.
एवमुक्तो हरिर् ब्राह्मणाय धन-
मयच्छत्.
अश्वमारोढुं+ मतिर्जाता.

* ले वाक्योभां भूत कृतं वापर्यो होय ते ठेकाणु अस्ति
क्रियापदनो अप्याहार भुमज्यो.

+ रुद्र धातु परधी.

પાઠ ૨૫ મો.

વ્યંજનાંત નામો.

સંસ્કૃત વ્યાકરણોમાં વિભક્તિઓના સામાન્ય પ્રત્યયો નીચે લખેલાછે.

	એકવચન	દ્વિવચન	બહુવચન
પ્ર૦	સૂ	ઔ	અસૂ
દ્વિ૦	અમ્	—	—
તૃ૦	આ	મ્યામ્	મિસૂ
ચ૦	ए	—	મ્યસૂ
પં૦	અસૂ	—	—
પ૦	—	ઓસૂ	આમ્
મ૦	इ	ઓસૂ	સુ

વ્યંજનાંત નામોને ઊપલા પ્રત્યયો કાંઈ ફેરફાર કર્યા વિના લગાડાયછે; તોપણ મૂળ રૂપ નામોમાં કેટલાંએક ફેરફાર થાયછે તે ફેરફાર થોડીવાર પછી આપણે જાણાવીશું.

કેટલાંએક નામોમાં કંઈ ફેરફાર થતો નથી, અને તેઓ પુલ્લિંગે અથવા સ્ત્રીલિંગે હોય, તોપણ તેઓનાં રૂપો સરખાંજ થાયછે; ઉ૦ મૂમૃત્ પુ૦ મરુત્ પુ૦ દૃષત્ સ્ત્રી૦ ઈત્યાદિ.

મરુત્ પુ.

	એકવચન	દ્વિવચન	બહુવચન
પ્ર૦	*મરુત્	મરુતૌ	મરુતઃ
દ્વિ૦	મરુતમ્	—	—
તૃ૦	મરુતા	મરુદ્ભ્યામ્	મરુદ્ભિઃ
	ઈત્યાદિ. ઈત્યાદિ.	ઈત્યાદિ.	ઈત્યાદિ.

વાચુ સ્ત્રી.

	એકવચન.	દ્વિવચન.	બહુવચન.
પ્ર૦	+વાક્	વાચૌ	વાચઃ
દ્વિ૦	વાચમ્	—	—
તૃ૦	વાચા	વાગ્ભ્યામ્	વાગ્ભિઃ
	ઈત્યાદિ. ઈત્યાદિ.	ઈત્યાદિ.	ઈત્યાદિ.

૨. જે નામોને છેડે વત્ તથા મત્ હોયછે તે નામોમાં પહેલાં પાંચ રૂપોમાં છેલા તૂ ની પહેલાં નૂ મૂકવામાં આવેછે.

મગવત્ પુ.

	એકવચન.	દ્વિવચન.	બહુવચન.
પ્ર૦	મગવાન્	મગવન્તૌ	મગવન્તઃ

* ત્યારે કોઈ શબ્દને છેડે એક કરતાં વધારે વ્યંજન હોયછે, ત્યારે પહેલો કાયમ રહેછે, અને બીજો ઊડી જાયછે. ઊ. મરુત્ ની માથે સૂ આવ્યાથી મરુત્ થાયછે, પણ સૂ ઊડી જાયછે, ત્યારે મરુત્ રૂપ રહેછે.

+ અધોપ વ્યંજનના પહેલાં ચૂ આવે તો તેનો કૂ થાયછે, અને ધોપ વ્યંજનની પહેલાં આવે તો ગૂ થાયછે.

દ્વિ०	મગવન્તમ્	—	મગવતઃ
તૃ०	મગવતા	મગવદ્ભ્યામ્	મગવદ્ભિઃ
ઈત્યાદિ.	ઈત્યાદિ	ઈત્યાદિ.	ઈત્યાદિ.

સંબોધનનું એકવચન મગવન્ અને તેનું દ્વિવચન તથા બહુવચન પ્રથમાનાં લેવાંજ થાયછે.

૩. વર્તમાન કૃદંત અને ઊપલાં નામોનાં રૂપમાં પ્રથમાના એકવચનમાંજ તફાવત છે. છેલ્લા અક્ષરનો સ્વર અ-હસ્વ હોયછે; ઊ. ગચ્છત્ વ. કૃદંત, ગચ્છન્ પ્ર० એકવચન.

૪. વ્યંજનાંત નપુંસક નામોનાં પ્રથમા તથા દ્વિતીયાનાં રૂપો નીચે પ્રમાણે છે.

એકવચન.	દ્વિવચન.	બહુવચન.
પ્ર०ત०દ્વિ० જગત્	જગતી	જગન્તિ
પ્ર०ત०દ્વિ० ગચ્છત્	ગચ્છતી	ગચ્છન્તિ

૫. અહિં પ્રથમાને શાર કોઈ પ્રત્યય નથી અને દ્વિવચન તથા બહુવચન ર્ અને ર્ લગાડ્યાથી થાયછે. ર્ ૫-હેલાં નૂં છેલ્લા વ્યંજનને લગાડાયછે. વર્તમાન કૃદંતનું નપુંસક લિંગનું દ્વિવચન સ્ત્રીલિંગના લેવુંજ છે.* મવન્ વ. કૃ.

* જે વિશેષણને છેડે મત્ અથવા વત્ આવેછે તે વિશેષણોનાં સ્ત્રીલિંગનાં રૂપો તથા વર્તમાન કૃદંતોનાં સ્ત્રીલિંગનાં રૂપો ર્ ઉમેર્યાથી થાયછે. ઊ० આયુષ્મતી લાંબી ઉમરવાળી. પહેલા તથા ચોથા ગણના ધાતુઆનાં વર્તમાન કૃદંતોના છેલ્લા ત્ નીસાથે ર્ લગાડતા પડલાં નૂં પહેલો જોડવામાં આવેછે, અને છક્રા તથા દશમા ગણના ધાતુઓનાં વર્તમાન કૃદંતોના છેલ્લા ત્ ની સાથે નૂં મરજીમાં આવે તો પહેલો જોડાયછે.

મવન્તી સ્ત્રી. અને ન. દ્વિ., વિશત્ પ. કૃ. વિશન્તી અથવા
વિશતી સ્ત્રી. અને ન. દ્વિ., ઇત્યાદિ.

ભૂમૃત્ પુ. રાજા.

દુષ્ટ સ્ત્રી. પૃથ્વર.

સુહૃદ્ પુ. મિત્ર.

પ્રતિપદ્ સ્ત્રી. ૫૩૫૦.

મરુત્ પુ. ૫૫૧, એક દેવ.

શરદ્ સ્ત્રી. શરદ્ ઋતુ.

વિદ્યુત્ સ્ત્રી. વીજળી.

સમ્પદ્ સ્ત્રી. દોલત, આબાદી.

વિયત્ ન. આકાશ.

મગવત્ વિશે. ઈશ્વરી, શો-
ભાયમાન.

યશસ્વત્ વિશે. કીર્તિવાન.

શ્રીમત્ વિશે. આબાદ.

ગુણવત્ વિશે. ગુણવાળો.

મવત્ મર્વ. આપ, માહેબ.

વાચ્ સ્ત્રી. વાચા.

જગત્ ન. દુનિઆ.

આયુષ્મત્ વિશે. લાંબી જી-
મરવાળો.

ધીમત્ વિશે. બુદ્ધિવાળો, ડાહ્યો.

મુર્તિમત્ વિશે. આકારવાળો.

પરવત્ વિશે. આધીન.

સુસમાજ્ વિશે. સુખી, જી-

ઓ સુખ ભોગવેછે તે.

હૃતમુજ્ પુ. દેવતા, અગ્નિ.

મહોત્સવ પુ. મોટો ઉત્સવ.

કાર્તિક પુ. મહિનાનું નામ.

વાસુદેવ પુ. કૃષ્ણનું નામ.

નલ પુ. એક રાજાનું નામ.

મૃગ પુ. હરણ.

ઈક્ષ ઉપમર્ગ ઉપ, વીસરીજવું,

ન ગણકારવું.

વિદ્ ૪ થો ગણ આત્મને હોવું.

वर्तमान कृतो.

जयतु ७ततो

कुर्वतु ४२तो

शासतु २१७४ ४२तो

पश्यतु ७तो.

गच्छतु ७तो.

चोदयतु ६३३तो

वसतु ५२तो.

वाक्यो

नृशंसभ्यो गुणवतामपि भयं
वियते.

चंद्रस्य प्रकाशः शरद्याल्हा-
दको भवति.

रामो मूर्तिमान् धर्म इव.

जयतः शत्रून् मोक्षस्व.

भवद्विरादिष्टः किङ्करो नगर-
मगच्छतु.

नमो भगवते वासुदेवाय.

पश्यतो गुरोः शिष्येणाविनयः
कृतः

हुतभजा दग्धमरण्यमपश्यन्नलः

वियुता सह मेघो वियति वर्तते.
यत्स आयुष्मान् भव.

धीमन्तो लोके यशस्वन्तो भव-
न्ति.

दिनेषु गच्छन्तु नारायणः प-
ण्डितो ऽभवत्.

कवीनां वाक्सु माधुर्यमस्ति.

सुहृदोर्वचनमलङ्घनीयम्.

भवन्तः पुत्रैः सहागच्छन्त्विति-

श्रीमतो देवस्याज्ञा.

महीं शासति दशरथे भूभृति

जनाः सुखभाजोऽभवन्.

मरुतां भर्तार्जुनं द्रष्टु मिच्छति.

+ पहेली पांय विलज्जिओना ३५मां तू नी पहेलां तू
भुकातो नथी.

નારાયણ આધીન નથી.	દુઃખમાં (તેના) મિત્રોવડે
હરણો વનમાં પથ્થરો ઉપર	માણસ ત્યજ્યછે.
બેસેછે.	કૃષ્ણ માણસોને ઘોડાઓ
ઇંદ્ર દેવતાઓનો પ્રભુ છે.	હાંકતાં જોતો હવો.
કાર્તિકને પડવે મોટો ઓ-	જાતીઓ દુનિઆને જંગલ
ચ્છવ છે.	ગણેછે.
હું છોકરાને નિશાળે જતા	બુદ્ધિવાન નારાયણથી એક
જોતો હવો.	ગ્રંથ લખાયછે.
આખાદીમાં ઘણા માણસો	અયોધ્યાના આબાદ શહે-
(એક) માણસને અનુસરેછે	રમાં રામ રહેતો હવો.

પાઠ ૨૬ મો.

અનૂ તથા इन् છિડાવાળાં નામો.

૧. પ્રથમાના એકવચનનો સૂ પ્રત્યય ઊડી જાયછે.
૨. પ્રથમાના એકવચનમાં અને તે પ્રત્યયોના આરંભમાં વ્યંજન છે તે પ્રત્યય આવતાં નૂ ઊડી જાયછે.
૩. પહેલાં પાંચ રૂપોમાં અદીર્ઘ થાયછે, અને પ્રથમાના એકવચનમાંજ ઇદીર્ઘ થાયછે, નપુંસક લિંગનાં નામોને એ નિયમ લાગુ પડતો નથી. પરંતુ પ્રથમા અને દ્વિતીયા વિભક્તિના બહુવચનમાં અ અને ઇદીર્ઘ થાયછે.
૪. દ્વિતીયાના બહુવચનનો અસૂ પ્રત્યય લગાડતાં અને તે પછીના બધા સ્વર પ્રત્યયો લગાડતાં અ ઊડી જાય.

યછે. પણ જ્યારે અં ની પહેલાં જોડાક્ષર વ્યંજન આવેછે. અને તે જોડાક્ષર વ્યંજનનો છેલ્લો અક્ષર મૂ અથવા વ્ હોયછે ત્યારે અ ઊડી જતો નથી. પુલ્લિંગ તથા નપું- સક નામોના સપ્રમાના એકવચનમાં અને નપુંસક નામો- ના પ્રથમા અને દ્વિતીયાના દ્વિવચનમાં આ નિયમ મર- જી પ્રમાણે પાળવામાં આવેછે.

૫. સંજોધનનું એકવચન મૂળનામના જેવુંજ હોયછે. નપુંસક નામોમાં એકવચનમાં નૂ મરજીમાં આવે તો ઊ- ડાવી દેવાયછે.

રાજન્ પુ.

	એકવચન	દ્વિવચન	બહુવચન
પ્ર૦	રાજા	રાજાનો	રાજાન:
દ્વિ૦	રાજાનમ્	—	રાજાઃ*
તૃ૦	રાજા	રાજમ્યામ્	રાજભિ:
ચ૦	રાજિ-રાજનિ.	રાજોઃ	રાજસુ
મ૦	રાજન્	—	—

આત્મન્ પુ.

	એકવચન	દ્વિવચન	બહુવચન.
પ્ર૦	આત્મા	આત્માનો	આત્માન:

* છેલ્લા અન્ નો અ ઊડી ગયો એટલે રાજન્ રહ્યું. સં- ધિના એક નિયમ પ્રમાણે નૂ નો ચૂ થયો, તે પાછલા જ્ ની સાથે મળીને જ થાયછે.

દ્વિ०	આત્માનમ્	—	આત્મનઃ
તૃ०	આત્મના	આત્મભ્યામ્	આત્મભિઃ
ઈત્યાદી.	ઈત્યાદી.	ઈત્યાદી.	ઈત્યાદી.
નામન્ ન.			

પ્રથ. તથા દ્વિ० નામ નામની અથવા નામ્ની નામાનિ
 મૃ० નામનિ નામ્નિ
 અંબોધન નામન્ અથવા નામ

શશિન્ પુ.

પ્ર०	શશી	શશિનો	શશિનઃ
દ્વિ०	શશિનમ્	—	—
તૃ०	શશિના	શશિભ્યામ્	શશિભિઃ
ઈત્યાદી.	ઈત્યાદી.	ઈત્યાદી.	ઈત્યાદી.
માવિન્ ન.			

પ્રથ. તથા દ્વિ० માવિ માવિની માવીનિ
 અંબોધન. માવિન્ અથવા માવિ
 પીઞ્ ૩૫ શશિન્ પ્રમાણે.

શાબ્દો.

રાજન્ પુ. રાજ.	વિશ્વકર્મન્ પુ. દેવ.	મેધાવિન્* ત્રિ. જુ.
આત્મન્ પુ. આ-	તામ્બોનો શિલ્પી.	હિમાન, અક્ષ-
ત્મા, પોતે.	પ્રાણિન્ પુ. પ્રાણી.	લવાળો.

* હન્ છેડાવાળાં વિશેષણનું સ્ત્રીલિંગ ૩૫ ર્ મેળવ્યા-
 થી થાયછે; જેમ મેધાવિની જ્ઞહિવાળી બઈરી.

નામન્ ન. નામ.	પક્ષિન્ પુ. પક્ષી.	યોગિન્ પુ. જોગી.
કર્મન્ ન. કામ.	કઞ્ચુકિન્ પુ. ઝેરાં-	કુશલિન્ વિ. સુખી.
મર્મન્ ન. ધર.	ના ઓરડાનો.	અનુજીવિન્ વિ.
વ્રહ્મન્ પુ. પેદા કરનાર.	આકર.	આકર.
વર્મન્ પુ. રસતો.	શિશ્વરિન્ પુ. પર્વત.	લેષગામિન્ વિ. લે-
અશ્મન્ પુ. પથ્થર.	માચિન્ વિ. લે થ-	ત્રે જનાર.
ચર્મન્ ન. આમડું.	વાનું તે.	અપરાધિન્ વિ. અ-
પ્રેમન્ પુ. પ્યાર.	ફટાશિન્ વિ. ફળ-	પરાધી.
મહિમન્ પુ. મોટાઈ.	ખાનાર.	જગત્કર્તૃ જગતનો
સ્વામિન્ પુ. સ્વામી.		કર્તા.
ઉપાનહ* સ્ત્રી. જોડો,	અનર્થ પુ. ગેર કાય-	નિવૃત્તિમત્ વિ સુખી.
ખામડું.	દો. દુઃખ.	આત્મજા સ્ત્રી. છો-
અમાત્ય પુ. મંત્રાહ	અમ્બર ન. આકાશ.	કરી.
આપનાર.	વસુદેવ પુ. કૃષ્ણના	ચાત્રિક પુ. જા ત્રાળુ.
પુણ્યવત્ વિ. પુણ્ય-	બાપનું નામ.	અન્તઃપુર ન. જા-
વાન.	પરિણામ પુ. પરિણા-	નાનો.
નાશ પુ. નાશ.	મ, ફળ,	

તૃ (ઉપસર્ગ અવ) નો વર્ત. કૃદંત અવતરત્ ગતરતો.
કુઠ નો વર્ત કૃદંત કુઠિત રહેલા.

* આ શબ્દનો હ પ્રથમાના એકવચનમાં અને અ-
ધોપ વ્યંજન પહેલાં તૂ અને ધોપ વ્યંજનની પહેલાં દૂ
થાયછે.

વાક્યો.

યોગિનઃફલાશિનો ભવન્તિ,
અપરાધિનં મા ક્ષમસ્વ,
અનુજીવિને કૃપ્યતિ મર્તા,
દશરથસ્ય પુત્રો નામ્ના રામઃ,
બ્રહ્મણઃ પ્રજાઃ પ્રજાયન્તે,
રાજન્ કુશલી ભવ,
કચ્ચુકી રાજામન્તઃ પુરેઽધિ-
કૃતઃ પુરુષઃ,
ભાવિનો ઽ નર્થાન્ જ્ઞાતું ન-
સમર્થો ઽ સ્તિ જનઃ
અશ્મભિરશ્વસ્ય ગતિઃ કુણ્ઠતા.

જગત્કર્તુર્મહિષ્માં ફલં સર્વાન્ન
દૃશ્યતે,
ક્ષેત્રગામિના વર્ત્મના ગચ્છન્તં
યાત્રિકમપશ્યમ્.
જનસ્ય કલ્યાણાય યતમાનેન
રામેનાત્મા ક્લેશમુપાનીયત.
આત્મનઃ પુત્રાણાં કર્મસુ કૌ-
શલં પ્રશંસતિ,
કૃષ્ણો વસુદેવસ્ય ભર્મણિ વસ-
ન્ન* સ્વરાદ્યતરન્તં નારદમ-
પશ્યતુ.

॥ રાજ્ઞઃ પ્રિયાય સુદદે સચિવાય કાર્યાદ્ ॥

॥ દત્વાત્મજાં ભવતુ નિર્વૃત્તિમાનમાત્યઃ ॥

દેવદત્ત બુદ્ધિમાન છે.
બાપ (પોતાના) છોકરાને
પ્રીતિથી ભેટતો હવો.
નળ વિશ્વકર્માનો છોકરો હતો.
પક્ષીઓ આકાશમાં ઊડે છે.

મને છોકરાનાં નામો જાંબ-
રતાં નથી.
જોડાઓ આમડાના બને છે.
હરિનો નાશ (તેના) કામોનો
પરિણામ છે.

* ક, જ, ણ અને નૂ ની પૂર્વે -હસ્વસ્વર અને પાછળ ગમે
તે, સ્વરઆવે તો તેઓ બેવડાય છે.

માકરો તેઓના ધણીની	બ્રહ્મા પ્રાણીઓ, આકાશ,
પાછળ જાયછે.	અને પથ્થરો સરજતા
આડ પર્વતો ઉપર જાયછે.	હવા.

પાઠ ૨૭ મો.

અસૂ, વસૂ, તથા યસૂ, છેડાવાળાં નામો.

૧. અસૂ, નો અ દીર્ઘ કરવો અને સૂ છેલ્લો અક્ષર કાઢી નાખવો એટલે પ્રથમાનું એકવચન થશે.
૨. જેને આરંભે ધ્રોણ વ્યંજનો હોયછે એવા પ્રત્યયો લગાડતાં અસૂ નો સંધિના નિયમ પ્રમાણે ઓ થાયછે.
૩. વસૂ તથા યસૂ છેડાવાળાં નામોમાં પહેલાં પાંચ રૂપોમાં છેલ્લા સૂ ની પહેલાં નૂ આવેછે, અને ઉપાંત્ય અ દીર્ઘ થાયછે. પ્રથમાના એક વચનને છેડે વા અને વાનુ થાયછે.
૪. દ્વિતીયાના બહુવચનમાં અને ત્યારપછીના સ્વર પ્રત્યયો લગાડતાં વસૂ ના વ નો ડ થાયછે, અને વ્યંજન પ્રત્યયો લગાડતાં સૂ નો રૂ થાયછે.
૫. (૨) માં કહેલો સંધિનો નિયમ યસૂ છેડાવાળાં નામોને પણ લાગુ પડેછે.
૬. નપુંસક જિગનાં નામોના પ્રથમા અને દ્વિતીયાના એક વચનમાંનો પહેલો અ હોય તો તે દીર્ઘ થતો નથી.

ચન્દ્રમસૂ પુ.

પ્ર૦	ચન્દ્રમાઃ	ચન્દ્રમસૌ	ચન્દ્રમસઃ
દ્વિ૦	ચન્દ્રમસમ્	—	—
તૃ૦	ચન્દ્રમસા	ચન્દ્રમોભ્યામ્	ચન્દ્રમોભિઃ
ઈત્યાદિ.	ઈત્યાદિ.	ઈત્યાદિ.	ઈત્યાદિ.

* વિદ્વસૂ પુ.

પ્ર૦	વિદ્વાન્	વિદ્વસૌ	વિદ્વાંસઃ
દ્વિ૦	વિદ્વાંસમ્	—	વિદુષઃ
તૃ૦	વિદુષાઃ	વિદ્વદ્ભ્યામ્	વિદ્વદ્ભિઃ
ઈત્યાદિ.	ઈત્યાદિ.	ઈત્યાદિ.	ઈત્યાદિ.

શ્રેયસૂ પુ.

પ્ર૦	શ્રેયાન્	શ્રેયાંસૌ	શ્રેયાંસઃ
દ્વિ૦	શ્રેયાંસમ્	—	શ્રેયસઃ
તૃ૦	શ્રેયસા	શ્રેયોભ્યામ્	શ્રેયોભિઃ
ઈત્યાદિ.	ઈત્યાદિ.	ઈત્યાદિ.	ઈત્યાદિ.

* વસૂ છેડાવાળાં વિશેષણનું સ્ત્રીલિંગ રૂપ વ નું ઉ કરી
ઈ ઉભર્યાથી થાયછે. બ. વિદુષી બુદ્ધિમાન સ્ત્રી. રૂપસૂ છે
રૂપસૂ છેડાવાળાં વિશેષણનું સ્ત્રીલિંગ રૂપ માત્ર રૂ ઉભર્યાથી
થાયછે.

† અ અથવા આ સિવાય કોઈપણ ખીજ સ્વરની
અથવા કંઠસ્થાની અક્ષરની પછી ત્યારે સ આપછે ત્યારે
તેનો વૂ ધણું કરીને થાયછે.

प्र० तथा द्वि०	मनः	मनस् न.	मनसा	मनांसि
बंधस् पु० 'भ्रष्टा.			वासस् न. लूगडुं.	
दुर्वासस् पु. अ० कृपिन् नाम.			पयस् न. पाणी.	
वनौकस् पु. वनभां रहितार.			शिरस् न. माथुं.	
दिवौकस् पु. देव.			मनस् न. मन.	
वयस् न. वीभर.			नभस् न. आकाश.	
छन्दस् न. पेद.			सरस् न. शरीवर.	
तेजस् न. अ० वायुं.			कनीयस् विशे. वधारे नानुं.	
तपस् न. तप.			विद्वस् विशे. विद्वान्.	
तमस् न. अंधाङ्			अध्यविवस् विशे. वसेलो.	
यशस् न. कीर्ति, यश.			श्रेयस् विशे. अ० तो, आ० जा०.	
रजस् न. धूय, पराग.			ज्वायस् विशे. वधारे मोटो.	
रक्षस् न. राक्षस.			प्रेयस् विशे. धणो वहालो व-	
वक्षस् न. छाती.			धारे वहालो.	
वचस् न. वाचा.			भूयस् विशे. धणो मोटो,	
हविस् न. जगिदान.			वधारे मोटो.	
चक्षुस् न. आं०.			तस्मिन् विशे. भेडो.	
धनुस् न. धनुष्य. कामडुं.				
पूजास्थान न. पूजन करवानो			भीम पु. अ० पांडवन् नाम.	
पदार्थ.			कीचक पु. विशाट राजनना	
गुणिन् विशे. गुणवान्.			श्रेनापतिन् नाम.	
लिङ्ग न. जति.			वर्ण पु. रंग.	
अभूमि स्त्री. जमीन गहिर.			मगीरथ पु. अ० सूर्यवंशी	

द्वारका स्त्री. शठेरन्तुं नाम.
नेयायिक पु. न्यायशास्त्रज्ञो
माननारो.

प्रियंवदा स्त्री. शकुन्तलाया
अेक भोजनेषु नाम.

भास्वरशुक्ल विशे. अणकतुं
अेकै.

राजन्तुं नाम.

श्वेत विशे. अेकै, धौगुं.
जीर्ण विशे. गून्तुं, धमा अेकै.

नव विशे. नवुं.

परिहित विशे. पडेरुं.

विश्वामित्र पु. अेक ऋषिन्तुं
नाम.

अयत् वर्त्त. कृ. तेनीमाथे उत् उपमर्ग होय तो उदयत् गगतो;
तद् माथे उपमर्ग आ ग्वातुं, अथवा यत् करवो; मन् उपमर्ग
अनु, अेकले कयूय करवुं अथवा भगतो विचार आववो;
आप् उपमर्ग वि, दांकवुं; वज् १ लोगलु नवुं.

वाक्यो.

मुनयो वनोक्तसो ऽ भवन्.

देवान् दिवौक्तसो वदन्ति.

कनीयांसं भ्रातरमाव्हय.

कुशो लवस्य ज्यायान् भ्राता.

प्रेयसो जनान् स्मरन्ति कृष्णः.

उदयन्तं चन्द्रमसं प्रेक्षस्व.

तमोभिर्नभो व्याप्यते.

वाससी परिहिते कन्यया.

श्रेयसे यतते.

शत्रून् शिरस्तु प्रहरति.

मनसा हरिं व्रजति.

तपसां फलमनुभवतु.

दुर्वासाः पाण्डवानां वसन्तिमगच्छन्.

ભૂયાંસો ડ ત્ર ધાન્યરાંશયો વર્તન્તે.
 રામો રક્ષાસિ હત્વા યશો ડ વિન્દત.
 ગદ્ગાયાઃ પયાંસિ શ્વેતાનીતિ શ્રૂયતે.
 વિદ્વદ્વિરૂપદિષ્ટો દશરથો યજ્ઞમાહરત્.
 ભીમેન વક્ષસિ તાઢિતઃ કીચકો ડ મુહ્યત્.
 વહૂનિ હર્વાંણ્યમ્નો પ્રાસ્યતિ.
 નગરસ્ય સમીપે તસ્થિવદ્વાજસેન્યમપશ્યત્.
 દ્વારકામધ્યુષુષો જનસ્ય સમ્પદો મનસો ડ પ્યભૂમિરભવત્.
 તેજસો ભાસ્વરશુક્લો વર્ણ ઇતિ નૈયાયિકા મન્યન્તે.
 વસિષ્ઠસ્ય વચાંસિ શ્રુત્વા વિશ્વામિત્રેણ સહ રામસ્ય ગમનં
 દશરથો ડ ન્વમન્યત.
 ગુણાઃ પૂજાસ્થાનં ગુણિષુ ન ચ લિઙ્ગં ન ચ વયઃ.

હરિ (પોતાની) વાચ્યાથી
 પોતાની માને શાંત કરતો
 હયો.
 મારાયણુનો નાનો ભાઈ ગા-
 શીમાં છે.
 પાણિનિ પેદોને છંદો કહેછે.
 પવન પૂલોમાંથી પરાગને
 લ.વેછે.
 રાણીનો યથ પૃથ્વીપર પથરા-
 યો.
 પ્રિયંવદા દુર્વાસા પાસે જતી
 હવી અને માફ માગતીહવી.

ભગીરથ (પોતાના) તપોથી
 બ્રહ્માને ખુશ કરતો હવો.
 સરોવરોનાં પાણીઓમાં ક-
 મળોનાં પૂલો છે.
 રાજા વિદ્વાનોને માન આપેછે.
 જેમ માણસ ધસાએલાં લ-
 ગડાં મૂડી દેછે અને નવાં
 પહેરેછે તેમ આત્મા જ્ઞ-
 નાં શરીરો મૂડી દેછે અને
 નવાંમાં પેમેછે.
 રધુ (પોતાના) તીર અને કા-
 મઠાંથી પૃથ્વીને છુતતો હવો.

હરિ (પોતાની) આંખવડે
સારથીને ઘોડા હાંકતો જો-
તો હતો.

રામ (પોતાના) નાનાભાઈ-
ઓથી સેવાતો હતો.

અગ્નિમાં નાખેલાં બળિદાન
અગ્નિથી દેવોને લઈ જવા-
યછે.

વનમાં વસતાં રૂપિઓના મ-
ઠો ઝાડનાં પાંદડાં અને ડા-
ળીઓના બનતા હવા.

પાઠ ૨૮ મો.

સર્વનામ.

સંસ્કૃતમાં સુખ્ય સર્વનામ આ છે. સર્વ, સુધળું, તદ્, તે, એતદ્,
આ, યદ્, જ્ઞે, કિમ્, કોણુ, અસ્મદ્, હું, યુષ્મદ્, તું, હદમ્, આ,
અદમ્, આ અથવા પેહું.

૧. અ કારાંત સર્વનામોનાં નીચે લખેલાં પાંચ રૂપો જુદાં-
જ થાયછે. ખીજી સુધળી રીતે તેઓનાં રૂપો તેવાંજ ના-
મોનાં જોવાં હોયછે.

પ્ર૦ બહુ૦	ક૦
અ૦ એક૦	સ્મ
પ૦ એક૦	સ્માન્
પ૦ બહુ૦	ઙ્ગામ્
અ૦ એક૦	સ્મિન્

પ્ર૦ સર્વઃ	સર્વો	સર્વે
દ્વિ૦ સર્વમ્	—	સર્વાન્
તૃ૦ સર્વેણ	સર્વાભ્યામ્	સર્વેઃ

અં ૦ સર્વસ્મૈ	—	સર્વેભ્યઃ
પં ૦ સર્વસ્માત્	—	—
૫૦ સર્વસ્ય	સર્વયોઃ	સર્વેષામ્
અં ૦ સર્વસ્મિન્	—	સર્વેષુ

આ કારાંત સ્ત્રીલિંગ મૂર્વનામોનાં નીચે લખેલાં જીવંતાં
રૂપો થાયછે. ખીજી મુદ્રણી રીતે તેઓનાં રૂપો આ કારાંત
સ્ત્રીલિંગ નામોનાં જોવાંજ હોયછે.

અં ૦ એકં	સ્થૈ
પં ૦ એકં	સ્થામ્
૫૦ એકં	સ્થામ્
૫૦ બહુ	સામ્
અં ૦ એકં	સ્થામ્

પ્ર ૦ સર્વા	સર્વે	સર્વાઃ
દ્વિ ૦ સર્વામ્	સર્વે	સર્વાઃ
તૃ ૦ સર્વયા	સર્વાભ્યામ્	સર્વાભિઃ
અં ૦ સર્વસ્યૈ	—	સર્વાભ્યઃ
પં ૦ સર્વમ્યાઃ	—	—
૫૦ —	સર્વયોઃ	સર્વાસામ્
અં ૦ સર્વસ્યામ્	—	સર્વાસુ

નપુંમક. પ્ર ૦. અને દ્વિ ૦ સર્વમ્ સર્વે સર્વાગિ.

૩. તદ્, એતદ્, યદ્, અને કિમ્ પુલ્લિંગમાં હોયછે ત્યારે તે
ઓનાં રૂપો તેઓ, ત, એત, ય, અને ક, એટલે અ કારાંત
મૂર્વનામો હોય અને જોવાં તેઓનાં રૂપો થાય તેવાં થાય-
છે. તોપણ તદ્, તથા એતદ્ નું પ્રથમાનું એકવચન અનુ-

ક્રમે સઃ* તથા एषः થાયછે.

૪. આ સર્વનામ સ્ત્રીલિંગે હોયછે ત્યારે તેઓનાં રૂપો તેઓ અનુક્રમે તા, એતા, ચા તથા કા એટલે આ કારાંત હોય અને તેઓનાં લેવાં રૂપ થાયછે તેવાં થાયછે. તદ્ તથા એતદ્નું પ્રથમાનું એક વચન અનુક્રમે સા તથા એવા થાયછે.

નપુંસક	}	તદ્	તે	તાનિ
ત્રિગ.		એતદ્	એને	એતાનિ
પ્રથમા તથા		યદ્	યે	યાનિ
દ્વિતીયા.		કિમ્	કે	કાનિ.

૫. ત્રણે લિંગમાં દ્વિતીયામાં, તૃતીયાના એકવચનમાં તથા પછીના દ્વિવચનમાં એન્ ને ઉકાળે મરતુ પ્રમાણે એન વપરાયછે.

પુલ્લિંગ.

દ્વિ० એતમ્ અથવા એનમ્ એતો અ० એનો એતાન્ અ० એનાન્.

તૃ० એકં એતન અથવા એનેન.

પ० દ્વિ० એતયોઃ અથવા એનયોઃ.

સ્ત્રીલિંગ.

દ્વિ० એતામ્ અથવા એનામ્ એને અ० એને એતાઃ અ० એનાઃ

તૃ० એકં એતયા અથવા એનયા

પ० દ્વિ० એતયોઃ અથવા એનયોઃ

નપુંસક દ્વિ० એનદ્ એને એનાનિ

* કોઈ વાક્યમાં સઃ અથવા एषः ની પાછળ વ્યંજન આવેછે ત્યારે તેઓમાંથી છેલ્લો સ્ અથવા વિસર્ગ ઊડી જાયછે. સ પુરુષઃ, ઈત્યાદિ.

શબ્દો.

અસ્થિલ વિશે. મધ્યયું.
 અઢવી સ્ત્રી. જંગલ.
 આત્મજ પુ. છોકરો.
 દૃષ્ટ વિશે. ઈચ્છેલું, આલેલું.
 કાચ્ચન ન. મોનું.
 કપિલ પુ. એક મોટા કપિ-
 નું નામ.
 કુલીન વિશે. કુળવાન.
 મૈ ૧ લો. ગણ. પરસ્મૈ. ગાવું.
 પ્રપક્વ વિશે. સંધિલું.
 પ્રયાગ પુ. અજાહબાદ.
 પૂત વિશે. શુદ્ધધિલું, પવિત્ર.
 મહિષાસુર પુ. પાડાને રૂપે
 એક દૈત્ય.
 બ્રહ્મવિદ્ વિશે. તત્ત્વમાત્રી,
 બ્રહ્મને જાણનારો.
 દુર્ગા સ્ત્રી. દેવીનું નામ.
 જૈયે ન. ઓરી.

દર્શનીય વિશે. દેખાવડું.
 દુહિતૃ સ્ત્રી. છોકરી.
 દેશ પુ. દેશ.
 ધૃ ૧ લો ગણ. પરસ્મૈ. અને
 આત્મને. ઉપસર્ગ ઉન્ બ-
 યાવડું, છોડવડું.
 નાટ ૧૦ મો ગણ. પરસ્મૈ. અ-
 ને આત્મને. નાટક કરવો.
 મંદિની સ્ત્રી. પૃથ્વી.
 વિત્ત ન. દોલત.
 શ્રિ ૧ લો ગણ. પરસ્મૈ. તથા
 આત્મને. ઉપસર્ગ આ આ-
 ધાર રાખવો.
 શ્રુતિમત્ વિશે. વેદ જાણનારો.
 ગુણજ્ઞ વિશે. ગુણ જાણનારો.
 નિષ્ણાન્ વિશે. નિપુણ, હો-
 શિયાર.
 દક્ષિણા સ્ત્રી. દક્ષિણા.

વાક્યો.

કો ડ ત્રાગતઃ
 કસ્યેતાનિ પુસ્તકાનિ.
 કસ્યાઃ પુત્રા એતે.
 યં પુરુષં હો ડ પચ્યં તમેવા-
 વ્દ્યર્થમ્.

યેનેતદ્વિલં જગન્નિરમીયત ત-
 સ્મે નમ ઈશ્વરાય.
 તેષુ તેષુ શાસ્ત્રેષુ નિષ્ણાતેઃ પ-
 ણિડતેઃ સહ રાજા ડભાષત.
 કયાંસ્તે વાસસી ?

सा बभूवा न* किञ्चिद्वदत्.
 तेभ्यो ब्राह्मणेभ्यो दक्षिणा-
 मयच्छम्.
 कस्मान्नगराद्गुप्त आगतः ?
 एतेषां यद्यदिष्टं तत्तत्क्रियताम्.
 याः कथाः पुराणेषु श्रूयन्ते
 ता एवैते नाटयन्ति.
 स एषेष्ट प्रदेशो यस्मिन् प्रिय-
 या सह चिरमवसत्.
 एतस्यामटव्यां पुरा ब्रह्मविदो
 मुनयो न्यवसन्.
 येर्मेदिन्युत्खाता येच कपिलस्य
 कांपेन दग्धास्तान् सगरस्या-
 त्मजान् भगीरथो गङ्गाया
 जलेनोद्धरत्.

ययात्मानं पूतं मन्यते वसिष्ठ
 स्तामरुन्धतीं बन्दस्व.
 सर्वासु कलासु प्रावीण्यमुपगतो
 राजपुत्रः
 यया महिषासुरो हतस्तस्यै
 दुर्गायै नमः.
 ते नयो प्रयागे संगच्छेते.
 याभ्यां चौर्यं कृतं तौ पुरुषौ
 राजा ऽ दण्डयत्.
 यासां विवाहाः स्वपुत्रैः सह
 समजायन्त ताभिर्जनकस्य
 कन्याभिः प्रपन्नो राजा दश-
 रथो ऽ योध्यामगच्छत्.

यस्यास्ति वित्तं स नरः कुलीनः
 स पण्डितः स श्रुतिमान् गुणज्ञः ॥
 स एव वक्ता स च दर्शनीयः
 सर्वे गुणाः काञ्चनमाश्रयन्ते ॥ १ ॥

* किम् भां चित् उभयार्थी तेनो अनियमित अर्थ
 थायछे. किञ्चित् = ६२५०४.

આઓ કોણ છે.
તેઓનો ધંધો શો છે ?
તે હરિની છોકરી છે.
તેણીનું નામ શું છે ?
રામ કોને એમ કહેતો હતો ?
તે ગોવિંદનો ભાઈ છે.
હું તેની સાથે નિશાળે જતો
હવો.
તે નારાયણને પેલા છોકરા-
ઓ સાથે રમતાં જોતો હતો
તેના મિત્રોમાંથી ક્યાને તે
સંભારે છે ?
તે નદીમાં માછલાં છે.

તેની પાછળ તે (સ્ત્રી) જાય છે.
તે ગામોમાંથી આવેલાં મા-
ણુઓ ક્યાં છે ?
જે દેશનો ચદ્રક રાજ્ય છે તે
દેશમાંથી તેઓ આવે છે.
રાણી, જે દાસીઓ પોતાની
પાસે (પડોશમાં) હતી તે-
ઓને પોતાને વારસે ધૂલો
લાવવાને દૂકમ કરમાવતી
હતી.
આ ધરમાં મહારાષ્ટ્રનો રાજ્ય
રહેતો હતો.

આ છોકરીઓમાંથી કઈ ગાય છે ?

પાઠ ૨૯ મો.

પ્રથમ તથા દ્વિતીયપુરુષ સ્વર્ણનામો.

અસ્મદ્ (હું અથવા અમે)

પ્ર૦ અહમ્	આવામ્	વચમ્
દ્વિ૦ મામ્ અથવા મા આવામ્ અથવા નો	અસ્માન્ અ૦ નઃ	
તૃ૦ મયા	આવામ્યામ્	અસ્માભિઃ
ચ૦ મયમ્ અથવા મે	અથવા નો	અસ્મભ્યમ્ અ૦ નઃ

५० मन्	—	अस्मन्
५० मम अथवा मे	आवयोः अथवा नौ	अस्माकम् अ० नः
५० मयि	—	अस्मासु.

युष्मद् (तुं अथवा त मे)

५० त्वम्	युष्मद्	यूयम्
६० त्वाम् अथवा त्वा	— अथवा वाम्	युष्मान् अथवा वः
६० त्वया	युष्माभ्याम्	युष्माभिः
५० तुभ्यम् अथवा ते	— अथवा वाम्	युष्मभ्यम् अ० वः
५० त्वत्	—	युष्मत्
५० तव अथवा ते	युवयोः अ० वाम्	युष्माकम् अ० वः
५० त्वयि	—	युष्मासु.

शब्दो.

अब् १० गणु. ५२.	अ० अ०.	भूतार्थ ५० अ०
२० रक्षायु ५२.	वियोग ५० वियोग.	५०.
अविश्वास्य विशे,	निष्फल विशे० नि-	मानिनी श्री० म-
निमकहसम.	५०.	ग२२ पैरी.
आर्या श्री० वृद्ध	सहित ५० सूर्य.	दासजन, ५० न
अथवा शाली	पार १० भोगणु. ५-	भाणुम आकर छे
श्री.	२२ मै तथा आ-	ते.
जेत ५० छतनार.	तम० पार न०.	साक्षिन् ५० आक्षी.
नन्दिनी श्री० छो-	तो०.	काल ५० व०.
करी.	प्रतनु विशे. नानुं,	देव ५० नक्षीम.
निरस्त विशे. वी-	थो०.	सोमवासर ५० भो-

मयार.
लव पु० २४३क्षु.
अपराधलव पु० ना-
नो शुनी.

गम् तेनीमाथेशरण
अथवा वश नु
द्वितीयानुं ३५ हो-
य त्पारि तेनो अ-

र्थ. तामि थपुं.
मेघजाल न० वा६-
जांनो अमुदाय.

वा.थो.

नाहमपराधी,
रघुनाथः स्निह्यत्यावयोः
कुत्रास्ति मे पुत्रकः
भगवति त्वामहं बन्दे.
मास्मानवधीरय.
विष्णुर्बो ऽ वतु.
त्वया सहोपबनं गन्तुमिच्छामि.
आर्ये कथयामि ते भृतार्थम्.
मह्यं धनं न यच्छसि ?
शिवो यः शिवाय भवतु.
बालकौ युवयोः पिता कास्ति.
पृथिवीं रक्षन्तु युष्मासु कुनो
नो भयम्.

युष्मदधिगतां वार्तां सर्वेभ्यः
शंसामि.
तस्य पीडां हर्तुमस्माभिश्चि
न्तित उपायो निष्फलोऽभवत्.
तव सुचरितं ममेव प्रतनु यतो
न दीर्घकालमावां सुखमन्व-
भवाव.
मरुता मेघजालमिव देवेना-
स्माकं सर्वे मनोरथा निर-
स्ताः.
कमपराधलवं मयि पश्यसि
त्यजसि मानिनि दास-
जनं यतः ॥

तेषां वधूस्त्वमसि नन्दिनि पार्थिवानां
येषां कुलेषु सविता च गुरुर्वयं च ॥

पुं ऽहो मायुस छे.
पुं बलेम आवेच्छे छे हुं नि-

भकहराम मायुस छुं ?
न्यारे तमे पर्यत उपर अ-

દૃષ્ટા ત્યારે તમારો ભાંમી-
ઓ (જઈજનાર) કોણ
હતો.
આ વાત તમને કોણ કહી.
તારી મહેરબાનીથી અમે
સમજ્યાં જોખમો જીતતા
હવા.
તે વખતે તમારીથી શું થયું
તે મને (હું) સાંભરેછે.
સાક્ષીઓને સોમવારે આ-
વવાને મારાથી હૂકમ થ-
તો હતો.
મારો ખાપ કાશી જતો હ-
યોઅનેભ્યારે તે પાછો અ-
વતો હતો ત્યારે તે ઘણી

ચોપડીઓ લાવતો હતો
અને મને આપતો હતો.
ત્યાં શું બન્યુંતે અમને કહો.
મારી ચોપડી ક્યાંછે તે હું
તમને પૂછતો હતો.
અમારા વિયોગથી દિલગીર
થતા ના.
ભ્યારે તમે મારે ઘેર આવ્યા
ત્યારે હું તમને અનાજના
ઢગલાઓ આપતો હતો.
હું હાર્યો એટલે તારા મિયા-
ઈઓ જીતનારને તાથે
થતા હવા.
અમારામાં હરિ મેઠું છે.

પાઠ ૩૦ મો.

અદસ્ તથા હદમ્.

પુલ્લિંગ.

પ્ર૦	અસૌ	*અમ્	અમી
દ્વિ૦	અમુમ્	—	અમૂન
તૃ૦	અમુના	અમૂભ્યામ્	અમીભિઃ

* અદસ્ નાં ૩૫ શીખવાની ટૂંકી રીતઃ — એમ ધા-

અ. ૦	અમુષ્મે	—	અમીભ્યઃ
પં. ૦	અમુષ્માત્	—	—
પ. ૦	અમુષ્ય	અમુયાઃ	અમીષામ્
મ. ૦	અમુષ્મિન્	—	અમીષુ.

સ્ત્રીલિંગ.

પ્ર. ૦	અસૌ	અમ્	અમ્:
દ્વિ. ૦	અમૂમ્	—	—
તૃ. ૦	અમુયા	અમૂભ્યામ્	અમૂમિઃ
ચ. ૦	અમુષ્યે	—	અમૂભ્યઃ
પં. ૦	અમુષ્યાઃ	—	—
પ. ૦	—	અમુયાઃ	અમૂવામ્
મ. ૦	અમુષ્યામ્	—	અમૂષુ

હ્રસ્વ આ.

પુલ્લિંગ.

પ્ર. ૦	અયમ્	ઇમૌ	ઇમે
--------	------	-----	-----

રો કે અદમ્ શબ્દ પુલ્લિંગ અદ છે. પછી તેના સર્વ ની પેઠે ૩૫ લેવાં. પ્રત્યેક ૩૫માં ૬ ને ઠોકાણે મ્ મૂકવો અને તેની પછી નો સ્વર જો -હ્રસ્વ હોય તો તેને ઠોકાણે ણ મૂકવો અને દીર્ઘ હોય તો ઙ મૂકવો. બહુવચનમાં ૬ ને ઠોકાણે ર્ મૂકવો એટલે ઉપર લખેલાં ૩૫ થશે. પાછળ એક ટીપમાં સ નો ષ કરવાનો જે નિયમ કહેલો છે તે લાગુ પાડવો. સ્ત્રીલિંગ ૩૫ને વાસ્તે પણ એમજ કરવું. અદા નાં રૂપ સર્વા ના નેવાં થાયછે.

द्वि०	इमम्	-----	इमान्
तृ०	अनेम	आभ्याम्	एभिः
च०	अस्मै	-----	एभ्यः
पं०	अस्मान्	-----	-----
प०	अस्य	अनयोः	एषाम्
अ०	अस्मिन्	-----	एषु

स्त्रीलिङ्ग.

प्र०	इयम्	इमे	इमाः
द्वि०	इमाम्	-----	-----
तृ०	अनया	आभ्याम्	आभिः
च०	अस्यै	-----	आभ्यः
पं०	अस्याः	-----	-----
प०	-----	अनयोः	आसाम्
अ०	अस्याम्	-----	आसु

नपुंसकलिङ्ग.

प्र० अने द्वि०	इदम्	इमे	इमानि.
----------------	------	-----	--------

जाकीनां इय पुल्लिङ्ग प्रमाणे.

शब्दो.

अवधीरणा स्त्री. अनादर.
अथवा अव्यय अथवा.
उद्यत विशे. तैयार.

उर्वशी स्त्री. एक स्वर्ग लो-
कनी ऐरीनुं नाम.
वास पु. घर. रहोहालु.

મીરુ સ્ત્રી. ખીહીકણ.

મદિરાક્ષી સ્ત્રી. માશુક, મ-
દિરા એટલે સ્વચ્છ દારૂ-
ના જેવી પારદર્શક આં-
ખવાળી ઝેરી.

કવોશ પુ. કવિ. કવિ અને
ઈશ પ્રભુ; કવિઓનો પ્રભુ,
કવિઓમાં મુખ્ય.

કિલ અવ્યય. અરેખર.

ગૃધ્રરાજ પુ. જટાયુ, ગીધોનો
પ્રભુ.

વેષદારુ પુ. દેવદારનું ઝાડ.

દુતમ્ અવ્યય. જલદીથી
પુત્રીકૃત વિશે. પુત્ર છોકરો,
કૃત ક્રીધેલો; છોકરો ક્રી-
ધેલો, દત્તક ક્રીધેલો.

પુરઃ અગાડી.

પુષ્પધારિનૂ વિશે. ઝૂલવાળું.

પ્રમથ પુ. મૂળ.

પ્રસન્ન વિશે. પ્રમથ.

પ્રિયતમા વિશે. સ્ત્રી. વહા-
લી, વહાલામાં વહાલી.

પ્રિયાપ્રવૃત્તિ સ્ત્રી. પ્રિયા વ-
હાલી અને પ્રવૃત્તિ અખર;
કોઈની વહાલી વિષે અ-
ખર.

લતાગૃહ ન. વેલોનો માંડવો.

મધુકર પુ. મધમાખી.

*મહત્ વિશે. મોટું.

ઘરતનુ વિશે. જેનું રૂપ દે-
ખાડવું છે તે; દેખાવડું;
ખૂબ સુરત.

વશા સ્ત્રી. વહુ, સખી.

વિપ્રિય વિશે. નાપસંદ ક્રીધે-
લું; નપુંસક. વાંક, ગુન્હો.

વીથિ સ્ત્રી. રસ્તો.

વૃષભધ્વજ પુ. શિવ.

શિવાલય પુ. શિવનું દેરું.

સન્નિવૃત્તિ વિશે. સંગને મા-
ટે આવુર.

સારઙ્ગ પુ. એક જાતનું પક્ષી,
સારંગ.

સ્ત્રીરત્ન ન. સ્ત્રીઓમાં રત્ન.

* પહેલાં પાંચ રૂપમાં આ શબ્દનો ઉપાત્ત અર્થ
ધાય છે અને છેલ્લા ત્રી પહેલાં ત્રી રૂપમાં આવે છે.

वाक्यो.

इमं सारङ्गं प्रियाप्रवृत्तये ५ भ्यर्थये.
 अयं स ते तिष्ठति सङ्गमोत्सुको ।
 विशङ्कसे भीरु यतो ५ वधीरणाम् ॥
 अमुं पुरः पश्यसि देवदारुम् ।
 पुत्रोक्तो ५ सौ वृषभध्वजेन ॥
 स्त्रीरन्तेषु ममोर्वशी प्रियतमा यूथे तवेयं वशा ॥
 मधुकर मदिराक्ष्याः शंस तस्याः प्रवृत्तिं ।
 वरतनुरथवासौ नैव दृष्टा त्वया मे ॥
 हंस प्रयच्छ मे कान्तां गतिरस्यास्त्वया तृता ।
 अस्मिन्नेव लतागृहे त्वमभवः
 अस्थैवासीन् महति शिखरे गृधराजस्य वासः ।
 मनोहरा अमी वृक्षा दृश्यन्ते पुण्यधारिणः ।
 अगच्छदमुया वीथ्या दास्यमं द्रुतमानय ॥
 कृतं किमेभिस्तव विप्रियं य- ।
 दनिष्ठमेषामसि कर्तुमुद्यतः ॥
 पादानमीषां प्रणतो यतो ५ सौ ।
 भद्रं ततो ५ मीभिरमुष्य कार्यम् ॥
 पुर्यां पुरा ५ स्यां किल कालिदासो ।
 नाम्नाभवद्यो न्यवसत्कवीराः ॥
 यदि प्रसन्ना भगवतीमं वरं याचे ।

અસ્મિંલ્લોકે* યત્ક્રિયતે તસ્યફલમમુષ્મિંલ્લોકેડુનુભયતે॥

અભિર્વચ્ચોભિઃ સાન્ત્વય મે દુઃસ્વિતાં ભાર્યામ્ ।

હે સીતે પુત્રાવિમૌ તે.

આ મારી ચોપડી છે.

આ માણસો તેઓના રાજન-

ની છતથી ખુશ થાયછે.

હું આ લાકડીઓથી ચો-
રને મારુંછું.

આ ઝાડપર વાંદરો છે.

શિવના દેરામાં આ બૈરી-
ઓને હું જોતો હવો.

આ છોકરીઓ નાચ શી-
એછે.

આ ગામોમાં ઘણા વિદ્વા-
નો છે.

આ નદીઓમાં બહુ પા-
ણી છે.

હું આ આંખોવડે જોતો
નથી.

આ પર્વતોથી ઘણા પરથરો
પડ્યા છે.

આ નદીઓનાં મૂળો હિ-
માલયમાં છે.

આ લાકડીઓથી એક ચો-
રને હું મારતો હવો.

આ છોકરાઓને કંઈક મો-
દક (લાડુ) આપો.

તે પર્વતના શિખરપરથી એ-
ક વાધને આવતો હું જો-
તો હવો.

* દંત્ય વ્યંજનની પછી લૂ આપે તો તેનો લૂ અને નૂ
નો અનુનાસિક લૂ થાયછે. એ ઉપર બનાવ્યા પ્રમાણે
લખાયછે.

પાઠ ૩૧ મો.

શબ્દો.

અતીથ અવ્યય. ક્રિયા વિ०
ધણું.

અધ્રુવ અવ્યય. અનિશ્ચિત.
અનન્તર ક્રિયા વિ० અવ્યય
પછી.

અન્યત્ર ક્રિયા વિ० અવ્યય
ખીને ઉકાણે.

અભિષેકુમ્. સિચ્ ઉપસર્ગ-
અભિ નું સતુર્થા કૃદંત. મૂ-
ગટ ધારણ કરવો.

અવલોક્ય અવ્ય. ભૂત. કૃદં.
લોક ઉપસર્ગ અવ નો;
જોઈને.

અશરણ વિશે. લાચાર.
ઉત્થાય. સ્થા ઉપસર્ગ ઉત્ નો
અવ્ય. ભૂત કૃદંત. જીભો
થઈને.

અક સર્વ. એક.

કર્તવ્ય વિશે. જે કરવું જોઈ-
એ તે.

જ્ઞાતિ પુ. મનો.

જ્ઞાનામૃત ન. જ્ઞાન માન, અ-
મૃત અમૃત; અમૃત જેવું
માન.

તુલ્ય વિશે. બરાબર.

દિશૂ* સ્ત્રી. દિશા.

દુઃસોદધિ પુ. દિલગીરી અ-
થવા દુઃખનો દરિઓ.

દુર્જન પુ. દુષ્ટ માણસ.

દુર્ભક્ષ ન. દુકાળ.

દૂષિત. દૂષ નું કર્મણિ. ભૂત.
કૃદંત. બગડેલું અથવા વ-
ટણેલું.

દૃષ્ટિપ્રસાદ પુ. દૃષ્ટિ જોવું,
પ્રસાદ મહેરબાની; જોવાની
મહેરબાની.

● પ્રથમાના એકવચનમાં તથા વ્યંજન પ્રત્યય લગા-
ડતાં આ શબ્દના ગ. નો ક. થાયછે.

કર્પૂરતિલક પુ. એક હાથીનું
નામ.

કુટુમ્બિન્ પુ. કુટુંબવાળો મા-
ણસ.

કુર્વાણ. કનું આત્મને વર્ત.
ફદં કરતો.

કેવલમ્ અવ્ય. ક્રિયાવિંકેવળ.
ક્રાંત ક્રાંતું કર્મણિ. ભૂત.
ફદં. ખરીદ કરેલું.

ગેહિની સ્ત્રી. વહુ.

જમ્બૂક પુ. શિયાળ.

જાત. જન્ નું કર્મણિ. ભૂત.
ફદં. જન્મેલું, ઉત્પન્ન થ-
યેલું.

પરિહર્તવ્ય વિશે. જોનો ત્યાગ
કર્યો જોઈએ તેવું.

પાદપ પુ. ઝાડ.

પુચ્છકાવલમ્બન. ન. પુચ્છક
પૂછડું, અવલમ્બન પકડવું;
પૂછડું પકડવું.

પુત્રજન્મસમ વિશે. છોકરા-
ના જન્મ સરખું.

પુષ્પિત વિશે. પૂલવાળું.

ધનમાજ્ પુ. દોલતવાળો
માણસ.

ધ્રુવ વિશે. નક્ષી.

નામ અવ્યય. નામે.

નિત્યમ્ અવ્યય. હમેશાં.

નિરૂપિત. રૂપ સાથે ઉપસર્ગ
નિનો કર્મણિ. ભૂત. ફં
જડેલો, શોધી કાઢેલો.

નૃપત્વ ન. રાજપણ્યું.

નો સ્ત્રી. વહાણ, હોડી.

પતન ન. પડવું.

પથ ન. કમળ.

પણ્ય ન. કીમત.

મીતિ સ્ત્રી. ખીક; જોખમ.

મનઃસંયમ પુ. સંયમ દબા-
ણ કરવું; મનને દબાણ
કરવું.

મરણ ન. મોત.

મહાત્મન્ પુ. મહત્, મોટું;
મોટું મન, મોટા મનવા-
ળો માણસ.

મહારિપુ. પુ. મોટો કુશ્મન.

પ્રકૃતિસિદ્ધ વિશે. પ્રકૃતિ રવ-
ભાવ, કુદરત, સિદ્ધ તેવાર;
સ્વાભાવિક.

પ્રતિજ્ઞાત. જ્ઞા ઉપમર્ગ પ્રતિ
નું કર્મણિ. ભૂત. કૃદંત. વ-
ચન આપેલું.

પ્રત્યય પુ. ખાતરી, માનવું.
પ્રસ્થાપિત. વિશે. મોકલેલું.
પ્રિયવાદિનૂ વિશે. મીઠું બો-
લનાર.

ચુદ્ધિપ્રમાદ પુ પ્રમાદ શક્તિ;
બુદ્ધિની શક્તિ.

બ્રહ્મારણ્ય ન. એક જગત્તનું
નામ.

ઘૂતે. ઘૂ ખીજી ગણનો વર્ત.
કાળ. ત્રી. પુ. એકવચન
તે કહેછે.

મગિની સ્ત્રી. બેઠેન.

મવત્સકાશ વિશે. મવત્ અને
સકાશ, આપની પાસે.

મવિષ્યતિ. મૂ નો ભવિષ્ય
કાળ. ત્રીજો. પુર. એકવ.

માવચ. મૂના પ્રેરક રૂપનો
ખી. પુ. એક વ. આમાર્થ

લાગવું, કરવું; સંભાવ્યને એ
પ્રેરકનું કર્મ. વાચ્ય. માન-
વા લાયક દેખાયછે.

માસચતુષ્ટય ન. માસ મહીનો,
ચતુષ્ટય ચારનો ઝમુદાય;
ચારગણો મહીનો.

મિત્રતા સ્ત્રી. દોસ્તી.

મિલિત્વા. મિલ નો અવ્ય.
ભૂત. કૃ; માંધીને, મ-
ળીને.

મૂર્ચ્વશત ન. શત મો; સો
મૂખો.

મેલ પુ. મેળાપ, મંપ.

યદિ અવ્ય. જો.

યાત; યા નો વર્ત.કાળ. ત્રી.
પુ. દ્વિ વચન જવું; એની
માથે ઉપમર્ગ આ હોય તો
આવવું.

યુક્ત. યુજ નો કર્મણિ. ભૂત.
કૃ; એકકું મળેલું.

યુધ્ સ્ત્રી. લડાઈ.

રક્ષા સ્ત્રી. રક્ષણ.

રાજદ્વાર ન. દ્વાર બારણું,
રાજનું બારણું એટલે રા-

જ્વના ધરનું આગમું.
 શરીરસ્થ વિશે. શરીર ઉપર
 રહેનારું, શરીરનું.
 રાજ્યલોભાક્રુષ્ટ વિશે. રાજ્ય
 રાજ, લોભ લોભ, આક્રુષ્ટ
 ખેંચાએલો; રાજના લો-
 ભથી ખેંચાએલો.
 લભેવટા સ્ત્રી. આરોયોગ,
 મુદ્દર્ત.
 વરમ અવ્યય. હીક, આરી
 રીત.
 વચ્ચક પુ. ધૂતારો.
 વનવાસિન વિશે. વનમાં ર-
 હેનાર.
 વસન ન. ડાગડું.
 વાકપટુતા સ્ત્રી. પટુતા હોશિ-
 આરી; બોલવામાં હોશિ-
 આરી.
 વાત પુ. પવન, વા.
 વાસિત વિશે. વામનાનું કી-
 ધેલું.
 વિગ્રહસન્ધિ પુ. વિગ્રહ લડાઈ,
 સન્ધિ મનાઈ; લડાઈ અને
 મનાઈ.

શિશિર પુ. ન. શિયાળો.
 શ્મશાન પુ. શ્મ બાળવાની
 જગા.
 સંસાર પુ. દુનિઆ, આ લો-
 કમાંની જીંદગી.
 સદ્ ઉપમર્ગ. અથ, નીચું જવું.
 સદમ સ્ત્રી. સમા.
 સન્. અમ્ ના વ. કુ. સન્. નું પ્ર.
 એ. વ. હોવું.
 સમચિત્ત વિશે. સમ મરખું,
 ચિત્ત મન; મરખા મનનો,
 મધ્યાને સમાન ગણે
 એવો.
 સમ્પર્ક પુ. સ્પર્શ, અડકવું,
 મળવું.
 સાધયિતવ્ય વિશે. સાધ્ય ક-
 રવા લાયક.
 સાશક્તપાતમ્ સમામ અવ્યય.
 શરીરના આડ અંગ મા-
 થે પગે લાગીને.
 વિદુસ્ત્વ વિદ્યા; વિદ્વાનપણું.
 વિધેય વિશે. જે કરવાનું-
 છે તે.
 વિપદ સ્ત્રી. દુઃખ.

विशुद्ध. शुद्ध आये उपमर्ग
विनो कर्म० भूत कृ; शुद्ध.
विश्वासकारण न. विश्वास
मानयुं, कारण कारण; भा-
नयानुं कारण.
विहिता स्त्री. धा आये उप-
मर्ग विनो कर्म. भूत. कृ. क-
इली, रक्षापेक्षी.
शत्रुविग्रह पु. शत्रुआये ल-
डाई.
शय्या स्त्री. पाथरायुं.
स्वविषय पु. विषय राज, पो-
तानुं राज.

मुखलेश पु. लेश राजकण्ठ,
मुष्मन्तुं राजकण्ठ.
सुगन्धि विशे. अमृतपोदार.
सूनु पु. छोकरे.
स्वदेश पु. स्व पोतानो, देश
देश; पोतानो देश.
स्वामिगुणोपेत, स्वामिन् स्वा-
मी, गुण श्रद्धायुक्त, उपेत ल-
इला; स्वामीना श्रद्धायुक्त
लइला.
हन्ताहल न. मृत्त मेर.

विद्वत्त्वं च नृपत्वं च नैव तुल्यं कदाचन ।
स्वदेशे पूज्यते राजा विद्वान् सर्वत्र पूज्यते ॥
वरमेको गुणी पुत्रो नच मूर्खशतैरपि ।
एकश्चन्द्रस्तमो हन्ति नच तारागणैरपि ॥
एके *नापि सुवृक्षेण पुष्पितेन सुगन्धिना ।
वासितं तद्वनं सर्वं सुपुत्रेण कुलं यथा ॥
उत्सवे व्यसने चैव दुर्भिक्षे शत्रुविग्रहे ।

* एक शर्वनाम छि अने तेनां ३५ सर्वनां लिंगां लिंगां
नेछि.

राजद्वारे श्मशाने च यस्तिष्ठति स बान्धवः ॥
 दुर्जनः प्रियवादी च नैतद्विश्वासकारणं ।
 मधु तिष्ठति जिह्वाग्रे तृदये तु हलाहलम् ॥
 दुर्जनः परिहर्तव्यो विद्ययालङ्कृतोपि सन् ॥
 मणिना भूषितः सर्पः किमसौ न भयङ्करः ॥
 कुलीनैः सह सम्पर्कं पण्डितैः सह मित्रतां ।
 ज्ञातिभिश्च समं मेलं कुर्वाणो न विनश्यति ॥
 यो ध्रुवाणि परित्यज्य अध्रुवं परिसेवते ।
 ध्रुवाणि तस्य नश्यन्ति अध्रुवं नष्टमेव च ॥
 पादपानां भयं वातः पद्मानां गिशिरो भयं ।
 पर्वतानां भयं वज्रः साधूनां दुर्जनो भयम् ॥

तस्मात्स्वविषये रक्षा कर्तव्या भूतिमिच्छता ॥
 यज्ञैर्नावाप्यते स्वर्गो रक्षणात् प्राप्यते यथा ॥
 यथा फलानां पक्वानां नान्यत्र पतनाद्भयं ।
 एवं नरस्य जातस्य नान्यत्र मरणाद्भयम् ॥
 न भीतो मरणादस्मि केवलं दूषितं यशः ।
 विद्युदस्य हि मे मृत्युः पुत्रजन्मसमः क्रिल ॥
 अपापानां कुले जाते मयि पापं न विद्यते ।
 यदि संभाव्यते पापमपापेन च किं मया ॥

अर्थमनर्थं भावय नित्यं नास्ति ततः सुखलेशः सत्यं ।
 पुत्रादपि धनभाजां भीतिः सर्वत्रैषा विहिता रीतिः ॥
 का तव कान्ता कस्ते पुत्रः संसारोऽयमतीव विचित्रः ।
 कस्य त्वं वा कुत आयातस्तत्त्वं चिन्तय तदिदं भ्रातः ॥
 शत्रौ मित्रे पुत्रे बन्धौ मा कुरु यत्नं विग्रहसन्धौ ॥
 भवसमचित्तः सर्वत्र त्वं वाञ्छस्यचिराद्यदि सत्तत्त्वम् ॥
 महता पुण्यपण्येन क्रीतेयं कायनौ स्त्वया ।
 पारं दुःखोदधेर्गन्तुं तर यावन्न भिद्यते ॥
 धैर्यं यस्य पिता क्षमा च जननी शान्तिश्चिरं गेहिनी
 सत्यं सूनुरयं दया च भगिनी भ्राता मनःसंयमः ।
 शय्या भूमितलं दिशोऽपि वसनं ज्ञानामृतं भोजनम्
 एते यस्य कुटुम्बिनो वद सखे कस्माद्भयं योगिनः ॥
 विपदि धैर्यमथाभ्युदये क्षमा
 सदसि वाक्पटुता युधि विक्रमः ॥
 यशसि चाभिरुचिर्व्यसनं श्रुतौ
 प्रकृतिसिद्धमिदं हि महात्मनाम् ॥
 आलस्यं हि मनुष्याणां शरीरस्थो महारिपुः ॥
 नास्त्युद्यमसमो बन्धुः कृत्वा यन्नावसीदति ॥

अस्ति ब्रह्मारण्ये कर्पूरतिलको नाम हस्ती. तमबलो-
 क्य सर्वे शृगालाश्चिन्तयन्ति स्म, यद्ययं केनाप्युपायेन श्मि-

यते तदास्माकमेतद्देहेन मासचतुष्टयस्य भोजनं भविष्यति.
तत्रैकेन वृद्धशृगालेन प्रतिज्ञातं मया बुद्धिप्रभावादस्य मरणं
साधयितव्यं. अनन्तरं स वञ्चकः कर्पूरतिलकसमीपं गत्वा
साष्टाङ्गपातं प्रणम्यावददेव दृष्टिप्रसादं कुरु. हस्ती ब्रूते
कस्त्वं कुतः समायातः ? सोऽवदत् जम्बूकोऽहं सर्वैर्वनवा-
सिभिः पशुभिर्मिलित्वा भवत्सकाशं प्रस्थापितो यद् विना
राज्ञाऽवस्थातुं न युक्तं, तदन्नादवीराज्येऽभिषेक्तुं भवान्सर्व
स्वामिगुणोपेतो निरूपितः; तद्यथा लम्बवेला न विचलति
तथा कृत्वा सत्वरमागम्यतां देवेन. इत्युक्तवोत्थाय चलितः
ततोऽसौ राज्यलोभाकृष्टः कर्पूरतिलकः शृगालवर्त्मना धावन्
महापङ्के निमग्नः ततस्तेन हस्तिनोक्तं सखे शृगाल, किमधु-
ना विधेयं, पङ्के निपतितोऽहं म्रिये, परावृत्य पश्य. शृगालेन
विहस्योक्तं, देव मम पुच्छकावलम्बनं कृत्वोत्तिष्ठ; यस्य
मद्वचसि त्वया प्रत्ययः कृतस्तदनुभूयतामशरणं दुःखम्.

